

ISSN 1512-6609

Glasnik

Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini

ISSN 1512-660-9

7-8

Sarajevo

juli-august 2018.

VOL. LXXXV • Str. 571-702

U ovom broju pišu:

Maid-ef. Ibrahimović • Enes Karić • Azmir Jusufi i Behrim Jusufi • Amir Mahić •
Saudin Gobeljić • Abdussamed Podojak • Bilal Hodžić • Haris Dubravac

| Sadržaj

Hutba

577-582 Maid-ef. Ibrahimović • Međumuslimansko razumijevanje i dijalog

Tefsirske teme

583-569 Enes Karić • Muhamed Arkun i formuliranje savremene metodologije u tumačenju Kur'āna i islama

597-610 Azmir Jusufi i Behrim Jusufi • Doprinos Nexhata Ibrahimija na polju prevođenja i tumačenja Kur'ana na albanskom jeziku

Fikhske teme

611-622 Amir Mahić • Fetve šayħa Al-Aẓhara Mahmūda Šaltūta

Aktuelne teme

623-636 Saudin Gobeljić • Uloga FBO organizacija u promociji ljudskih prava slučaj Bosne i Hercegovine

Izazovi vremena

637-650 Abdussamed Podojak • Cenzurirane knjige u Rusiji, sa posebnim osvrtom na islamsku literaturu

Pogledi

651-662 **Bilal Hodžić** • Percepcija islamskog prava u djelima njemačkog
pravnik Mathiasa Rohea

Osvrti

663-676 **Haris Dubravac** • Osvrt na Dan Brownov novi roman
Porijeklo - odnos religije i nauke

Službeni dio

679-681 Vijeće muftija Islamske zajednice

682-700 Dekreti

فهرست

خطبة الجمعة

٥٨٢-٥٧٧ مائد إبراهيموفيتش • التفاهم والتحاور بين المسلمين

موضوعات تفسيرية

٥٩٦-٥٨٣ أنس كاريتش • محمد أركون وتكوين منهج معاصر في تفسير القرآن والإسلام
٦١٠-٥٩٧ آزميز يوسفى وبهريم يوسفى • إسهام نجاه إبراهيمي في مجال ترجمة وتفسير
القرآن الكريم باللغة الألبانية

موضوعات فقهية

٦٢٢-٦١١ أمر ماهيتش • فتاوى شيخ الأزهر محمود شلتوت

موضوعات راهنة

٦٣٦-٦٢٣ سعودين غوبلتيش • دور المؤسسات والجمعيات الدينية اللاحكومية في ترقية
حقوق الإنسان- مثال البوسنة والهرسك

تحديات الزمان

٦٥٠-٦٣٧ عبد الصمد بودويك • الرقابة على الكتب في روسيا بلمحة خاصة إلى الكتب الإسلامية

نظرات

٦٦٢-٦٥١ بلال حوجيتش • تصور الشريعة الإسلامية في مؤلفات المفكر الحقوقي الألماني ماتياس روهي

لمحات

٦٦٣-٦٧٦ حارس دوبرافاتس • لمحة إلى الرواية الجديدة لدان بروفن «المنشأ» - النسبة بين الدين والعلم

رسميات

٦٧٩-٦٨١ لجنة المفتيين للمشيخة الإسلامية
٦٨٢-٧٠٠ قرارات التوظيف والعزل عن الوظيفة

| Contents

Khutba

577-582 Maid-ef. Ibrahimović • Inter-Muslim Understanding and Dialogue

Tafsir Themes

583-596 Enes Karić • Muhammad Arkun and the Formulation of
Contemporary Methodology in the Interpretation
of the Qur'an and Islam

597-610 Azmir & Behrim Yusufi • Contribution of Nexhat Ibrahimimi in the Field
of Translation and Interpretation of the Qur'an in
the Albanian Language

Fikh Themes

611-622 Amir Mahić • Fatwas of Sheikh Al-Azhar Mahmūd Shaltūt

Current Themes

623-636 Saudin Gobeljić • The Role of the FBO Organizations in the
Promotion of Human Rights: the Case of Bosnia-Herzegovina

Challenges of Time

637-650 **Abdussamed Podojak** • Censored Books in Russia, with a Special Reflection on Islamic Literature

Views

651-662 **Bilal Hodžić** • The Perception of Islamic Rights in the Works of German Jurist Mathias Rohe

Reviews

663-676 **Haris Dubravac** • Review of Dan Brown's New Novel «Origin»: Relationship between Religion and Science

The Official Part

679-681 Council of Mufties of the Islamic Community in Bosnia-Herzegovina
682-700 Decrees

Međumuslimansko razumijevanje i dijalog

Hfz. mr. Maid-ef. Ibrahimović

imam, hatib i muallim u džematu soukbunar, miz sarajevo
maid.ibrahimovic@gmail.com

Zahvala Allahu, dž.š., Milostivom, Samilosnom. Salavat i selam na Božijeg Poslanika, s.a.v.s., njegove prodicu, plemenite ashabe, šehide islama i sve njegove sljedbenike.

Uzvišeni Allah, dž.š., nam poručuje: ...lijepa riječ je kao lijepo drvo: korijen mu je čvrsto u zemlji, a grane prema nebu; ono plod svoj daje u svako doba koje Gospodar njegov odredi (Ibrahim, 24-25).

Allah, dž.š., objavio je svome Poslaniku, s.a.v.s., Kur'an časni derogirajući njime prijašnje Objave i čineći ga konačnom, jedinstvenom i univerzalnom Uputom cijelom ljudskom rodu do Sudnjeg dana. Muhammed, a.s., odlikovan je time što je poslan svim svjetovima, svim narodima, za sva vremena, a raniji Božiji poslanici samo jednom narodu.

Kur'an i Sunnet predstavljaju konstitutivnu tradiciju islama po kojima se odvija cjelokupan život jednog muslimana. Posjedovati autentičnu Božiju objavu i puninu Upute blagodati su neprocjenjivog značaja za razumijevanje i dijalog među muslimanima.

Islam nastoji ujediniti ljude, ukazati im na Pravi put i očuvati jedinstvo među njima. Od doba Poslanika, s.a.v.s., pa sve do danas bilo je i bit

će ljudi koji će razmišljati na svojstven način i pokušati svoje mišljenje na druge prenijeti.

Treba uložiti veliki trud da izgradimo put na kojem ćemo uvažavati jedni druge, dogovarati se i na kojem nećemo izgrađivati ekstremne ideje pogubne za pojedinca, džemat, zajednicu, narod i cjelokupan ummet.

Vjera nas poziva na međusobno razumijevanje i dijalog koji će nam ojačati put ka Allahovom, dž.š., užetu kojeg se trebamo čvrsto držati. Muslimani se moraju zbližavati, uvažavati mišljenje drugog, tako što se međusobno neće napadati, uznemiravati i etiketirati.

Draga braćo!

Prva pretpostavka bilo kakvog međumuslimanskog razumijevanja i dijaloga mora podrazumijevati poštivanje i priznanje autoriteta Islamske zajednice. Islamska zajednica je organizirana institucija koja posjeduje vlastite resurse, autoritativnost i učenu ulemu kompetentnu da donosi i primjenjuje intencije islama.

Islamska zajednica je institucija koja brine o tradicionalnim vrijednostima islama na ovim prostorima.

Danas u svijetu ne postoji niti jedan narod koji toliko blati i ruši vlastite autoritete kao što su muslimani.

U stanju u kojem se danas nalazi ummet, međumuslimansko razumijevanje i dijalog nameću se kao vjerska obaveza koju trebaju prihvatiti svi muslimani.

Međumuslimansko razumijevanje i dijalog su velika potreba jer podjele unutar muslimana ne vode rješavanju problema, odvođe nas u propast iz koje se teško možemo izbaviti. Allah, dž.š., želi od nas da uspostavimo sretan život, poziva nas i kaže: *A ako se u nečemu ne slažete, obratite se Allahu i Poslaniku...* (En-Nisa', 59).

Muslimani u svojoj nutrini vape za međumuslimanskim razumijevanjem i dijalogom kojim bi se zasigurno otvorila vrata za potpuno, individualno i u zajednici, duhovno razvijanje i uzdizanje na putu ujedinjenja i shvaćanja vjere.

Muslimanski svijet sa svim svojim resursima koje posjeduje predstavlja relevantan faktor koji u bližoj ili daljoj budućnosti može pokrenuti da se uozbilji proces zvani „međumuslimansko razumijevanje i dijalog“.

Koncept ekstremizma ne može biti utemeljen na slobodnom mišljenju, govoru, tvrdnji ili izjavi pojedinca. Jedini dokazi su riječi Allaha, dž.š., i riječi Njegovog Poslanika, s.a.v.s.

Znak ekstremizma je pristrasnost u mišljenju, krutost u shvaćanju i to na takav način da se ne dozvoljava drugima da imaju svoje mišljenje. Vrhunac ekstremizma jeste kada dođe u pitanje svetost drugih i kada njihovi životi, imeci i čast postanu bezvrijedni i izloženi skrnavljenju.

U kontekstu našeg govora o međumuslimanskom razumijevanju i dijalogu, muslimane treba cijeniti po njihovom vjerovanju, a vrednovati ih na osnovu njihove bogobožnosti. Veliki broj naših publikacija ispunjen je mržnjom prema drugačije tradicijski oblikovanim muslimanima.

Muslimani nerijetko raspravljaju, vode debate oko interpretativne tradicije islama u povijesti, tako da je dolazilo do razilaženja uleme i muslimanskog naroda na različite skupine, grupe i frakcije. Svaka vjerska skupina uzimala bi sebi isključivo pravo tumačenja Pravog puta, propisa i vjere čime bi se moralo prihvatati njihovo mišljenje bez razmišljanja.

Pokušati govoriti o međumuslimanskom razumijevanju i dijalogu u ovakvoj situaciji, kada su muslimani isključivi, kada imamo veliki broj zasebnih frakcija, skupina, grupa i podjela na prvi pogled može biti beskorisno. Put međusobnog razumijevanja i dijaloga jeste težak, ali s druge strane od nas se zahtijeva mnogo strpljenja, radinosti, znanja, hikmeta i ustrajnosti.

Treba se osloboditi nekih zabluda iz prošlosti. Muslimani u cjelini danas snose odgovornost za stanje u kome se nalaze bez obzira na to kojem pravcu mišljenja pripadaju.

Moramo iznalaziti rješenja, činiti korake kako bismo probudili i pobudili ummet na aktivnost, rad, praksu, iskren govor i mišljenje.

Dakle, plodno međumuslimansko razumijevanje i dijalog zahtijeva od nas da se uzdignemo nad egom i oslobodimo ličnih interesa, a to se postiže jedino ako cilj bude dolazak do Prave istine i njenog potpomaganja.

Draga braćo!

Posebno treba naglasiti činjenicu da Islamska zajednica poduzima konkretne korake na ovom planu. Islamska zajednica sa svim svojim

upravama napravila je iskorak i pozvala sve skupine muslimana u BiH i dijaspori pod jedan krov, u okvire Islamske zajednice. Ona mora nastaviti ovu aktivnost i stalno pozivati na međumuslimansko razumijevanje i dijalog u svom okrilju.

Važno je nastupiti sa ubjeđenjem da smo Allahovi, dž.š., robovi i da želimo očuvati jedinstvo muslimana. Sve nesporazume trebamo rješavati dogovorom, savjetovanjem, međusobnim razgovorom i dijalogom. Nažalost, neki imaju ubjeđenja da su oni zaduženi za duhovno uzdizanje, brigu o drugima i da je ispravno samo ono što oni rade, misleći time preobraziti ljude i od njih načiniti „prave vjernike“.

Moramo izgrađivati poštovanje i uvažavanje jedni drugih, jer je nemoguće imati međusobno razumijevanje i dijalog ako smo skloni da se optužujemo, lažemo i obmanjujemo.

Allahovi poslanici i vjerovjesnici, a.s., koristili su dijalog kao sredstvo komuniciranja sa svojim narodima. Ne smijemo sebi dozvoliti da jedni drugima ne komuniciramo, da komunikacija u sebi sadrži pogrdne izraze i etiketiranje koje nije prikladno muslimanima. Posebno ne oni koji islam sprovode u praksi.

Da bismo imali međumuslimansko razumijevanje i dijalog, moramo poštovati islamsko naslijeđe naših muslimana. Međutim, imamo onih koji govore o zabludi onih muslimana koji su čuvali emanet vjere na način na koji su oni znali decenijama pa i stoljećima.

Nažalost, danas među Bošnjacima aktivno djeluje veliki broj muslimanskih skupina, sekti, grupa i frakcija koji ne uvažavaju jedni druge i sebe smatraju jedinim ispravnim sljedbenicima vjere.

Raznolikost i različitost ne bi predstavljale problem među muslimanima, ali se može konstatirati da su sljedbenici tih skupina međusobno suprotstavljeni, neprijateljski djeluju, što nas odvodi u optuživanja, razore, mržnju i sukobe.

Svjesni smo da se Bosnom i Hercegovinom šire različite interpretativne intencije i promišljanja islama. Ovdje je prisutna Islamska zajednica koja decenijama kroz svoju hijerarhijsku uređenost pronosi tradicionalne vrijednosti islama.

Pojave koje se dešavaju u vidu štampanja različite literature koja raspiruje mržnju, razdore, omalovažavanje, nesaradnju među muslimanima ili kroz formiranje grupa i skupina neće polučiti dobrim ishodom i rezultatom.

Ako želimo dobiti pozitivan rezultat i osjetiti plodove međumuslimanskog razumijevanja i dijaloga, moramo prije svega biti iskreni u svom nijetu (namjeri), budući da od nijeta ovisi kakav će rezultat biti. Vjerovjesnik, s.a.v.s., nas poučava kroz hadis o vrijednosti nijeta: „Ko učini hidžru radi Allaha i Njegovog Poslanika, njegova hidžra je radi Allaha i Njegovog Poslanika...“ (Buharija i Muslim).

Draga braćo!

Posebno treba izbjegavati pitanja oko kojih postoje različita mišljenja i držati se onoga što nam je zajedničko. U svojoj nutрини trebamo razvijati lijepo mišljenje o drugome, tragati za onim što je dobro kod njega, pružati mu pomoć i činiti Allahu, dž.š., dovu da ga uputi na Pravi put.

Sve navedeno ukazuje, svjedoči i upućuje nas da je moguće „razumijevanje i dijalog među muslimanima.“

Islam traži od ummeta da izražava karakteristike umjerenosti i ravnoteže u svom životu, idejama i ponašanjima i da po tome bude prepoznatljiv u odnosu na druge. Ibn Abbas, r.a., prenosi da je Muhammed, s.a.v.s., rekao: „Čuvajte se pretjerivanja u vjeri, jer su propali prije vas oni koji su pretjerali u vjeri“ (Ahmed, Nesai, Ibn Madže).

Srednji put islama predstavlja put sklada za ummet sredine, pravednosti, dobročinstva i ravnoteže u kojem nema pretjerivanja ni nedostataka.

Molim Allaha, dž.š., da nam oprostí grijehé, podari nam da se međusobno volimo, razumijemo, podržavamo, savjetujemo, da budemo iskreni prijatelji jedni drugima i da nas uvede u Džennetu-l-firdevs. Amin!

Muhamed Arkun i formuliranje savremene metodologije u tumačenju Kur'āna i islama

Enes Karić

redovni profesor tefsira na fakultetu islamskih nauka u sarajevu
eneskarić@yahoo.com

Sažetak

Ovaj esej se bavi poglavito arapskim djelima Muhameda Arkuna i njegovim pogledima na metodologiju unutar koje se, po Arkunovom mišljenju, trebaju proučavati i(li) tumačiti Kur'ān i islam u savremenom dobu. Rasprava se dotiče i Arkunove kritike klasičnih, po njegovom mišljenju, anahronih metoda tumačenja i njihove upotrebe danas. U raspravi se objašnjava šta Arkun misli pod metodom "dekonstrukcije" Teksta. Također, posebna dionica rasprave usredsređuje se na Arkunove poglede na ulogu savremenih jezikoslovnih nauka, kao i antropologije i sociologije, u tumačenju Kur'āna.

Ključne riječi: islam, Kur'ān, povijest, vremenitost, historičnost, metoda, ortodoksija, dekonstrukcija, kritika, tumačenje

Život Muhameda Arkuna

Dana 14. septembra 2010. umro je Muhamed Arkun (Mohammad Arkoun), profesor islamskih studija na Sorboni (Pariz), filozof, mislilac, akademik, autor koji pripada najistaknutijim muslimanskim profesorima koji su na prepoznatljiv i utjecajan način formulirali ponovno

promišljanje islamske tradicije.¹ Veliki broj najutjecajnijih medija u gotovo svim dijelovima svijeta objavili su vijest o smrti Muhameda Arkuna, te donijeli šire komentare o njegovoj naučnoj karijeri.²

Muhamed Arkun rođen je 1928. u Alžiru, u berberskom selu Taourirt-Mimoun, tu je završio osnovno obrazovanje. Uskoro mu se porodica preselila u Oran, gdje je Muhamed Arkun, kao mladi Berber, morao nastaviti školovanje na arapskom i francuskom jeziku, koje nije poznao, što je doživio kao svojevrstni kulturalni šok. Za nekoliko godina postao je svjestan primata arapskog i francuskog jezika, te ih je marljivo učio.

Kako je porijeklom bio iz veoma siromašne porodice, njegov otac je želio da Muhamed, njegovo najstarije muško dijete, napusti školovanje i prihvati se posla i brige o porodičnoj ekonomiji. Na svu sreću, pomogao mu je njegov stric pa je nastavio školovanje.

Nakon srednje škole upisao se na alžirski univerzitet (u glavnom gradu države Alžir). Tu je studirao arapski jezik, ali je upisao i kurseve prava, opće filozofije i geografije, da bi posebnu pažnju posvetio izučavanju klasične arapsko-islamske filozofije.

U samo predvečerje alžirskog rata za nezavisnost, mladi Muhamed Arkun prelazi u Pariz, na Univerzitet Sorbona, gdje je uspješno položio sve pristupne ispite. Tokom nekoliko narednih godina profesori su mu, između ostalih, bili: Regis Blachere, Charles Pellat, Robert Brunschvig i Henri Laoust. Njegov cilj bio je da postigne cjelovitu univerzitetsku diplomu iz arapskog jezika i književnosti, što mu je i pošlo za rukom 1956.

Iste godine prelazi u Strazbur, gdje je predavao i u gimnaziji i na univerzitetu. Doktorirao je 1970. disertacijom o Ibn Miskawayhu i arapskoj humanističkoj misli. Na Sorboni mu je odmah ponuđeno mjesto asistenta.

1 U islamskim informativnim novinama *Preporod* od oktobra 2010. objavili smo kraći nekrolog o Muhamedu Arkunu. U ovom eseju zadržali smo biobibliografske podatke iz tog nekrologa.

2 Muhamed Arkun otišao je u penziju 1995, kad je prešao u Kazablanku (Maroko), rodno mjesto svoje žene Marokanke, kojom se oženio 1990. Tokom nekoliko posljednjih decenija svog života Arkun je učestvovao na mnogim konferencijama, simpozijima i skupovima gdje je zagovarao *jednakost religija i vjera pred zakonom*. Također, jedno od najznačajnijih akademskih priznanja koje je dobio je poziv da 2001. drži seriju Giffordovih predavanja (*Gifford lectures*) na Univerzitetu Edinburg. Bio je naučni direktor časopisa *ARABICA* (Brill, Leiden) sve od 1980. te zapažen saradnik UNESCO-vih projekata. U njegovoj rodnoj zemlji, Alžiru, od zvaničnika, kao i univerzitetskih vlasti, nije bio ni priznat ni prihvaćen. Također, u Alžiru nije mogao biti ni ukopan iz bojazni od sukoba i napada muslimanskih radikalnih snaga koje ga nisu ni priznavale za muslimana. Dženaza je Muhamedu Arkunu klanjana u Kazablanci, gdje je i pokopan (Raḥmatullāhi 'alayhi raḥmatan wasi'atan).

Arkunovo polazište kao ponovno promišljanje islamske tradicije, suočenje sa pitanjem: kako prevazići naslijeđe ortodoksije?

Kao profesor islamskih studija na Sorboni, u svojim je brojnim knjigama, pisanim i(li) objavljenim na francuskom, engleskom i arapskom jeziku, godinama objašnjavao projekat islamske intelektualne obnove. Da bi to postigao, krenuo je sa pozicija kritike arapskog i islamskog uma (razuma), onoga koji se formirao tokom vijekova unutar svoje dogmatske zatvorenosti ili dogmatskog ograđivanja (*cloture dogmatique*), a začetke mu Arkun vidi u 11. stoljeću po 'Īsāu (a.s.), odnosno 5. stoljeću po Hidžri.

U dva svoja djela: *Eseji o islamskom mišljenju* (*Essais sur la pensee islamique*) i *Arapsko mišljenje* (*Le pensee arabe*) iznosi, jezikom savremene teorijske obrade, da je impresivno klasično muslimansko mišljenje o Kur'ānu u potonjim stoljećima doživjelo rigidno dogmatsko revnovanje i postalo korpus ortodoksije koji je kao takav zatvorio i zapriječio puteve svježim i interpretativnim zahvatima na: a) poruci Kur'āna, b) događaju Kur'āna i c) činjenici Kur'āna.

Ključno u Arkunovom mišljenju je to da je islamsko mišljenje, nakon prvih četiri ili pet stoljeća islama, bilo reducirano na ortodoksne obrasce. Praktički, islamsko mišljenje je kasnije postalo neodvojivo od tada formulirane ortodoksije. To je ono kobno područje koje označava kao "dogmatsko zatvaranje" (ili "dogmatsko ograđivanje"), koje samo po sebi znači odlučan raskid unutar povijesti islamskog mišljenja. "Dogmatsko zatvaranje" dokrajčilo je inovativni period filozofskog mišljenja. Nastupilo je zatvaranje "vrata iġtihāda" ili svježeg i kreativnog islamskog mišljenja.

Prema Arkunu, ortodoksija tako nije postala inspiracija, već "sistem vjerovanja" (i jednako tako "sistem nevjerovanja") koji se stavio iznad, postao neupitan i ostao bez bilo kakvog "natjećućeg djelovanja iznutra ili izvana". U ortodoksiji, koja je u očima svojih pristalica postala važnija od *svježe riječi Kur'āna*, došlo je, kako kaže, do "strategije odbacivanja, koja se sastoji od diskurzivnih ograničenja i procedura". Ortodoksija je tako uspavala muslimane, utonuli su u neku vrstu "orijentalnog drijemeža".

Mnogi smatraju da je Arkunovo djelo Čitanja Kur'āna (*Lectures du Coran*) njegova najizazovnije i najinspirativnije zbirka rasprava. Ovim djelom traži, s jedne strane, naporedna čitanja i proučavanja Kur'āna, a s druge, traži odgovor na pitanje “pod kojim provjerljivim uvjetima ideja istine poprima takvu snagu da upravlja sudbinom pojedinca i proizvodi zajedničku povijest?” U vezi sa knjigom Čitanja Kur'āna (*Lectures du Coran*)³ ovo pitanje je značilo put u dekonstrukciju islamskoga raz/uma koji je nastao pod utjecajem različitih čitanja Kur'āna.

Savremeno tumačenje Kur'āna i islama i pitanje metodologije u djelima Muhameda Arkuna na arapskom jeziku

Kako se iz rečenog može naslutiti, Muhamed Arkun je za svoju specifičnu metodologiju u izlaganju arapsko-islamskog naslijeđa i u tumačenju Kur'āna domislio posebnu terminologiju koja je itekako vidljiva u njegovim djelima na arapskom jeziku. Njegova djela, koja su izvorno pisana na francuskom, na arapski su preveli njegovi sljedbenici (uvjetno rečeno, njegovi arapski studenti u Bejrutu, Kairu, Tunisu, Alžiru...), a sam Arkun ove je prijevode pročitao i, eventualno, redigirao prije njihova izlaska iz štampe.

Među njegova najvažnija djela na arapskom jeziku spomenut ćemo sljedećih osam:

Historičnost arapsko-islamskog mišljenja - Tārīḥiyyatu l-fikri l-'arabiyyi l-islāmiyyi (تَارِيخِيَّةُ الْفِكْرِ الْعَرَبِيِّ الْإِسْلَامِيِّ).⁴

U ovom djelu postavlja važno pitanje: “Kako proučavamo islamsko mišljenje?” (كَيْفَ نَدْرُسُ الْفِكْرَ الْإِسْلَامِيَّ). U vezi sa “vjerskom antropologijom” (حَوْلَ الْأَنْتَرُولُوجِيَا الدِّينِيَّةِ) kao naukom smatra da ona može dosta pomoći u proučavanju historičnosti islamskog mišljenja. U ovoj knjizi se zalaže za uvođenje “primijenjenih islamskih nauka” (تَحْوَلِ إِسْلَامِيَّاتٍ تَطْبِيقِيَّةٍ), potom raspravlja o samom “pojmu islamskog raz/uma” (مَفْهُومُ الْعَقْلِ الْإِسْلَامِيِّ). Prema njegovom mišljenju, ne postoji “islamski um” dat jednom zauvijek, već

3 Na arapskom jeziku naslov ovog djela (*Lectures du Coran*) obično se prevodi sintagmom *Qirā'ātu l-qur'ān* (قِرَاءَاتُ الْقُرْآنِ).

4 Bejrut, 1996.

se njegova različita očitovanja trebaju proučavati u kontekstu različitih vremena u kojima su se ta očitovanja pojavila.

Problemi u kritici vjerskog uma. Kako danas razumijevamo islam? - Qadāyā fi naqdi l-'aqli d-dīniyyi. Kayfa nafhamu l-islāma l-yawma? (قَضَايَا فِي كَيْفِ نَفْهَمِ الْإِسْلَامِ الْيَوْمَ)⁵

U ovom djelu tri poglavlja su najvažnija:

- “Savremeni islam pred svojim naslijeđem i globalizacijom“ (الإِسْلَامُ (الْمُعَاوِرُ أَمَامَ ثُرَاتِهِ وَ الْعَوْلَمَةِ
- “Osvjetljavanje prošlosti da bi se razumjela sadašnjost i izgradila budućnost“ (إِضَاءَةُ الْمَاضِي لِمَهْمِ الْحَاضِرِ وَ بِنَاءُ الْمُسْتَقْبَلِ) i
- “Tolerancija i netolerancija u islamskom naslijeđu“ (التَّسَامُحُ وَ اللَّاتَسَامُحُ) (فِي الثَّرَاثِ الْإِسْلَامِيِّ).

I u ovom djelu vidimo Arkunove napore da se danas uvaži historičnost (ili, pak, *povijesnost*) u proučavanju islama. Naime, kako on kaže, “savremeni islam“ danas se nalazi između svoga naslijeđa i globalizacije. Slijedeći Ibn Haldūna, Arkun tvrdi da se prošlost treba proučavati da bi se razumjela (*fahm* - فَهْمٌ) sadašnjost te da bi se gradila budućnost. Traži kontinuitet ili usklađivanje prošlosti, sadašnjosti i budućnosti na području proučavanja i razumijevanja Kur'ana i islama.

Kur'an od naslijeđenog (tradicionalnog) tumačenja do kritičke analize vjerskog diskursa – Al-Qur'ānu mina t-tafsīri l-mawrūti ilā taḥlīli l-ḥitābi d-dīniyyi (الْقُرْآنُ مِنَ التَّفْسِيرِ الْمَوْرُوثِ إِلَى تَحْلِيلِ الْخُطَابِ الدِّينِيِّ)⁶

Ovo djelo je jedno od najznačajnijih njegovih djela iz tumačenja Kur'ana na arapskom jeziku. Kako se vidi, on na tzv. tradicionalna (ili “naslijeđena“) tumačenja Kur'ana gleda kritički i ne smatra da se ti komentari Kur'ana moraju smatrati svetim i “zauvječno datim“ tekstovima. Te komentare ne treba dogmatizirati, već ih proučavati i kritički analizirati u kontekstu epohe njihova nastanka. K tome, Arkun traži “kritičku analizu“ vjerskog diskursa u tim komentarima. Ključna poglavlja u ovom djelu su:

- “Kognitivni status i normativna uloga Objave; primjer Kur'ana“ (الْمَكَانَةُ الْمَعْرِفِيَّةُ وَ الْوُظَيْفَةُ الْمِعْيَارِيَّةُ لِلْوَحْيِ ، مِثَالُ الْقُرْآنِ)

5 Bejrut, 1998.

6 Bejrut, 2001.

- b. “Stav [mekkanskih] idolopoklonika prema fenomenu Objave“
(مَوْقِفُ الْمُشْرِكِينَ مِنْ ظَاهِرَةِ الْوَحْيِ),
c. “Čitanje sure *Al-Fātiḥa*“ (قِرَاءَةُ سُورَةِ الْفَاتِحَةِ) i
d. “Čitanje sure *Al-Kahf*“ (قِرَاءَةُ سُورَةِ الْكَهْفِ).

Insistirajući na shvatanju “kognitivne“ i “normativne“ uloge Objave, istovremeno traži da se pokuša načiniti razlika između prvih recepcija Kur'āna (onih iz 7. stoljeća po 'Īsāu, a.s.) i recepcija iz kasnijih stoljeća, kada se “zaokružuje islamska ortodoksija“ u svoj zatvoreni sistem ili sisteme. Nastanak “islamske ortodoksije“ imao je izravne posljedice na razumijevanja i tumačenja Kur'āna.

Islamsko mišljenje: kritika i iğtihād – Al-Fikru l-islāmiyyu: naqd wa iğtihād (الْفِكْرُ الْإِسْلَامِيُّ، تَقْدُّ وَ إِجْتِهَادٌ).⁷

U ovom vrlo važnom djelu uočava se da autor nastoji dokazati da je bavljenje *iğtihād*om značilo i posezanje za kritičkim mišljenjem. To su, po svoj prilici, razlozi pa se u ovoj knjizi bavi pitanjima “značenja riječi islam i musliman“ (مَاذَا تَعْنِي كَلِمَتَا إِسْلَامٍ وَ مُسْلِمٍ), također, Arkun posvećuje pažnju “odvajanju crkve i države u zapadnom svijetu“ (الْفَضْلُ الَّذِي تَمَّ بَيْنَ الْكَنِيسَةِ وَ) الْقَضْلُ الَّذِي تَمَّ بَيْنَ الْكَنِيسَةِ وَ) (الدَّوْلَةِ فِي الْعَالَمِ الْعَرَبِيِّ مُشْكِلَةٌ), zatim “problemu koji se tiče islama i sekularizma“ (الْإِسْلَامِ وَ الْعَلَمَتَةِ الْكُرْآنِ?). U ovom djelu uvodi sintagmu “utemeljiteljski tekstovi“ (النُّصُوصُ التَّأْسِيسِيَّةُ), raspravlja o njima i o njihovoj ulozi u islamskoj civilizaciji. Dodajmo da Arkun, uz druga brojna pitanja i teme, raspravlja i o tome “šta jeste tradicija?“ (مَا هُوَ التَّرَاثُ؟) te da li ima “svećenstva/monaštva (kaluđerstva) u islamu“ (كَهَنُوتِيَّةٌ فِي الْإِسْلَامِ).

Prozor prema islamu - Nāfiḍah 'alā l-islām (نَافِذَةٌ عَلَى الْإِسْلَامِ).⁸

U ovom djelu (čiji se naslov može prevesti i riječima “pogled na islam“) priređivači su donijeli izbor Arkunovih tekstova, neki su preuzeti i iz prethodno navedenih djela. Uvršteni su još i njegovi tekstovi “Položaj žene prema Kur'ānu i prema Sunnetu“ (وَضْعُ الْمَرْأَةِ بِحَسَبِ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ وَ بِحَسَبِ) هَلْ فِي الْإِسْلَامِ) (السُّنَّةِ), zatim rasprava “Da li u islamu postoje dogme i koje su?“ (هَلْ فِي الْإِسْلَامِ) (عَقَائِدُ، وَ مَا هِيَ؟) itd. Također, bavi se pitanjem načina na koji je “islam

⁷ Alžir, 2006?

⁸ Bejrut, 1996.

وَرَثَ الْإِسْلَامَ الثَّرَاثَ الْيُونَانِيَّ وَ نَقَلَهُ) (naslijedio grčko naslijeđe i prenio ga na Zapad...“ (...إِلَى الْعَرَبِ).

Islamsko mišljenje: naučno čitanje – Al-Fikru l-islāmiyyu, qirā'ah 'ilmiyyah (الْفِكْرُ الْإِسْلَامِيُّ، قِرَاءَةٌ عِلْمِيَّةٌ).⁹

I u ovom Arkunovom djelu na arapskom donose se neke cjeline navedene u njegovim prethodno spomenutim djelima. Ipak, većina poglavlja je posve nova, npr. “Islam u povijesti“ (الْإِسْلَامُ فِي التَّارِيخِ). Po samom naslovu vidimo njegovo ponovno insistiranje na “historičnosti“ u proučavanju islama. Općenito uzevši, Arkun nije bio naklonjen proučavanju islama u kontekstu perenijalnog mišljenja, kao ni u raznolikim kontekstima misticizma. On je na više mjesta u svojim djelima tražio “primjenu humanističkih nauka, kao i nauka o društvu u proučavanju islama“ (تَطْبِيقُ عُلُومِ الْإِنْسَانِ وَالْمُجْتَمَعِ عَلَى دِرَاسَةِ الْإِسْلَامِ), a što vidimo i po jednom važnom poglavlju u ovom djelu. Naime, u svojim djelima često spominje ulogu antropologije kao nauke koju bi trebalo koristiti u proučavanju islama kroz povijest. U ovom djelu posebno je zanimljiva cjelina “Islam, historičnost i napredak“ (الْإِسْلَامُ، التَّارِيخِيَّةُ وَ التَّقَدُّمُ), kao i osmo poglavlje ove knjige, gdje se posebno osvrće na “Kur'ānske studije i njihove horizonte“ (الدِّرَاسَاتُ الْقُرْآنِيَّةُ وَ آفَاقُهَا).

Od iğtihāda do kritike islāmskog uma – Mina l-iğtihādi ilā naqdi l-'aqli l-islāmiyyi (مِنَ الْأِجْتِهَادِ إِلَى نَقْدِ الْعَقْلِ الْإِسْلَامِيِّ).¹⁰

Kako sam naslov ovoga djela pokazuje, bavi se *iğtihādom* unutar razvoja islamskih pravnih i teoloških disciplina, govori o uzrocima “zatvaranja vrata *iğtihāda*“ (إِعْلَاقُ بَابِ الْإِجْتِهَادِ), kao i školi mišljenja Muḥammeda ‘Abduhūa i pokušajima revitaliziranja *iğtihāda* u drugoj polovini 19. stoljeća.

U ovoj knjizi glavne su sljedeće cjeline: “Konsenzus učenjaka i ortodoksija“ (الْإِجْمَاعُ وَ الْأُرْتُوذُكْسِيَّةُ), “Božanski um (s jedne) i ljudski diskursi (s druge strane)“ (عَقْلٌ إِلَهِيٌّ - خَطَابَاتٌ بَشَرِيَّةٌ), “Ka antropološkoj teologiji Objave“ (تَحْوُّ لَاهُوتٍ أَنْتَرَبُولُوجِيٍّ لِلْوَحْيِ). Prema Arkunu, svako ljudsko tumačenje i spoznavanje Objave je, na neki način, posebna vrsta “desakraliziranja Objave“. Historijsko proučavanje i obrazlaganje islamskih škola mišljenja to posebno pokazuje. Baš stoga ovo djelo sadrži važne pasaje o pojavi “ortodoksije“ u povijesti islama, smatra da se ortodoksija javila prije

9 Bejrut, 1996.

10 Bejrut, 1991.

svega na području tzv. (vjersko)pravnih nauka i unutar njihovih sistema, potom je poprimila značenje dogmatizma u teološkim disciplinama. Tzv. “konsenzus učenjaka” (اِجْمَاعٌ - *ig̃mā'*) imao je i svoju ulogu u uspostavljanju i konsolidiranju ortodoksije u mnogim etapama povijesti islama.

Sekularizam i religija: islam, kršćanstvo i Zapad - Al-'Almanatu wa d-dīnu: Al-Islāmu wa l-masīhiyyatu wa l-garbu (الْعِلْمَنَةُ وَ الدِّينُ ، الإِسْلَامُ وَ الْمَسِيحِيَّةُ) (وَالْعَرْبُ).¹¹

Ovo djelo je, također, značajno jer govori o stavovima Muhameda Arkuna spram važnih pitanja današnjeg vremena, to jest oslovljava “susret” ili “sukob” islama i sekularizma. Zanimljivo je da smatra da je islam u prvih nekoliko stoljeća, napose u vrijeme tzv. “zrelih halifata”, imao mnoge svoje “sekularne sastavnice”. Vjerovatno je to razlog pa se u ovoj knjizi nalazi potpoglavlje “Ka (ponovnom) vraćanju sekularizma islamu” (نَحْوُ إِسْتِعَادَةِ عِلْمَانِيَّةٍ لِإِسْلَامٍ). Kao profesor modernističke i humanističke orijentacije, nije smatrao sekularizam (‘*almanah* - عِلْمَنَةٌ) islamu neprijateljskim učenjem ili doktrinom koja uvijek i neizostavno osujećuje islam. Naprotiv, u njegovim djelima sekularizam je, između ostalog, često protumačen kao učenje ili doktrina koja je oslobodila mnoge djelatvorne i pozitivne snage čovjeka i ljudskog društva. Naravno, bio je žestoki protivnik militantnog laicizma i militantnog sekularizma koji se javljaju kao antireligijski. U ovoj knjizi posebno ističe da se na sekularizam može gledati kao na “susretnu tačku između muslimana i kršćana” (الْعِلْمَنَةُ كَنُقْطَةِ الْإِقْتَاءِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمَسِيحِيِّينَ). Također, dok izlaže teoriju sekularizma u ovom djelu, često ukazuje na to da je za pravo shvatanje sekularizma potrebna kako “jedna druga (čija) epistemologija, tako i jedna druga (čija) teorija spoznaje, jer sekularizam je, po sebi, jedno držanje (stav ili pristup) problemu znanja” (نَحْوُ إِسْتَمُولُوجِيَّةٍ أُخْرَى - أَي نَحْوَ نَظَرِيَّةٍ أُخْرَى) (لِلْمَعْرِفَةِ - الْعِلْمَنَةُ بِصِفَتِهَا مَوْقِفًا أَمَامَ مُشْكَلَةِ الْمَعْرِفَةِ).

Ključne riječi Arkunovih analiza i tumačenja

Razmotrimo li, makar nakratko, ključne riječi iz naslova i sadržaja ovih djela, uočavamo riječi “historičnost” (*tārihiyyah*), zatim “kritika” (*naqd*), “mišljenje” (*fikr*), “um” (*aql*) te, napokon, (*ig̃tihād*) ili svježi, djelotvorni

¹¹ London, 1996.

(blagotvorni i konstruktivni) intelektualni napor (na polju iznalaženja novih rješenja), napor uma koji je učinjen na temelju izvora islama, Kur'āna prije svih drugih.

U tumačenju Kur'āna "historičnost" (*tārīhiyyah*) za njega znači da se dimenzija vremena mora uzimati u obzir ne samo u našem tumačenju Kur'āna već i u našem odnosu prema komentarima Kur'āna potonjih vremena. Na neki način komentari Kur'āna nose pečate svojih epoha u kojima su napisani i sastavljani. Sve komentare obilježavaju njima svojstveni i njima savremeni "kognitivni (spoznajni) aspekti", te ih treba imati u vidu prilikom njihova proučavanja. Nadalje, "kritika" (*naqd*) u Arkunovim djelima nije "napad na Kur'ān", ni napad na klasične komentare Kur'āna. Naprotiv, pod "kritikom" misli na kritički profiliranu egzegetsku i hermeneutičku aparaturu i čitavu plethoru egzegetskih i hermeneutičkih metodskih postupaka u tumačenjima Teksta, a ti postupci proistječu iz odvažnog, slobodnog i na naučnim istraživačkim tradicijama obrazovanog mišljenja. U svojim djelima često spominje "mišljenje" (*fikr*). To čini najmanje na dva načina. S jedne strane, insistira na odvažnom i odgovornom mišljenju u proučavanju Kur'āna i komentara Kur'āna. S druge, pod mišljenjem (*fikr*) često misli i na ono mišljenje koje je preraslo u neku "školu mišljenja", ukazuje na "mišljenje" koje se "teologiziralo", "dogmatiziralo", "mezhebiziralo", "ideologiziralo", "učahurilo", postalo samo sebi dovoljno ili podleglo sektaštvu.

Na sličan način koristi i riječ "um" (*'aql*), napose to kritički čini u sintagmama "al-'aqlu l-islāmiyyu" (islamski um) ili "al-'aqlu l-'arabiyyu" (arapski um). Tim sintagmama ukazuje, najčešće kritički, na preživjele, prevaziđene, u sebe zatvorene i na različite načine "teologizirane" ili "ideologizirane" oblike i izraze očitovanja "islamskog" i "arapskog" uma. Slično se može kazati i kad je posrijedi njegovo posezanje za sintagmom "al-'aqlu d-dīniyyu" (vjerski um) ili "al-ḥiṭābu d-dīniyyu" (vjerski diskurs). Dodajmo ovoj kratkoj analizi ključnih riječi iz naslova i sadržaja djela na arapskom i to da s odvažnošću spominje riječ *iḡtihād*,¹² on traži

12 Riječ "iḡtihād" različito se prevodi u našoj štampi, publicistici i knjigama. Ovdje predlažemo jedan opisni prijevod: *iḡtihād* je svjež, djelotvorni (blagotvorni i konstruktivni) intelektualni i duhovni napor tumačenja i primjene izvora islama, učinjen prvenstveno na temelju izučavanja samih izvora islama, Kur'āna prije svih.

da se *iğtihādu* vrati dostojanstveno mjesto u savremenom islamskom mišljenju i u današnjem tumačenju izvora islama.

Arkunovi egzegetski i hermeneutički prinosi: tzv. metodologija dekonstrukcije

U svojoj metodologiji tumačenja Kur'āna, kao i recepciji komentara Kur'āna, “polazi od jedne metodološke postavke koja se tiče (danas) važećeg ophođenja sa kur'ānskim tekstom. Smatra da muslimani koriste Kur'ān u svakodnevnom životu, ali Kur'ān ne podvrgavaju proučavanju, ni savremenom naučnom istraživanju”.¹³

يُنطَلِقُ أَرْكَوْنُ مِنْ مُلَاخَظَةٍ مِنْهَجِيَّةٍ بِخُصُوصِ التَّعَامُلِ السَّائِدِ مَعَ النَّصِّ الْقُرْآنِيِّ ، فَهُوَ يَرَى
أَنَّ الْمُسْلِمِينَ يَسْتَهْلِكُونَ الْقُرْآنَ فِي حَيَاتِهِمُ الْيَوْمِيَّةِ ، وَ لَا يَخْضَعُونَهُ لِلدِّرَاسَةِ وَ التَّفْحِصِ
الْعِلْمِيِّ الْحَدِيثِ ...

“Tvrdi da se danas ni neki veliki komentari Kur'āna, kao što je onaj od Aṭ-Ṭabarīja, ne proučavaju naučno, kako im to i dolikuje”.¹⁴

يُؤَكِّدُ أَنَّ تَفْسِيرًا صَخْمًا كَتَفْسِيرِ الطَّبْرِيِّ لَمْ يُدْرَسِ الدِّرَاسَةَ الْعِلْمِيَّةَ اللَّائِقَةَ بِهِ ...

Naprotiv, smatra da se “tefsirsko” (*at-turātu t-tafsīriyyu*)¹⁵ i “islamsko naslijede” (*at-turātu l-islāmiyyu*)¹⁶ proučavaju tako što se “izbjegava svako bavljenje historičnošću tih tradicija” (...تَجَنَّبُ كُلَّ مَعَالَجَةٍ تَارِيخِيَّةٍ).¹⁷

Međutim, prema Arkunu, upravo je zanemarivanje historičnosti “pružilo priliku teološko-pravničkoj (tj. kalāmsko-fikhskoj) strukturi da ostane gospodar tumačenjskog stava i da monopolizira učenja Kur'āna”.¹⁸

وَ هُوَ مَا يُنْبِخُ لِلنَّبِيَّةِ الْكَلَامِيَّةِ الْفُقَهِيَّةِ أَنْ تَطَّلَّ سَيِّدَةَ الْمَوْقِفِ وَ مُحْتَكِرَةَ لِلتَّعَالِيمِ الْقُرْآنِيَّةِ

Smatra da se teološko-pravnička proučavanja (tumačenja) Kur'āna, baš usljed svoga monopolizirajućeg stava prema Tekstu, “nadilaze vrijeme” (مُتَعَالٍ عَنِ الزَّمَنِ),¹⁹ to jest: izložena su kao neupitne dogmatske istine, date jednom zauvijek!

13 Aḥmīdah an-Nayfar, *Al-Insānu wa l-Qur'ānu waḡhan li waḡhan, at-tafsīru l-qur'āniyyah al-mu'āširah* (Čovjek i Kur'ān licem u lice, savremeni kur'ānski komentari), Damask, 2000, str. 137. U tekstu ćemo koristiti ova parafraziranja tekstova Muhameda Arkuna koja je uradio An-Nayfar. Naime, An-Nayfar je uspješno, i na jednom mjestu, sažeo mnoštvo Arkunovih hermeneutičkih pogleda.

14 Aḥmīdah an-Nayfar, str. 138.

15 التَّرَاتُ الْتَفْسِيرِيَّةُ

16 التَّرَاتُ الْإِسْلَامِيَّةُ

17 Usp. an-Nayfar, 138.

18 Usp. an-Nayfar, 138.

19 Usp. an-Nayfar, 138.

Naravno, kao musliman i vjernik, Muhamed Arkun je posve bio svjestan statusa koji Riječ Kur'āna uživa među muslimanima najširih slojeva. Za njih Kur'an sadrži "konačne istine koje su iznad povijesti, vremena i mjesta..."²⁰

...حَقَائِقُ نِهَائِيَّةٌ هِيَ فَوْقَ التَّارِيخِ وَ الزَّمَانِ وَ الْمَكَانِ ...

Međutim, "prvi korak u osavremenjavanju islamskog mišljenja jeste da se shvati da je tekst Kur'āna bogat i otvoren za mnogobrojne mogućnosti" u izučavanju.²¹

...إِنَّ أَوَّلَ خُطْوَةٍ لِتَحْدِيثِ الْفِكْرِ الْإِسْلَامِيِّ هُوَ إِبْتِنَارُ النَّصِّ الْقُرْآنِيِّ عَنِيبًا وَ مُنْفَتِحًا عَلَى عِدَّةِ إِحْتِمَالَاتٍ ...

Potom se zalaže da se tekstu Kur'āna prizna jedna glavna osobenost, "a to je jezičko-kulturna" (...الْخُصُوصِيَّةُ الرَّبِّيْسِيَّةُ لِلنَّصِّ الْقُرْآنِيِّ وَ هِيَ الْخُصُوصِيَّةُ اللَّغَوِيَّةُ...) (التَّقَاتِيَّةُ).²²

Muhamed Arkun traži otklon od onih metoda proučavanja i tumačenja Kur'āna kakve su se rabile "unutar srednjovjekovnih sistema" (*dāhile anzimatin qurūstīyyatin* – دَاخِلٌ أَنْظَمَةٍ قُرُوسُطِيَّةٍ).²³

Moguće je da tu počinjavu razlozi pa Muhamed Arkun predlaže "metodu dekonstrukcije" (*manhağ tafkīkiyy* – مَنَهَجٌ تَفْكِكِيٌّ) u proučavanju Kur'āna, u tumačenju Kur'āna i izučavanju jezika Kur'āna. Po njemu, proučavanje se mora obaviti kako "horizontalno" (*ufuqiyyan* - أُفْقِيًّا), tako i "vertikalno" (*amūdiyyan* - عَمُودِيًّا).²⁴ "Horizontalno" proučavanje teksta znači, umnogome, konkretno historijsko proučavanje velikog seta spoznaja, ideja, shvatanja i mnijenja koja su "vladala" u određenoj društvenoj sredini u samom vremenu nastanka teksta. "Vertikalno" proučavanje ima u vidu da tekst koji je nastao u konkretnom vremenu započinje svoje trajanje kroz vrijeme ili kroz različita druga vremena i duge vremenske epohe. Dātī ili predmetni tekst treba proučavati "vremenski unutar jedne kontinuirane linije" (ضَمْنَ حَطِّ مُتَوَاصِلٍ زَمَنِيًّا).²⁵

Prema viđenju Aḥmīdahā an-Nayfara, Arkunov "metod dekonstrukcije" bavi se Tekstom horizontalno i vertikalno, istovremeno, sve to u cilju

20 Usp. an-Nayfar, 142.

21 Usp. an-Nayfar, 138.

22 An-Nayfar, 138-139.

23 An-Nayfar, 140.

24 An-Nayfar, 141.

25 An-Nayfar, 141.

stizanja do onog što je najvažnije, a to je spoznajni sistem na kojem počiva Tekst“.²⁶

إِنَّ الْمَنْهَجَ التَّفَكِّيَّ يَتَنَاوَلُ النَّصَّ أَفْقِيًّا وَ عَمُودِيًّا فِي آنٍ وَاحِدٍ، قَصَدَ التَّوَصُّلَ إِلَى الْأَهَمِّ وَ هُوَ النَّظْمُ الْمَعْرِفِيُّ الَّذِي يَقُومُ عَلَيْهِ .

Također, Muhamed Arkun smatra da nam savremene lingvističke i filološke nauke mogu mnogo pomoći u proučavanju Kur'ana. U tom pogledu (i prema interpretaciji Aḥmīde an-Nayfara) smatrao je da:

- فَلَا بُدَّ مِنْ اسْتِعْمَالِ الْأَلْسِنِيَّاتِ الْحَدِيثَةِ وَمَا تَطَّرَحُ عَلَى النَّصِّ مِنْ أَسْئَلَةٍ تَحْتَلِفُ
- جِزْرِيًّا عَمَّا كَانَتْ تَطَّرَحُهُ اللَّغَوِيَّاتُ التَّقْلِيدِيَّةُ الَّتِي اسْتَحْدَمَهَا كِبَارُ الْمُفَسِّرِينَ فِي
- الْعُصُورِ السَّابِقَةِ . ثُمَّ، لِمُعَالَجَةِ الْخُصُوصِيَّاتِ الثَّقَافِيَّةِ وَالْمُجْتَمَعِيَّةِ، لَا مَنَاصَ
- مِنْ إِعْتِمَادِ الْأَنْتَرَبُولُوجِيَّا وَمَا تُسِيحُهُ مِنْ تَحْلِيلِ لِلْمَنْظُومَاتِ التَّفْسِيرِيَّةِ لِلْعَالَمِ ...

“Mora se koristiti savremena lingvistika (jezikoslovlje), a pitanja koja ona postavlja Tekstu temeljito se razlikuju od pitanja koje su Tekstu postavljale klasične jezičke nauke. K tome, da bi se bavilo kulturnim i društvenim osobnostima (Teksta), neizbježno je oslanjati se na antropologiju i analizu koju ona nudi hermeneutičkim (tafsirskim) sustavima u tumačenju svijeta...”²⁷

Muhamed Arkun insistira da se u tumačenju i proučavanju Kur'ana danas svestrano uvaži nekoliko presudno važnih činilaca:

- a. “povijesne okolnosti koje su vladale u doba objave Kur'ana” (الظُّرُوفُ) (التَّارِيخِيَّةُ السَّائِدَةُ عِنْدَئِذٍ عِنْدَئِذٍ), ili, pak, u doba pisanja određenog klasičnog komentara Kur'ana,
- b. “ideloški (vjerski) sukobi” (الصَّرَاعَاتُ الْعَقَائِدِيَّةُ),
- c. “srednjovjekovne rasprave koje su počivale na uvjerenju da posjeduju apsolutno pravo na istinu” (الْمُجَادَلَاتُ الْقُرُوسِيَّةُ الْقَائِمَةُ عَلَى الْإِيمَانِ بِامْتِلَاكِ مُطْلَقٍ) (لِلْحَقِيقَةِ).

Mnogi su proučavali djela Muhameda Arkuna i temeljito ih analizirali. Njihove analize nam pomažu da osobenosti mnogih djela ovog Alžirca, znamenitog profesora islamskih nauka na Sorboni, bolje uočimo.

²⁶ An-Nayfar, 141.

²⁷ An-Nayfar, 140.

Muslimanski humanizam: put ka muslimanskom prosvjetiteljstvu

Prema Muhamedu Arkunu, postoji i postojao je islamski humanizam, cvjetao je tokom “zlatnog doba” klasičnog islama, smatra da je to bilo u periodu od 8. do 11., na nekim područjima do 12. stoljeća po 'Īsāu, a.s.

Tada je došlo do razvoja vjerskih i prirodnih nauka, književnosti, humanističkih nauka i umjetnosti.

Muhamed Arkun tvrdi da je ovaj humanizam doveo ne samo do napretka prirodnih nauka već je imao utjecaja na vjerske nauke, opremajući ih i opskrbljujući iznimno važnim sredstvima razmišljanja koja su omogućila da te nauke razviju “visoko sofisticirane sisteme mišljenja”. Tvrdi da je ovaj rani muslimanski humanizam bio tokom kasnijih stoljeća suzbijen i iskorijenjen.

Tokom svoje univerzitetske karijere posebno se zalagao za “primijenjene islamske studije”, za svojevrsni metodološki pristup koji će “islamske studije” i discipline iz vjerskih područja opskrbljivati i snabdijevati spoznajama iz društvenih nauka, antropologije, filozofije, lingvistike itd.

Tako koncipirane, islamske nauke i discipline doprinijele bi jednom osobenom *islamskom ili muslimanskom prosvjetiteljstvu*. Stoga je Muhammed Arkun uvijek tražio da se tumačenje kur'ānskih i hadiskih tekstova konkretizira, da se nađe povijesno, psihološko, antropološko... zaleđe i zavičajnost njihove Poruke, jer će se samo tako pravilno razumjeti njeno metapovijesno značenje i važenje. To je, praktički gledano, glavna tema gotovo svih njegovih djela.²⁸

²⁸ Ovdje dajemo jedan popis djela Muhameda Arkuna na francuskom jeziku: *Deux Épîtres de Miskawayh* (Dvije Miskawayhove poslanice). *Aspects de la pensée islamique classique* (Aspekti klasičnog islamskog mišljenja). *L'humanisme arabe au 4e/10e siècle* (Arapski humanizam u 4. / 10. stoljeću). *Traité d'Ethique*, Trad., introd., notes du *Tahdhib al-akhlāq de Miskawayh* (Etički ugovor, prijevod, uvod i bilješke za *Tahdhib al-Akhlāq* od Miskawayha). *Essais sur la pensée islamique* (Eseji o islamskom mišljenju). *La Pensée arabe* (Arapsko mišljenje). *L'Islam, hier, demain* (Islam, jučer, sutra). *L'Islam, religion et société* (Islam, religija i društvo). *Religion et laïcité: Une approche laïque de l'Islam* (Religija i sekularizam: svjetovni pristup islamu). *Lectures du Coran* (Čitanja Kur'āna). *Ouvertures sur l'Islam* (Uvodna razmatranja o islamu). *L'Islam. Approche critique* (Islam. Kritički pristup). *Pour une critique de la Raison islamique* (Ka kritici islamskog raz/uma). *L'Islam, morale et politique* (Islam, moral i politika). *Combats pour l'Humanisme en contextes islamiques* (Borba za humanizam u islamskim kontekstima). *De Manhattan à Bagdad: Au-delà du Bien et du Mal* (Od Menhetna do Bagdada: izvan dobra i zla). *L'Islam et les musulmans dans le monde* (Islam i muslimani u svijetu).

محمد أركون وتكوين منهج معاصر في تفسير القرآن والإسلام

تتناول هذه المقالة في أساسها المؤلفات العربية لمحمد أركون ونظرته إلى المنهج الذي يراه مناسباً لدراسة وتفسير القرآن والإسلام في العصر الحديث. وتتناول المقالة أيضاً انتقاد محمد أركون لاتباع مناهج التفسير التقليدية القديمة والتي يراها متخلفة. ومما يشرح في المقالة مقصود محمد أركون بمصطلح «تقوية النص». وفي المقالة أيضاً مرحلة مخصصة لنظرية محمد أركون إلى دور العلوم اللغوية الحديثة وعلم الإنسان وعلم الاجتماع في تفسير القرآن الكريم.

Enes Karić

Muhammad Arkun and the Formulation of Contemporary Methodology in the Interpretation of the Qur'an and Islam

Summary

This essay deals mainly with the Arabic works of Muhammad Arkun, as well as his views on the methodology within which, according to Arkun's opinion, Qur'an and Islam should be studied and interpreted in the contemporary era. The discussion also touches upon Arkun's critique of classical, in his view, the anachronistic methods of interpretation and their use today. The discussion explains what Arkun implies under the term «deconstruction» of the Text. Also, the special section of the discussion focuses on Arkun's views on the role of contemporary linguistic sciences, as well as on anthropology and sociology, in the interpretation of Qur'an.

Doprinos Nexhata Ibrahimija na polju prevođenja i tumačenja Kur'ana na albanskom jeziku

Mr. sc. Azmir Jusufi

magistar islamske teologije iz oblasti tefsira
jusufiazmir@gmail.com

Behrim Jusufi

profesor albanskog jezika
behrim.ajusufi@gmail.com

Sažetak:

Kur'an predstavlja prvi i najbitniji fundament Šerijata iz kojeg proizlaze sveobuhvatne poruke i pouke, pravni propisi i cjelokupni islamski životni bonton. On je temelj svih ostalih islamskih znanosti. Tumačenje plemenitih kur'anskih poruka jedna je od važnijih islamskih oblasti koja je oduvijek privlačila pažnju mnogih islamskih istraživača kako u prošlosti tako i danas. Poruke Kur'ana bile su, i ostale, fundamentalni izvor islamskih mislilaca. U skladu s tim, cilj ovog rada jeste da se ukaže na prevođenje i tumačenje Kur'ana na albanskom jeziku istaknutog kosovskog teologa, autora i istraživača Nexhata Ibrahimija

Ključne riječi: Nexhat Ibrahimiji, Kur'an, prevođenje Kur'ana, tumačenje Kur'ana, kur'anski univerzum, Jusuf, Ajetu-l-kursijja

Nexhat Ibrahimiji

Uvod

Kur'an je Allahov govor, objavljen preko meleka objave - Džibrila, a.s., posljednjem Allahovom poslaniku Muhammedu, s.a.v.s., a preko njega kao Svjetlo, Uputa, Lijek i Milost čitavom čovječanstvu sve dok bude dana i noći na ovoj Zemlji.

Da bismo razumjeli Allahov govor, neophodno je prodrijeti u njegove dubine i na taj način iznijeti na vidjelo njegove tajne, mudrosti i dragulje. Prema tome, tumačenje Kur'ana jedna je od najbitnijih strana u otkrivanju kur'anskih poruka i poruka čovječanstvu.

U radu će biti govora o tumačenju Kur'ana jedne od najmarkantnijih islamskih ličnosti današnjice kod Albanaca na Kosovu i šire - Nexhata Ibrahimija. Rad je podijeljen u tri dijela; u prvom će biti govora o životu i djelu profesora Nexhata Ibrahimija; u drugom o njegovom doprinosu na polju prevođenja Kur'ana na albanski jezik; i u trećem o njegovom doprinosu na polju tumačenja i interpretacije Kur'ana na albanskom jeziku.

Nexhat Ibrahim - život i djelo

Sveopće pojave ovog svijeta nisu slučajnost, isprepletene su u sveopćoj harmoniji stvaranja. Shodno tome, svaka pojava je znak u vremenu, svako biće je vremenski predodređeno; kada, gdje i do kada se treba pojaviti te nastaviti lanac svog porijekla i potomstva, ideja i ideala svojih predaka te na taj način ostaviti trag u vremenu u kome živi.

Ova se veza duha i tijela može uočiti u kolosu islamskih mislilaca u nizu albanske loze Nexhata Ibrahimija, rođenog u plemenitom seoskom jezgru u okolini Prizrena, u Zgataru, baš u dobi procvata prirode i njenih ljepota, 10. juna 1959. godine. Potječe iz plemenite i ugledne porodične loze, od geneze poznatog muderisa Ymera Prizrenija, mislioca i kreatora pokreta „Prizrenska Liga“, društvenog reformatora 1878. godine, iz čije se loze, tačno stoljeće kasnije, budi isti duh u njegovom nasljedniku Nexhatu Ibrahimiju. Njegov je život isprepleten bujnim zbivanjima, još od djetinjstva kada se njegovi roditelji 1971. godine naseljavaju u Prizren.

Medresu „Alaudin“ u Prištini upisuje 1974. godine, a nakon završetka medrese kod njega se budi vrhunski ideal traganja vjerskog znanja i duh patriotizma. U Egipat odlazi 1979. godine na čuveni El-Azhar kako

bi ostvario svoje snove. No, na njegovu žalost, bio je razočaran svime s čime se tamo suočio, te stekao lošu sliku o obrazovanju u ovoj vrhovnoj islamskoj instituciji svijeta. Uočio je nepostojanje posebne dinamike u koherenciji s vremenom, nedostajanje elana za idžtihadom; ulema se više bavila tradicionalnim komentarima, glosama i super glosama, a vrlo malo 'novonastalim problematikama, pitanjima i ostvarenjima'.¹

Razočaran što nije pronašao niti djelić onoga zbog čega je oputovao u Egipat, odlučio je napustiti El-Azhar i Egipat, vrativši se u svoj rodni kraj, Prizren. Nakon kratkog perioda odlučuje otići za BiH da potraži idejnu pomoć od poznatog bošnjačkog ideologa, teologa i reformatora islamske misli Husein-ef. Đoze. Otišao je tražiti preporuku, ne znajući da je ono za čim žudi njegov duh i um zapravo tu, u njegovoj blizini i okruženju. Dobiva preporuku profesora Husein-ef. Đoze radi koje je i oputovao, no, tokom boravka u Sarajevu kod svojih drugova, odlučuje prisustvovati nekim predavanjima istaknutog profesora, koja su temeljito promijenila njegove smjernice, pa je uvidio da je upravo Sarajevo eliksir za kojim žudi. Tako se 1980. godine upisuje na Islamski teološki fakultet u Sarajevu.

Ispunjen radošću, poduzima vrlo ozbiljno putovanje i zaranja u dubine islamskih naučavanja, te stječe nove spoznaje i iskustva. Ne znajući kroz kakve će naredne izazove proći, već 1981. godine osuđen je na zatvorsku kaznu zbog nacionalističkih pokreta i ideja. Na taj način postaje meta tadašnje vlasti. Nakon što odslužuje vojni rok u Hrvatskoj 1986. godine, 1987. počinje s radom u Odboru Islamske zajednice u Prizrenu. Tri godine kasnije postaje i član Udruženja islamske uleme Kosova, dok 1991. postaje i član Vrhovnog islamskog starješinstva Jugoslavije u Sarajevu, kao predstavnik Islamske zajednice Kosova.

Godine 1992. osuđen je na osam godina zatvorske kazne, odslužujući je u zatvorima tadašnje vlasti Kosova i Srbije. Posredovanjem Međunarodnog Crvenog križa 1999. biva oslobođen iz zatvora Srbije.

Godinu dana kasnije, 1.2.2000, počinje raditi kao sekretar Islamske zajednice u Prizrenu i kao vanredni profesor u isturenom odjeljenju „Alauddin“ medrese u Prizrenu na predmetima Akaid i Islamska

¹ Nexhat Ibrahimiji, *Veptra 1*, Logos-A, Skoplje, 2009, str. 129.

filozofija. Nakon osam godina napušta poziciju sekretara u IZ u Prizrenu i nastavlja s radom kao redovni profesor „Alauddin“ medrese u Prizrenu na već spomenutim predmetima.

Nexhat Ibrahimiji je poznata ličnost u oblasti islamistike na albanskom jeziku a njegov doprinos je svakako neupitan. I dalje radi i djeluje, i pored toga što se već jednu deceniju, na veliku žalost, suočava s ozbiljnim zdravstvenim problemima. Sarađuje sa preko 30 novina, časopisa, godišnjaka i biltena. Pisao je i uređivao časopise *Edukata Islame* i *Dituria Islame* Islamske zajednice u Prištini, i dugogodišnji je urednik biblioteke „Mendimi Islam (Islamska misao)“ u Logos-A u Skoplju.

Uređuje web-stranicu www.zeriislam.com i pomaže www.breziiri.com. Autor je 36 originalnih djela, preveo je preko 80 knjiga s bosanskog, engleskog i arapskog jezika. U Skoplju je Izdavačka kuća Logos-A 2009. objavila njegovo djelo u 10 tomova. Autor je više stotina originalnih i prevedenih članaka objavljenih u raznim časopisima. Prisustvovao je mnogim naučnim i društvenim skupovima: u Prištini, Prizrenu, Tirani, Skoplju itd. Oženjen je i otac troje djece, živi i djeluje u Prizrenu.

Doprinos Nexhata Ibrahimija na polju prevođenja Kur'ana na albanski jezik

O problematici prevođenja Kur'ana, time i njegovog prevođenja na albanski jezik, Nexhat Ibrahimiji posvećuje tekst „O prevođenju Kur'ana“².

Na samom početku spominje mišljenje svog kolege i prijatelja iz studentskih dana prof. dr. Enesa Karića: „Kur'an se ne može prevesti, ali se on mora prevoditi“.

Na početku teksta bavi se pitanjem prevođenja kur'anskih dijelova za vrijeme Muhammeda, s.a.v.s., te o dozvoljavanju ili nedozvoljavanju prevođenja Kur'ana, navodeći stavove onih koji su dozvoljavali prevođenje kur'anskih ajeta, pa čak i recitiranje Kur'ana u namazu na svom maternjem jeziku, kao što je bio slučaj sa Perzijancima (mišljenje Ebu Hanife, njegovih učenika i istomišljenika), zatim o nedozvoljavanju, čak i zabranjivanju prevođenja kur'anskih ajeta (mišljenje En-Nevevija, Eš-Širazija,

2 Nexhat Ibrahimiji, *Vëpra 2 - Kur'ani dhe hadithi*, „Mbi përkthimin e Kur'anit“, Logos-a, Skoplje, 2009, str. 41-62.

El-Gazalija, Ihvanu-s-safa itd.), te naposljetku spominje mišljenje uleme El-Azhara, kao rješenje nastale problematike oko prevođenja ili neprevođenja Kur'ana.

U nastavku teksta dotiče se i problematike prevođenja Kur'ana kod Albanaca i na albanski jezik, što je također imalo dva tabora: jedan je dozvoljavao prevođenje kur'anskih ajeta, a drugi se tome odupirao.

Profesor Ibrahimija kaže da je odupiranje albanske uleme prevođenju Kur'ana bilo opravdano, jer se na početku 20. stoljeća albanski narod suočavao sa mnogim političkim, vojnim, ekonomskim i kulturnim utjecajima sa Zapada, pod upravljanjem Katoličke crkve, i onim sa Istoka, pod upravljanjem Ortodoksne crkve. Zaključuje „da se nije radilo samo sa kašnjenjem prevođenja Kur'ana na albanski jezik, nego i cjelokupne islamske literature, što nas dovodi do zaključka da su nedostatak jedinstvene abecede kod Albanaca, nepostojanje nacionalne države i rizici koji su prijetili albanskom muslimanskom narodu od strane stranih utjecaja, predstavljali ključne faktore za zakašniju pojavu albanske islamske literature“.

O problematici prevođenja Kur'ana na albanski bavi se i u članku „Doprinosi prevođenju Kur'ana u duhovnoj kulturi i albanskoj islamskoj tradiciji“, u kojem spominje nekoliko aspekata percepcije Kur'ana: vještina recitiranja Kur'ana (kiraeti) ili prevođenje Kur'ana za ljudsko uho; vještina pisanja Kur'ana ili prevođenje Kur'ana za ljudsko oko, vještina tumačenja Kur'ana i prevođenje Kur'ana u albanskoj islamskoj kulturi. Na kraju teksta donosi listu prvih kompletnih štampanih prijevoda Kur'ana u svijetu, po hronologiji jezika na kojima su štampani.

Doprinosi Nexhata Ibrahimija na polju tumačenja Kur'ana na albanskom jeziku

Onome kome Svevišnji želi dobro dadne mu da proučava Njegovu čistu vjeru - islam. Kao i drugi teolozi i islamski mislioci, i Nexhat Ibrahimija posebnu je važnost i mjesto pridao Kur'anu. Odatle proizlazi i njegov doprinos u percepciji, tumačenju i prenošenju kur'anskih poruka.

Njegovi pogledi na Kur'an i tumačenje njegovih poruka prate sam Plemeniti govor, pa se u njima mogu naći opći opisi, generalna tumačenja,

pjesnički izrazi kroz komentare i slično. U općim opisima govori o vrijednosti Kur'ana, njegovom centralnom i primarnom mjestu u životu muslimana, te proučavanju njegovih poruka, ali i historijski opis Kur'ana (detaljniji prikaz Mushafa Osmana, r.a.) itd. U generalna tumačenja spada sveopći korpus kur'anskih poruka: o vjerovanju, moralu, etici, općem životnom bontonu, hrani, piću, dobroti, znanju, spavanju itd. U pjesničkim razmatranjima pronalazimo Ibrahimijevo mišljenje o nadnaravnosti kur'anskih poruka.

Kur'an kao univerzalni dragulj - u tumačenju Nexhata Ibrahimija

Od same pojave na ovom svijetu čovjek je uložio velik napor da dokuči Istinu, da shvati odakle dolazi, gdje joj je izvor i sl. Pritom je stvarao raznolike percepcije o Bogu, stvarima koje okružuju čovjeka i pojavama s kojima se suočava u svom životu. Tako su u ljudskoj civilizaciji nastale raznovrsne filozofije, ideologije, razna vjerovanja i poimanja Boga. No, kako to Ibrahimski navodi, sav taj ogromni trud je u osnovi bio uzaludan i davao pogrešnu predstavu Stvoritelja svih stvari:

„Ako bismo bacili jedan pogled, makar i površinski, na kulture i drevne kineske religije na Dalekom istoku, zatim na one hinduske, te ideologije starih Egipćana, oštrih Asiraca, Grka i Rimljana, evropskih materijalista, pred sobom bismo imali obilje pogleda i, uz sva „ostvarenja“ i razne fascinante rezultate - iskrivljenu predstavu o Stvoritelju i istinskoj vjeri.“³

Bog je, stoga, ljudima slao posebne ljude, „specijalne predstavnike“, odnosno poslanike, svoje pouzdanike, da im prenesu pravu predstavu o tome. Nexhat Ibrahimski na Plemeniti govor gleda kao na zaokruženu predstavu o Stvoritelju, ali i kao na univerzalni koncept života na ovom svijetu i naputak prema savršenstvu čovjekovog bića, s obzirom na njegovu ontologiju. On kaže:

„Upravo iz tog razloga, iz razloga ljudske nedostatnosti da dosegnu punu istinu, Stvoritelj je u kontinuitetu održavao nadahnuće... S vremena na vrijeme, u zavisnosti od potreba i okolnosti, slao je specijalne predstavnike, poslanike, koji su ljude izbavljali iz zabluda i usmjeravali ih

3 Nexhat Ibrahimski, *ISLAMI - Vlerë universale*, Logos-A, Skoplje, 2012, str. 113.

prema Konačnom cilju, izvodili ih na Pravi put. Takva Božanska intervencija u korist čovječanstva desila se posljednji put u arapskoj pustinji, pored izvora Zemzem, u Meki. Godine 571. n.e. u Meki se rodio posljednji poslanik Muhammed, s.a.v.s., kako bi donio Posljednju riječ - Kur'an, čija će validnost trajati do kraja svijeta, koji u sebi objedinjuje mudrosti svih poslanika: blagoslov rada na Zemlji, koji je započeo još od Adema, a.s., nakon protjerivanja iz Dženneta; žrtvovanje Ibrahima, a.s.; strpljenje Ejjuba, a.s.; upornost Musaa, a.s.; ljubav Isaa, a.s., prema ugnjetenima i bližnjima itd.⁴

Dakle, kur'anske poruke imaju univerzalan karakter. Kur'an ne isključuje čovjeka i njegov razum iz igre, naprotiv, podstiče ga na razvoj i boljitak, a na čovjeka gleda kao na biće tijela (materije) i duha (spirita), te od njega traži da djeluje kao cjelina, da ne bude usredotočen samo na materiju, ali i da ne idealizira svoj život na ovom svijetu. „Kur'an“, kaže on, „insistira na korištenju razuma, uravnoteženoj meditaciji i osmišljenom donošenju odluka. Kur'anske riječi ciljaju ka savršenstvu čovjekovog života, s ciljem savršenstva u vječnosti.“⁵

Unifikaciju tijela i duha kroz Božiji govor Nexhat Ibrahimiji tumači na sljedeći način:

- „On (Bog) je Onaj koji je za vas (ljude) stvorio sve što se nalazi na Zemlji.“
- „Bog vam je učinio Zemlju pogodnom, hodajte po njoj i tražite svoju opskrbu.“
- „Ali, u njihovom bogatstvu (bogatih) imaju pravo (na jedan dio) siromasi i nemoćni.“

Ovako kazuju mnogi mudri kur'anski iskazi, npr., dozvoljava bogaćenje. Prema islamskom sistemu, rastom broja bogatih smanjio bi se broj siromaha, dok je u kapitalizmu upravo suprotno: rastom broja bogatih, raste i broj siromašnih. Islam ne želi asketski život, ali s druge strane snažno osuđuje rasipanje u obilju. *Jedite i pijte, ali ne pretjerujte, jer Allah ne voli one koji pretjeruju*, kaže se u Kur'anu. Naročito pijanstvo, koje najviše podstiče rasipanje, najstrožije je i zabranjeno.⁶

4 Ibid., str. 113-114.

5 Ibid., str. 115.

6 Ibid., str. 116.

Kur'an ukazuje na to da čovjek treba biti umjeren, human i razuman, i na taj način nikako ne smije dopustiti da upadne u nedozvoljeno. Dovoljeno mu je raditi, ali u granicama umjerenosti, i zaradu stjecati na način propisan Kur'anom i hadisom: „Kur'an i hadis jasno i rezolutno određuju granice harama i djela koja prate haram. Svaki musliman zna da je svaki postupak vezan za proizvodnju, transport i distribuciju harama zabranjen. U ovu kategoriju, između ostalog, spada i proizvodnja alkoholnih pića, droge i narkotika, prerada svinjskog mesa i masti, pornografski sadržaji i sva ona djela koja vode ili pomažu da se izvrši jedan haram.“⁷

Pristup Nexhata Ibrahimija kur'anskom univerzumu

„Kur'an je kosmos koji govori, kosmos je Kur'an koji šuti.“

(Ibn 'Arebi)

Univerzalnost kur'anskih poruka fascinira čitaoca, bilo da je musliman ili posjednik drugih vjerovanja. Ibrahim, stoga, smatra da su muslimanski analitičari i komentatori kur'anskih sadržaja dužni zadržati se unutar te univerzalnosti i kur'anske vrijednosti predstaviti u njihovom pravom ruhu – kao univerzalne vrijednosti u kojima se mogu prepoznati svi ljudi, baš kao što se mogu prepoznati i ushititi se prizorima i sadržajima koje nalaze u svijetu u kome žive. Sve što je vidljivo i nevidljivo našem oku, što se može dokučiti i što ne može i za nas ostaje nepoznanica, sve je to jedinstvena stvaralačka manifestacija Jednoga i Istinskoga Boga, Allaha Uzvišenog, i sve sadrži znak koji nas upućuje na Nj.

Drugim riječima, svaka pojava u kosmosu, na zemlji, u vodi, a i u nama samima, jesu - kako to tvrdi Ibrahim - znaci koji se mogu naći i pročitati u Plemenitom govoru, jer u Kur'anu čovjek nailazi na neobičan način obraćanja, mnoštvo izazovnih zagonetki i pitanja koja Kur'an upućuje čovjeku, jedinom privilegiranom stvorenju kome je i dostavljena objava. Na slične stvari nailazi i u životu koji ga okružuje.

⁷ Ibid., str. 72.

I kako god ne možemo dokučiti sve pojave ovog svijeta, naprotiv, i ne vidimo ih sve, a i one u koje gledamo svakoga trenutka gledamo malim ljudskim očima koje vide samo dio jedne velike cjeline, zato što naše oko ne vidi svjetlost, nego osvijetljeno – tako isto ne možemo dokučiti i znanjem obuhvatiti ni sve sadržaje Kur'ana. Uz to, naša svijest nije uvijek budna, već spava dok smo u snu, a naše oči ne gledaju uvijek u osvijetljeno, već u tamu, nalik spavanju i snu, ili snu na javi.

U povijesti je, kaže on, bilo velikih umova koji su pridali veliku pažnju komentiranju kur'anskih poruka, ali je to sve skupa tek djelić beskrajnog kur'anskog mora i univerzuma. S jedne strane, zasigurno je da se kur'anski dragulji nisu u cijelosti dokučili i iscrpili; s druge strane, kako navodi Ibrahim, mi se ne smijemo oslanjati i diviti radu i uspjehu prijašnjih generacija, i uz to se još hvaliti vlastitim pasivizmom, već se mora čitati, studirati, prevoditi i tumačiti Kur'an u svakom dobu, samim tim što svako razdoblje zahtijeva svojevrsni pristup tumačenju kur'anskih poruka. Na kraju kaže: „I kao tekst, i kao sadržaj, Kur'an je nedostižan, čudo, izvanredan, unikatan (mudžiza) i kao takav će ostati do kraja ovog svijeta.“⁸

Nexhat Ibrahim o pogledima orijentalista prema Kur'anu

Nexhat Ibrahim na tvrdnje nekih orijentalista da je Kur'an djelo Arapa, Muhammeda, a.s., sveštenika Behire, Vereke itd., odgovara: „Kur'an ne nalikuje nijednom ranijem arapskom govoru. On prelazi pravila čiste poezije i proze. Nije drama, niti historijska naracija. Ima kosmičke tekstove, ali nije astronomski priručnik... Naprosto, poseban je u značaju, jeziku, eshatologiji, antropologiji i astronomiji. Kur'an ima božansko porijeklo, izmiče ljudskim mogućnostima.“⁹

Tumačenje Ajetu-I-kursije Nexhata Ibrahimija

Bog svojom svemoći obuhvata i dominira svim događajima i procesima u vasioni. On je neminovno prisutan svuda, uvijek i samo s Njegovom dozvolom se sve dešava i postoji. Ništa ne izmiče Njegovoj pažnji i moći.

8 Nexhat Ibrahim, *Islami në perceptimin dhe praktikën tonë*, Logos-A, Skoplje, 2014, str. 19.

9 Ibid., str. 277; 284-85.

Kakva god bila kretanja ili zbivanja u svijetu, zasigurno je sve to manifestacija Njegove volje i Njegovih atributa.¹⁰ Ovo su uvodne riječi Ibrahimija u tumačenju ovog veličanstvenog ajeta Plemenite knjige, navodeći u fusnoti da je ovo osvrt na uvodno tumačenje iste sure profesora Husein-ef. Đoze.

U daljnjem tekstu tumačenja Ajetu-l-kursijje maestralno je isprepleo svoj misaoni potencijal s mnoštvom stavova i argumenata, kako kur'anskih tako i govora Božijeg Poslanika, te stavova arapskih, albanskih i bošnjačkih islamskih mislilaca. Nakon općeg uvoda, kao početnu tačku razmatranja navodi osnovni značaj ovog ajeta: „Ajetu-l-kursijj (Ajet Pijedestala) ili kako ga u narodu nazivaju „Tespih-dova“, među najpoznatijim je u Kur'anu. Ovaj ajet ne regulira samo pitanje vjerovanja, nego mnogo više od toga. Vrijednost ovog ajeta prenosi i Ebu Zerr, r.a.: „Upitao sam Poslanika koji je najveličanstveniji ajet koji se objavio?“ Rekao mi je: „To je Ajetu-l-kursijj.“¹¹

Nexhat Ibrahimiji dalje se pita može li biti najveličanstveniji ajet a da se na njega ne motri dubinski, već površinski, ne meditirajući o porukama koje nam ovaj ajet nudi. Shodno tome, u nastavku komentara Ajetu-l-kursijje Ibrahimiji ovaj ajet dijeli na 10 dijelova, koje detaljnije i potkrijepljeno tumači drugim ajetima, hadisima i mišljenjima učenjaka, tumačeći tako i *Lijepa imena i atribute Svevišnjega Boga*, počevši od najpoznatijeg imena *Allah*, a nakon toga tumači i imena *El-Hajj (Živi)*, *El-Kajjûm (Vječni)*, *El-Aliji (Uzvišeni)* itd.

Između ostalog, u svom tumačenju donosi objašnjenja i stavove ostalih učenjaka za *Božiji Prijesto*, *Vlasti*, koje koristi za argumentaciju svojih stavova. Ibrahimiji smatra da se treba zadržati na Božijim imenima i atributima kakvi su nam izvorno došli u Kur'anu i ne davati im smislove od sebe.

¹⁰ Nexhat Ibrahimiji, *Fjalë pas fjale*, Logos-A, Skoplje, 2016, str.18.

¹¹ Ibid., str. 19.

Opći doprinos o Kur'anu i tumačenju njegovih poruka na albanskom jeziku, sabrano u drugom tomu djela Nexhata Ibrahimija

U drugom tomu djela *Kur'an i hadis* profesor Ibrahimiji je prvi tekst naslovio: „Pogled na koncepciju kur'anskog idžaza“. U uvodu ovog teksta navodi da je idžaz od najvažnijih karakteristika Kur'ana, a prema učenjaku Šahinu Lašinu, *idžaz* je unikatan za Kur'an, pošto se ni kuds-i-hadis ni hadis ne karakteriziraju tim svojstvom.

U nastavku ovog teksta spominje značenja riječi *idžaz* (nadnaravnost, nedostižnost) i *tehaddi* (izazov), te se napose bavi *idžazom* kod naučnika. Analiza islamske literature o Kur'anu prepoznaje dva pristupa u odnosu na idžaz Kur'ana: 1. *Klasični pristup* - Klasični muslimanski mufesiri *idžaz Kur'ana* prije svega su tražili u njegovom stilu, u stilskim figurama koje koristi, u kratkoći i osobenosti njegovih kazivanja koje, kao pustinjska grmljavina, jesu upečatljiva, snažna i ostavljaju dubok trag na čitaoca; 2. *Savremeni pristup*. Savremeni mufesiri pod utjecajem naučnog tumačenja Kur'ana, *idžaz Kur'ana* vide u anticipaciji naučnih dostignuća, u onom što se naziva usaglašenost između kur'anske kosmologije i aktuelnih prihvatljivih kosmologija, te usaglašenosti nekoliko kur'anskih kazivanja (npr. o tijelu faraonovom) s nekim savremenim naučnim dostignućima.

O problematici nadnaravnosti Kur'ana (kur'anskog idžaza) Ibrahimiji se bavi i u tekstu: „Nekoliko leksičkih i stilističkih pogleda idžaza Kur'ana“¹². Na samom početku spominje etimološko i terminološko značenje riječi *idžaz* i *mudžiza*. U nastavku teksta navodi najpoznatije definicije Kur'ana, potom dotiče i prateće tematike u sklopu navedene teme: Kur'an - Božanski govor, muzikalnost Kur'ana, posebnost Kur'ana, polisemija u upotrebi izraza; ima li kontradiktornosti u Kur'anu - pitanje determinizma i indeterminizma, ajeti oporuke te pitac i upitani.

Dotiče se i teme o „mjestu i ulozi Kur'ana u savremenim političkim i državnim sistemima u nekoliko muslimanskih država“, zatim nastavlja sa pratećim tematikama u sklopu navedene teme, kao što su: Tretiranje

12 Nexhat Ibrahimiji, *Vepra 2 – Kur'ani dhe hadithi*, „Disa pikëpamje leksikore dhe stilistike të i'xhazit të Kur'anit“, Logos-A, Skoplje, 2009, str. 41-62.

Kur'ana u muslimanskom svijetu u 20. stoljeću; Tretiranje Kur'ana u političkim i pravnim sistemima muslimanskih zemalja danas; Tretiranje Kur'ana u muslimanskoj dijaspori; Modernizam pravnih, sudskih, obrazovnih sistema i sektora (Sudan, Pakistan, Alžir); Institucionalni postupak muslimanske države sa Kur'anom i Sunnetom.

U zaključku kaže: „Kur'an i Šerijatsko pravo u 20. i 21. stoljeću su imali veliki utjecaj i značenje u državama gdje su muslimani većina, ali i u onima gdje su manjina. Ovaj značaj uslovljen je mnogim faktorima, ali najvažniji je položaj Islama u određenoj zemlji i položaj određene zemlje u konstelaciji država u svijetu. Istraživanje mjesta Kur'ana u ustavima savremenih muslimanskih zemalja ukazuje na velik utjecaj koji imaju Kur'an i islam u životu muslimana...“

Kada je riječ o doprinosu profesora Nexhata Ibrahimija u tumačenju kur'anskih sura, možemo spomenuti tumačenje najljepšeg kur'anskog kazivanja - sure Jusuf. Tumačenje ove sure je u sklopu knjige koju je izdala izdavačka kuća Logos-A u Skoplju *Univerzum Jusufa, a.s.*¹³, štampana 2008. godine, a za koju kaže da mu je od najdražih knjiga koje su štampane do sada, a kako i neće biti kada nam to ukazuje i sam Plemeniti Gospodar koji je objavio ovu suru nazivajući je *Ahsenu-l-kasasi – Najljepše kazivanje*.

Na kraju, neophodno je spomenuti i *Islamski enciklopedijski rječnik* Nexhata Ibrahimija, štampan u Skoplju u Izdavačkoj kući Logos-A 2017. godine, na ukupno 1.064 stranica. U ovaj rječnik autor je uključio mnogo riječi, termina i izraza koji se tiču Kur'ana, tumačenja Kur'ana, riječi i izraze iz Kur'ana, imena sura itd.

Prema riječima samog autora, *Islamski enciklopedijski rječnik* je rječnik općeg islamskog objašnjenja, i plod je višegodišnjeg rada. U *Islamskom enciklopedijskom rječniku* prikazano je i obrađeno 2.845 glasova (riječi, izraza, fraza).

U rječnik su uključena i imena, kao što su: Ahmed Smajlović, Alija Izetbegović, Bejadi Bosnevi, Husein Đozo, Mehmed Handžić i dr.

¹³ Nexhat Ibrahim, *Universi i Jusufit a.s.*, Logos-A, Skoplje, 2008.

Zaključne riječi:

Iz svega što smo spomenuli u radu, možemo zaključiti:

- Nexhat Ibrahimija je poznata ličnost među albanskim muslimanima na Kosovu i šire, i jedan je od najuglednijih islamskih autora i teologa na tom području;
- svojim djelom opravdao je to što je bio student najmarkantnije osobe ovih podneblja, rahmetli Husein-ef. Đoze;
- dao je velik doprinos u buđenju i osvjetljavanju islamske misli na albanskom jeziku, među Albancima na Kosovu, Albaniji i dijaspori. Njegova djela su jako poštovana, tražena i čitana;
- dao je vidljiv doprinos na polju prevođenja i tumačenja kur'anskih pouka i poruka na albanskom jeziku.

آزمير يوسفى وبهريم يوسفى

إسهام نجاه إبراهيمي في مجال ترجمة وتفسير القرآن الكريم باللغة الألبانية

إن القرآن الكريم، كما هو معروف، عبارة عن أول وأهم أساس للشريعة الإسلامية تترتب عليه جميع التعليمات والأحكام وكافة الآداب الإسلامية، وكذلك هو أساس لجميع العلوم الإسلامية. وأما تفسير معاني القرآن الكريم فيعد من أهم مجالات العمل الإسلامي. والغرض من هذه المقالة الإشارة إلى ترجمة وتفسير القرآن الكريم باللغة الألبانية لنجاه إبراهيمي وهو عالم ومفكر مرموق من كوسوفو.

Mr. Sc. Azmir & Ma. Behrim Yusufi

Contribution of Nexhat Ibrahimija in the Field of Translation and Interpretation of the Qur'an in the Albanian Language

Summary

The Qur'an, as it is known, is the first and most important source of the Sharia, from which are derived comprehensive messages and lessons, legal regulations, and the entire Islamic lifestyle. Also, it is the foundation of all other Islamic sciences. The interpretation of Quranic messages is one of the most important Islamic disciplines. The aim of this paper is to point to the translation and interpretation of the Quran in the Albanian language by a prominent Kosovo theologian, author and researcher, Nexhat Ibrahimija (born 1959).

Fetve šayḥa Al-Aẓhara Maḥmūda Šaltūta

Mr. sc. Amir Mahić

magistar islamskih nauka iz oblasti šerijatskog prava
amir.mahic@gmail.com

Sažetak

Ovaj rad u kraćim crtama prezentira opći pristup donošenja šerijatsko-pravnih rješenja jednog od najvećih islamskih autoriteta početkom 20. stoljeća, rektora Univerziteta Al-Aẓhar, Maḥmūda Šaltūta. U radu je ukratko predstavljena metodologija kojom se koristio prilikom donošenja fetvi, prezentiran je uvid u temeljne izvore kojima se koristio, na koji način ih je razumijevao te u kom obimu se na njih oslanjao. Pored šerijatsko-pravnih izvora, koje je kao argument uzimao za utemeljenje svojih fetvi, predstavljeni su pogledi ovog autoriteta i na one izvore koje on smatra nedostižnim, prolaznim ili spornim.

Ključne riječi: Maḥmūd Šaltūt, fetve, šayḥ Al-Aẓhar, pravni izvori

Uvod

Fetve su u svakom vremenu predstavljale poveznicu između svakodnevnog života i islamskih načela koja počivaju na temeljnom i neiscrpnom izvoru - Kur'anu i njegovom najautentičnijem pojašnjenju - Poslanikovu, a.s., sunnetu. Svako vrijeme je imalo svoje specifične izazove koji su zahtijevali od njegovih vremenskih saputnika da na njih prikladno odgovore svojoj vjeri. Najznačajnijim pregaocima svakog vremenskog intervala obilježeni su oni koji su shvatili zbilju u kojoj su se njihovi savremenici

nalazili, te u skladu s tom realnošću upotrijebili bogatstvo znanja i spoznaje koje su imali, da bi Božiju riječ učinili živucom u svakodnevnici koju su zajedno s njima živjeli. Dotični izazov je protokom vremena postajao zahtjevniji, a pregaoci sve rjeđi i manje uspješni u iznalaženju adekvatnih odgovora. Naročito je 20. stoljeće bilo izazovno, a islamski učenjaci u njemu veoma šaroliko orijentirani u svojim pristupima oživotvorenju posljednjeg Uputstva Božijeg cjelokupnom čovječanstvu. Spomena vrijedan pregalac, čiji je pristup rješavanju ljudskih izazova njegova vremena bio i ostao veoma zanimljiv, jeste Maḥmūd Šaltūt, šayḥ Al-Azḥar početkom tridesetih godina proteklog stoljeća. Njegov intelektualni doprinos na polju iḡtihāda, koji je oličen, između ostalog, u njegovim fetvama, omogućuje nam uvid u shvatanje i razumijevanje islama u skladu s vremenom u kojem je ovaj islamski učenjak živio.

Cilj rada jeste da se barem u kratkim crtama prezentira Šaltūtov pristup donošenju fetvi. Prije nego što se pristupilo realizaciji tog cilja data je kratka biografija ovog islamskog autoriteta, zatim su predstavljeni izvori na kojima je temeljio šerijatsko-pravna rješenja. Razradi posljednjeg zadatka pristupilo se zasebnim tretiranjem svakog izvora šerijatskog prava kojima se koristio prilikom argumentiranja svojih fetvi, kao i onih koje je samo spominjao, ali se njima nije služio ili ih je smatrao naučnim dokazima koji potvrđuju ispravnosti šerijatskih propisa. Na kraju rada izloženi su zaključci do kojih se u ovoj analizi Šaltūtovih fetvi došlo.

U razradi i ustanovljavanju izvora Šaltūtovih fetvi u ovom radu je u najvećoj mjeri korištena zbirka njegovih fetvi *Al-fatāwā: dirāsah li muškilāh al-muslim al-muaṭir fi ḥayātihi al-yawmiyyah al-‘āmmah*, koja je izdata nakon njegove smrti. Pored navedene zbirke, za ustanovljavanje izvora na koje se oslanjao poslužilo je i njegovo djelo *Al-islām: ‘Aqīdah wa šarī‘ah* (1959), u kojem iznosi svoja shvatanja ovog pitanja. Na kraju, veoma značajno djelo koje je poslužilo cjelovitijoj obradi ove teme jeste djelo Kate Zebiri *Mahmud Shaltut and Islamic Modernism* (1993), prevedeno na bosanski jezik pod naslovom „Mahmud Šeltut i islamski modernizam“, a objavljeno unutar hrestomatije *Kur’an u savremenom dobu* (1997).

Kratka biografija

Maḥmūd Šaltūt rođen je 26. aprila 1893. godine u donjoegipatskoj provinciji Buḥayra. Tu stječe osnovno vjersko znanje i postaje hafiz Kur'ana u ranom djetinjstvu. Vjerski institut u Aleksandriji upisuje 1906. godine, gdje okončava svoje osnovno i srednjoškolsko obrazovanje. Godine 1918. završava fakultetsko obrazovanje na Univerzitetu Al-Aẓhar kao najuspješniji student u svojoj generaciji, te stječe diplomu - najvišu svjedodžbu ovog univerziteta zvanu „al-’ālimiyya al-niẓāmiyya“, koja je ekvivalentna tituli doktora nauka.¹

Po završetku školovanja počinje predavati na Vjerskom institutu u Aleksandriji. Godine 1927. premješten je na Al-Aẓhar gdje predaje fikh (pravnu znanost) na postdiplomskom studiju. Zbog promoviranja i podrške reformi Al-Aẓhara dolazi u sukob sa čelnim ljudima ovog univerziteta te dobiva otkaz 1931. godine, od tada se bavi advokaturom na šerijatskim sudovima. Kada je 1935. godine drugi put Mustafa al-Marāgī imenovan za šayḥa Al-Aẓhara, Šaltūt je vraćen na univerzitet i imenovan za prodekana Fakulteta islamskog prava. Za inspektora vjerskih institucija imenovan je 1939. godine a 1941. postao je najmlađi član Savjeta visokih vjerskih učenjaka.² Član Akademije arapskog jezika postao je 1946. godine, 1957. imenovan je za savjetnika Islamske konferencije, 1958. godine proglašen je za šayḥa Al-Aẓhara. Na toj poziciji ostao je sve do svoje smrti, 1963. godine.³

Najznačajnija Šaltūtova djela su: *Tafsīr al-qurān al-karīm: al-ağzāu al-ašarah al-ūlā* (1959), *Al-islām: ‘Aqīdah wa šarī‘ah* (1959) i *Al-fatāwā:*

- 1 Kate, Zebiri, „Mahmud Šaltut i islamski modernizam“, *Kur'an u savremenom dobu*, prijevod: Zulejha Riđanović, Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 1997, str. 345-346.
- 2 Kate, Zebiri, „Shaykh Mahmud Shaltot: Between Tradition and Modernity“, *Journal of Islamic Studies*, University of London, 2/1991, str. 210-224.
- 3 Bennett, Clinton, *Muslims and modernity: Current debates*, Continuum, London, 2005, str. 220.

dirāsah li muškilāh al-muslim al-muaṭir fi ḥayātihi al-yawmiyyah al-āmmah (1964).

Šaltūtove fetve

Posljednjih pet godina života, obavljajući rektorsku dužnost na Al-Azharu, šayḥ Šaltūt je odgovarajući na postavljena pitanja izdavao fetve, koje su, nakon njegove smrti, sabrane i objavljene. Fetve su u zbirci raspoređene prema temama na koje se odnose: vjera i nevidljivo; obredi; običaji i novotarije; zakletve i obećanja; zakon o porodičnom i ličnom statusu; finansijske transakcije; jelo, piće i odijevanje; društvena pitanja i razno. Zbirka je do današnjih dana ostala veoma popularna i doživjela je veliki broj izdanja.⁴

Šaltūt nije u svojim fetvama davao samo prost odgovor na postavljeno pitanje, već je najčešće navodio argumentaciju za svoj stav. Na taj način u njegovim fetvama u potpunosti uočavamo izvore na koje se oslanjao prilikom odgovaranja na postavljena pitanja. Upravo nam ti elementi omogućavaju da ovom dijelu njegova rada lakše pristupimo i da ustanovimo koji su to izvori šerijatskog prava koje je uzimao za relevantne u svom pristupanju pitanjima koja je tretirao.

Posebna vrijednost Šaltūtovog detaljnog prezentiranja argumenata po osnovu kojih ustanovljava odgovor na određeno pitanje jeste u tome što na taj način teži tome da muslimane poduči općim principima Šerijata i da ih u što većoj mjeri osposobi za samostalno rješavanje svakodnevnih životnih pitanja mimo pomoći muftija.⁵

Radi preglednosti i cjelovitijeg osvrta na pojedinačne izvore i načine njihove interpretacije, ostatak ovog rada podijelit ćemo shodno Šaltūtovom pristupu unutar fetvi. S tim ciljem, obratit ćemo posebnu pažnju na njegov pristup Kur'anu, sunnetu, konsenzusu, razumu, empirijskim dokazima i mišljenju ranijih autoriteta, bez obzira na činjenicu što neke od navedenih osporava ili preusmjerava u svojim fetvama i drugim pisanim radovima.

4 Devetnaesto izdanje publicirano je 2004. godine. Šaltūt, Maḥmūd, *Fatāwā*, Dār al-šurūq, XVIII izdanje, Kairo, 2004.

5 Zebiri, „Mahmud Šeltut i islamski modernizam“, str. 454.

Kur'an kao temeljni izvor

Kao i za svakog muslimanskog teologa i za Šaltūta je Kur'an nezaobilazan izvor na koji se u prvom redu poziva prilikom razjašnjavanja pojedinih pitanja, pa tako i u svojim fetvama. Svakako, na pitanja za koja sam Kur'an navodi odgovore u potpunosti se poziva na Kur'an prilikom argumentiranja fetve koju daje. Pored toga, naširoko se poziva na Kur'an prilikom govora o svim temama, čak i onima koje se u njemu uopće ne spominju. Takvi su slučajevi sa muzikom i komunizmom, gdje kur'anske ajete navodi s ciljem ukazivanja na opće principe islama. Kod pojedinih tema iznosi mišljenje da se njihovo razumijevanje treba svesti isključivo na ono što o njima Kur'an govori. Ilustrativni primjeri za ovakvo shvaćanje možemo identificirati kod njegovog govora o nevidljivom svijetu, tzv. *gayb*. U dijapazon posljednjeg ubraja i način stvaranja čovjeka, koji je prema njegovom mišljenju stvar *gayba*, a samim tim i tema o kojoj je jedino Kur'an mjerodavan da izrazi svoj stav. Shodno tome, o tvari- ma i sirovinama spomenutim u kur'anskim ajetima od kojih je Adem, a.s. stvoren ne treba raspravljati, već ih treba prihvatiti onakvima kakve su i naznačene. Zanimljivim se doima da kur'ansko kazivanje o „uspeću Isaa, a.s.“ smatra relevantnim za tumačenje i detaljnije obrazlaganje, ali ga ne smatra doktrinarnim pitanjem.⁶

Polazeći od kur'anskog teksta, kao dokaza svojih šerijatsko-pravnih rješenja, u nekoliko navrata se služi i svojim vještinama *mufassira*. Tako se kod pitanja muškarčevog dodira žene i gubitka *abdesta* usljed tog čina bavi tumačenjem upotrijebljenog glagola *lāmasa* u šestom ajetu sure *Al-Māidah*.⁷

Rezimirajući prethodno iznesene detalje možemo sa sigurnošću zaključiti da za Šaltūta Kur'an predstavlja nezaobilazan i suštinski najbitniji izvor za tumačenje islama.

Sunnet kao drugi izvor islama

Za Šaltūta je sunnet Muhammeda, a.s., drugi izvor na koji se u svojim šerijatsko-pravnim mišljenjima obavezno poziva. Svrha sunneta jeste

⁶ *Isto*, str. 444.

⁷ Šaltūt, *nav. djelo*, str. 73-74.

u tome da detaljnije oslika značenje samog Kur'ana, koji je po svojoj autentičnosti na superiornijem nivou. Pristupajući ovom segmentu na tradicionalan način, Šaltūt u sunnetu identificira potvrdu onoga što se nalazi u Kur'anu (*muakkidāt*),⁸ razradu i pojašnjavanje kur'anskog teksta (*mubayyināt*)⁹ te utemeljenje propisa isključivo na ovom izvoru (*munšīāt*).^{10 11} Unutar samog sunneta razlikuje ono što se može smatrati zakonodavnim i ono što nema takav status.

Zakonodavni dio sunneta dijeli na univerzalno relevantni (*tašrī'u ām*) i pojedinačno relevantni (*tašrī'u ḥāṣ*). U prvo ubraja sve ono što je Muhammed, a.s., radio kao Allahov poslanik. Tu spada njegovo tumačenje Kur'ana, obredoslovlje (*'ibādāt*), dozvoljeno (*ḥalāl*) i zabranjeno (*ḥarām*) te moral (*aḥlāq*). Pod drugim se podrazumijevaju postupci koje pojedinac ne može izvršavati bez sankcija mjerodavne vlasti, kao što su upravljanje državnom blagajnom, donošenje presuda, imenovanje namjesnika i sl.¹²

U drugu kategoriju, tj. ono od sunneta što nema zakonodavni karakter, spada sve ono što se može smatrati čisto ljudskim postupkom samog Muhammeda, a.s., kao što su pitanja jela i pića, medicine i poljoprivrede, vojna taktika i sl.¹³

Šaltūt u pogledu sunneta posjeduje još jednu karakteristiku koja se može uočiti u njegovim fetvama, a to je da on ima lične kriterije za vrednovanje vjerodostojnosti hadisa. Međutim, primjetno je da u osnovi ne odbacuje hadise za koje ima stav, bez obzira na klasično mišljenje o njima, već ih tumači na sebi prihvatljiv način. Takav pristup je primjetan kod tumačenja hadisa o osobi koja se zbog neobavljanja namaza i zaklivanja nečim drugim osim Allahom, dž.š., dovodi u vezu sa nevjerstvom

8 Zaključak koji ustanovljava po osnovu kur'anskog teksta, a koji se odnosi na činjenicu da doticanje žene ne kvari abdest njenog muža, potvrđuju i relevantni hadisi. Vidi: Šaltūt, *Fatāwā*, str. 85.

9 U kur'anskom ajetu koji definira osobe koje je zabranjeno uzeti za supruge spomenute su samo majka i sestra po mlijeku. Međutim, svi srodnici koji su jedni drugima zabranjeni po osnovu krvne veze zabranjeni su i po uspostavi mliječnog srodstva. Ovakvo tumačenje je ustanovljeno po osnovu sunneta. Vidi: *Isto*, str. 282-283.

10 U Kur'anu nije uopće spomenuto, niti je, samim time, zabranjeno da čovjek oženi ženu samo s ciljem da je ohalali njenom prethodnom mužu, koji se od nje razveo tri puta. Međutim, ovo je zabranjeno po osnovu vjerodostojnih predaja. Vidi: *Isto*, str. 316-317.

11 Zebiri, *isto*.

12 Šaltūt, Maḥmūd, *Al-islām: 'Aqīdah wa šarīḥah*, Dār al-šurūq, XVIII izdanje, Kairo, 2001, str. 500-501.

13 *Isto*, str. 499.

(*kufṛ*). Kod prvog slučaja Šaltūt se rukovodi time da je težina Poslanikovi-
vih izgovorenih riječi s ciljem da se da snažan prijekor onome ko izo-
stavlja namaz.¹⁴ Isti zaključak nudi i kad je u pitanju hadis koji govori o
zaklinjanju nečim drugim osim Bogom.¹⁵

Ḥmā' kao izvor koji je nedostižan

Šaltūt se u svojim fetvama deklarativno slaže da je iḡmā' jedan od izvora
Šerijata,¹⁶ ali na dva načina takvo razmišljanje dovodi u potpuno disku-
tabilan status. Prije svega, u svom djelu *Al-islām: 'Aqīdah wa šarīah* ve-
oma kritički se osvrće na instituciju iḡmā'a smatrajući ga neostvarivim
teorijskim konceptom.¹⁷ Osvrćući se na iḡmā'a, smatra da isti nikada nije
postao precizno definiran sa svim svojim elementima, polazeći od či-
njenice da ni u jednom vremenu nisu precizno navedeni autoriteti čije
mišljenje je relevantno da utječe na taj sveopći konsenzus, do toga da
li je isti uopće praktično primjenjiv.¹⁸ Štaviše, smatra da, ako je uopće i
došlo do općeg konsenzusa među islamskim učenjacima, isto se desilo
zbog toga što je po nekom pitanju sumnja nezamisliva, a uzrok tome
samo može biti u tome što je isto ustanovljeno Kur'anom ili poslanič-
kom tradicijom.¹⁹ Kod posljednjeg se jednoglasnost ne bi mogla smatrati
iḡmā'om, već jednim od prva dva izvora na kojima je ustanovljena. Drugi
elemenat koji nam daje za pravo da posumnjamo u Šaltūtovo prihva-
tanje iḡmā'a za izvor Šerijata pronalazimo upravo u njegovim fetvama.
Naime, niti u jednom slučaju kod svojih fetvi ne navodi da je njegovo
mišljenje utemeljeno isključivo na iḡmā'u, već uz njega uvijek spominje
jedan ili oba osnovna izvora, što u konačnici potvrđuje njegov prethod-
no izneseni stav.

Shodno navedenom, mogli bismo zaključiti da se Šaltūt samo formal-
no slaže s tim da je iḡmā' jedan od izvora na kojem se temelji Šerijat, ali
da isti smatra nedostižnim.

¹⁴ Šaltūt, *Fatāwā*, str. 162.

¹⁵ *Isto*, str. 305.

¹⁶ Vidi: *Isto*, str. 361.

¹⁷ Šaltūt, *Al-islām: 'Aqīdah wa šarīah*, str. 544-545.

¹⁸ *Isto*, str. 65-66.

¹⁹ *Isto*, str. 68-69.

Razum kao izvor Šerijata

Za Šaltūta je neupitna uloga razuma (*raʿj*) u procesu donošenja šerijatsko-pravnih rješenja. S tim, da pod ovim izvorom podrazumijeva širi spektar intelektualnih procesa koji dovode do iznalaženja rješenja. Na taj način se kod značajnog broja drugih učenjaka pojedini izvori šerijatskog prava podvode pod ovaj. Tako analogija (*qiyās*),²⁰ opća korist (*maṣlaḥah al-mursala*)²¹ i preventivno sprečavanje (*sadd al-darāʾiʿa*)²² potpadaju općenito pod izvor šerijatskog prava koji je za Šaltūta stvar razuma (*raʿja*).

Na osnovu iznesenog, Šaltūt smatra mjerodavnim pozivanje na izvore Šerijata klasičnih pravnika, koji su utemeljeni na razumu, te ih i sam koristi u svom rješavanju šerijatsko-pravnih pitanja.

Naučna otkrića nisu izvor Šerijata

Nalazeći se u vremenu značajnih naučnih otkrića i stalnog osporavanja religijske uskladivosti sa naukom i Šaltūt je bio dovođen u situaciju da empirijske dokaze koristi u svrhu pojašnjavanja određenih šerijatsko-pravnih pitanja. Međutim, nije se dao zavarati, tako da nikada nije takve dokaze koristio kao izvor ustanovljenom mišljenju, već kao potvrdu uskladivosti islamskog svjetonazora i naučnih dostignuća. Svakako, ni sam nije bio naučnik, tako da je njegovo spominjanje empirijskih dokaza samo usputno i površno.²³ Segment u kojem, ipak, djelomično pre nagljuje kad su u pitanju neka naučna otkrića pronalazimo u njegovom zaključivanju da nepridržavanje određene islamske prakse dovodi do štetnih posljedica po zdravlje. Takve primjere pronalazimo u njegovim tvrdnjama da je neobrezan čovjek podložniji smrtonosnim oboljenjima,²⁴ kao i tvrdnji da su zabranjena jela štetna po zdravlje konzumenata.²⁵

²⁰ Vidi: Šaltūt, *Fatāwā*, str. 373.

²¹ Vidi: *Isto*, str. 356.

²² Vidi: *Isto*, str. 372-373.

²³ Vidi: *Isto*, str. 371-372.

²⁴ *Isto*, str. 333.

²⁵ *Isto*, str. 386.

Kako se dalo u prethodnim redovima vidjeti, za Šaltūta empirijski dokazi ne mogu poslužiti kao izvor Šerijata, ali mogu biti argument u njegovoj naučnoj utemeljenosti.

Mišljenja ranijih autoriteta mogu poslužiti kao argument

Šaltūt neprikosnoveno poštuje ranije autoritete, ali ne preferira bilo kojeg od njih, pa se ne opredjeljuje ni za jedan od priznatih mezheba. I sam kaže: „Nisam u svojim fetvama pripadnik nijednog posebnog mezheba, niti sam se ograničio na mišljenje ijednog pojedinačnog fakiha, već na hvale vrijednu Knjigu i istinski Sunnet, te na osnovne i trajne principe islama.“²⁶ Rukovodeći se prethodno naznačenim pristupom, poziva se na ranije učenjake s ciljem podupiranja svoga mišljenja, koje je prethodno ustanovio na nekom od spomenutih izvora. Pored toga, ponekad navodi mišljenja prethodnih autoriteta s ciljem da njihov stav ospori svojim ili tuđim argumentima. Međutim, sve njegovo pozivanje na ranije autoritete je izrazito rijetko i pojavljuje se isključivo kod rasprava o složenim pitanjima, kao što je „Isaovo uspeće“.²⁷

Prema ashabima Allahovog poslanika Šaltūt ima poseban odnos i izdvaja ih od ranijih autoriteta dajući im privilegirani status. Rukovodeći se time, njihovu praksu navodi kao dokaz utemeljenja određenog propisa. Shodno navedenom odnosu, moglo bi se zaključiti da Šaltūt njihovu praksu podvodi pod drugi izvor Šerijata, to jest Sunnet, a ne pod mišljenje prijašnjih učenjaka.

Za njega su, dakle, prihvatljiva samo ona mišljenja prethodnih autoriteta ukoliko se njihovo mišljenje ne sukobljava sa dokazima kojima on raspolaže. Sa druge strane, u mišljenjima i praksi ashaba se, prema njemu, nalaze dokazi za utemeljenje određenih pravnih pitanja.

²⁶ *Isto*, str. 15.

²⁷ *Isto*, str. 71-81.

Zaključci

Analizirajući prethodno ustanovljen pristup šayḥa Maḥmūda Šaltūta u donošenju šerijatsko-pravnih rješenja ili fetvi mogli bismo donijeti sljedeće zaključke:

Šaltūtove fetve ne daju samo kratak odgovor na postavljena pitanja, već često nude široku argumentaciju koja u potpunosti otkriva izvore na koje se prilikom tog procesa oslanja.

Kur'an je za Šaltūta osnovni izvor za donošenje fetvi, na osnovu ajeta i analize samo jedne riječi može se donijeti šerijatsko-pravno rješenje o određenom pitanju. U Kur'anu su, prema njemu, postavljeni principi za rješavanje pitanja koja isti uopće ne spominje, tako da se na osnovu njega mogu dati odgovori i na teme koje ne obuhvata implicitno svojim tekstom.

Sunnet je drugi izvor na kojem se temelje šerijatsko-pravna rješenja. Isti može da bude pojašnjenje i općenitije rješenje Kur'anom definiranih propisa, ali može biti i jedini izvor na koji se oslanja prilikom donošenja fetve. Međutim, ne predstavlja cjelokupan skup postupaka Muhammeda, a.s., niti izvor na koji se oslanja prilikom rješavanja životnih pitanja. U tom pogledu, Šaltūt ne smatra zakonodavnim Poslanikove, a.s., postupke koji se odnose na njegove čisto ljudske postupke, kao što su jelo i piće, medicina i poljoprivreda, vojna taktika i slično.

Iḡmā' samo formalno predstavlja jedan od izvora na kojem se trebaju temeljiti šerijatsko-pravna rješenja, ali isti smatra nemogućim. U tom pogledu razlikuje konsenzus postignut oko pitanja od kojeg sam Kur'an ili Sunnet otklanjaju sumnju, ali isti ne smatra iḡmā'om, već rješenjem proisteklim iz jednog od ova dva izvora.

Mjerodavnim smatra pozivanje na izvore koje su razradili i utemeljili šerijatski pravници prijašnjih vremena a koji su utemeljeni na razumu, pa ih i sam koristi u donošenju fetvi.

Empirijski dokazi, prema Šaltūtu, ne mogu poslužiti kao izvor Šerijata, ali mogu biti argument naučnoj utemeljenosti islamskih propisa.

Šaltūt ne preferira niti jedan mezheb, niti ikoga od ranijih autoriteta. Na autoritete se poziva jedino kada dijeli njihovo mišljenje, ali ne da bi se na tome utemeljilo njegovo donošenje fetve, već s ciljem da ukaže na

iste zaključke koje su imali njegovi prethodnici. Međutim, mišljenja i postupci ashaba imaju drugačiji status od mišljenja svih učenjaka iz narednih generacija. Praksa ashaba za njega predstavlja izvor na kojem on u određenim situacijama temelji svoja šerijatsko-pravna rješenja.

Bibliografija

- Clinton, Bennett: *Muslims and modernity: Current debates*, Continuum, London, 2005.
- Šaltūt, Maḥmūd: *Al-islām: ‘Aqīdah wa šar‘ah*, Dār al-šurūq, XVIII izdanje, Kairo, 2001.
- Šaltūt, Maḥmūd: *Fatāwā*, Dār al-šurūq, XVIII izdanje, Kairo, 2004.
- Zebiri, Kate: „Mahmud Šeeltut i islamski modernizam“, *Kur‘an u savremenom dobu*, prijevod: Zulejha Riđanović, Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 1997.
- _____: „Shaykh Mahmud Shaltot: Between Tradition and Modernity, *Journal of Islamic Studies*, University of London, 2/1991.

آمر ماهيتش

فتاوى شيخ الأزهر محمود شلتوت

تقدم هذه المقالة عرضاً ملخصاً لأسلوب محمود شلتوت - وهو من أبرز علماء الإسلام في بداية القرن العشرين وأشهر شيوخ جامعة الأزهر - في إصدار الفتاوى الشرعية. ومما عرض في المقالة تقديم ملخص للمنهج الذي اتبعه محمود شلتوت عند إصدار فتاواه والاطلاع على أهم ما راجعه من المصادر وكيفية فهمه لتلك المراجع ومدى اعتماده عليها. ومما ورد في المقالة أيضاً نظرة محمود شلتوت إلى ما هو مشكوك فيه أو متنازع عليه من المراجع.

Mr. Sci. Amir Mahić

Fatwas of Sheikh Al-Azhar Maḥmūd Shaltūt

Summary

This paper summarizes the general approach to the adoption of sharia-legal solutions by one of the greatest Islamic authorities since the beginning of the 20th century, the rector of the Al-Azhar University, Maḥmūd Shaltūt. The paper presents a brief summary of the methodology used by Shaltūt when making his fatwas, and gives the insight into the basic sources he used, how he understood them, and to what extent he relied on them. This paper also presents the views of this authority on those sources that he considered unattainable, ephemeral or controversial.

Uloga FBO organizacija u promociji ljudskih prava slučaj Bosne i Hercegovine

Mr. sc. Saudin Gobeljić

magistar islamskih nauka iz oblasti akaida
saudin_g20@hotmail.com

Sažetak

Intencija ovog rada je artikuliranje međureligijskog dijaloga i mirotvorstva kroz formu FBO iz rakursa objavljenih religijskih tradicija koje na svojstven način bivaju garant poštivanja osnovnih ljudskih prava i potencijalna platforma za suživot. Ljudska potreba pripadanja/udruživanja te djelovanja zauzima znakovito mjesto na stranicama mnogih svetih spisa. Smatramo da je od posebnog značaja istraživanje područja društvenog angažmana međureligijskih i mirotvornih nevladinih organizacija unutar samog fenomena FBO. Razumijevanje uloge i značaja civilnog društva, posebno NVO kao važnog elementa u razvoju pluralističnog društva izuzetno je važno u kontekstu svakodnevnog vjerničkog življenja sa drugim i drugačijim. Veliki doprinos u kvalitetnom suživotu i poštivanju ljudskih prava trebale bi dati NVO koje su kao takve inicirane od strane vjernika laika, kao što je to, naprimjer, slučaj sa FBO okrenutim ka međureligijskim i mirotvornim aktivnostima. Ovaj rad izravno se bavi ovim organizacijama sa posebnim akcentom na proces rekonsilijacije u postratnoj BiH.

BiH u postratnom periodu prolazi kroz fazu tranzicije ka demokratskim principima koji trebaju obezbijediti ravnopravnost svim građanima. U ovom radu ćemo navesti kako su spomenuta udruženja, fondacije i asocijacije dale veliki doprinos takvom procesu. Zapravo, osnivanje međureligijskih i mirotvornih organizacija kroz civilni sektor predstavlja otvoren proces zbližavanja, boljeg razumijevanja u razlikama koje su naše prednosti. Na nivou religijskih zajednica poželjno je osnivanje centara međureligijskog

dijaloga i mirotvorstva, ali mnogo veći učinak na običnog čovjeka imaju udruženja koja su sami vjernici pokrenuli budući da predstavljaju opredjeljenje za praktični dijalog i mirotvorstvo realizirano na svim društvenim poljima u nastojanju da ljudi poštuju osnovna ljudska prava koja im daruje Stvoritelj. Takvo što je nasušna potreba u vremenu svekolikih promjena.

Ključne riječi: civilno društvo, faith-based organization, mirotvorstvo, međureligijski dijalog, pluralizam, ljudska prava

Uvod

Polazeći od saznanja da se o nevladinim organizacijama u literaturi govori sa različitih aspekata nas primarno interesira FBO iz rakursa različitih svjetonazora u kontekstu međureligijskog dijaloga i mirotvornog rada u svjetlu doprinosa poštivanja ljudskih prava, naročito u Bosni i Hercegovini.

Pod općim pojmom FBO koji se koristi u istraživanjima na Zapadu govorimo o NVO koje jesu idejno ili institucionalno naslonjene na religijska učenja. U tom smislu, tretirati FBO kao sociološki ali i teološki fenomen najčešće podrazumijeva govor o kršćanskim, muslimanskim ili jevrejskim organizacijama.¹ Bez potrebe da budemo detaljni u ovom uvodniku o FBO, cilj nam je istaći kako su to organizacije koje bi trebale efikasno kroz svoje djelovanje doprinosti koegzistenciji među narodima te sljedstveno tome poštivanju osnovnih ljudskih prava. Nastojat ćemo načiniti eksplikaciju najvažnijih pojmova koji su preduvjet razumijevanja onoga što ovim radom želimo posebno istaknuti, a to je savremeni fenomen udruživanja izražen kroz sintagmu FBO.

¹ Pristup koji nije tendenciozan niti iracionalan, već posve objektivn, ono je na čemu insistira znanstvena metodologija, ali i svakodnevna stvarnost. Jedino takav pristup podrazumijeva da je istraživač intrapersonalno (poznavanje i razumijevanje sebe) ali i interpersonalno (razumijevanje svog odnosa prema drugima) zreo odgovoriti na izazove društveno-političkih prilika koje živi zajedno sa drugima. Da bi takvo što bilo moguće, neophodno je razumjeti religijski pluralizam kao povijesnu činjenicu koja otvara vrata slobodi mišljenja i objektivnom pristupu vrijednostima koje baštine pripadnici drugih religijskih tradicija te nepostojanje onoga što se u akademskom svijetu zove *odium theologicum*. Naša nastojanja u ovom radu su upravo na tom tragu. Pokazati kako NVO bez obzira na različite teološke polazišne osnove rade i idu ka istom cilju, a to je obezbijediti svima da se osjećaju pripadnicima društva u kome žive.

Religijski pluralizam u kontekstu ljudskih prava

Naličje individualizma je *pluralizam*² postmoderne. Naime, ako je svaki čovjek posve neovisan i slobodan u mišljenju i djelovanju, onda je ostvarenje te neovisnosti i slobode jedino moguće u pluralizmu³. U prošlosti su ljudi, uz određene izuzetke⁴, živjeli u samo jednom i posve istom kulturnom ozračju u kojem su neke istine smatrane ne samo svetima nego potpuno nepromjenjivima. Što se nešto manje mijenjalo, to je bilo bliže istini. Danas je drugačije, čak i obrnuto, jer se ljudi susreću s velikim brojem različitih kultura i njihovih istina. Ali „pluralizam nije samo to veliko mnoštvo različitih boja, jezika, religija, običaja i ponašanja, nego prije svega nova promijenjena svijest koja bez teškoća prihvaća oprečne ideje i suprotne ciljeve.“⁵ Imajući na umu gore kazano, možemo pretpostaviti da se pod pluralizmom najprije podrazumijeva raznolikost i različitost socijalnih oblika, interesa, uvjerenja i načina ponašanja. Ovaj fenomen se danas najčešće razumijeva u kontekstu sociološkog, politološkog ali i teološkog diskursa. Shodno tome, govorimo o religijskom pluralizmu⁶, pluralizmu vrijednosti društvenih skupina te političkih usmjerenja.⁷

- 2 Pojava teorije pluralizma uglavnom se odnosi na 20. stoljeće. Prvi put ovu teoriju susrećemo u mišljenju Veilferda Kentola, profesora na harvardskom Teološkom fakultetu, a potom se proširila posredstvom njegovih studenata, naročito Džona Hejka i knjige *Filozofija vjere*. Više u: Sejjid Muhamed Ali Dai Nedžad „Vjerski pluralizam“ u: *Znakovi vremena*, br. 7-8, Naučnoistraživački institut „Ibn Sina“, Sarajevo.
- 3 Berger (1979) navodi da moderno doba neminovno podstiče pluralizam, a ovaj vodi razbijanju i slabljenju ubjeđenja koja zavise od društvene podrške. Modernom, a neki bi rekli postmodernom, dobu svojstveno je nestabilno, labavo i nedovoljno vjerodostojno ustrojstvo. U traganju za religijskim odgovorima, pojedinac je primoran nasumice birati i prepušten je sam sebi, tako da je aspekt subjektivizma jako naglašen. Detaljnije u: Malkom Hamilton, *Sociologija religije*, Clio, Zagreb, 2003, str. 447.
- 4 Islam je kao religija u svojoj primordijalnoj prirodi (*din al-fitrah*) iskazao otvorenost i inkluzivnost prema drugačijim civilizacijskim i religijskim svjetovima njegujući dugu tradiciju susretanja sa drugim i drugačijim. On će se susresti sa svim poznatim religijskim tradicijama tadašnjeg svijeta izuzev šintoizma i religija američkih Indijanaca. Tačnije, prve susrete sa kršćanstvom i judaizmom ostvario je u prvim godinama ekspanzije same ideje islama ka sjeveru. Zatim će se upoznati sa iranskim religijama zoroastrizmom i maniheizmom u doba Sasanidskog carstva. Susret sa grčkim helenističkim naslijeđem bit će izuzetno plodonosan kada je u pitanju razvoj određenih znanstvenih disciplina. Dalje će se u sjeverozapadnoj Perziji i Afganistanu susresti sa budizmom te sa hinduizmom u mnogim dijelovima Indijskog potkontinenta. Doći će do kontakta sa mongolskim šamanizmom preko turskih plemena. Muslimani su od samog početka bili svjesni egzistiranja drugačijih oblika religioznosti jednako kao što su to bili svjesni u zlatno doba islamske civilizacije kada su u interpretativnom smislu ponudili mnoga saznanja i informacije. Vidi više: Adnan Silajdžić, *Recepcija drugih religija u klasičnim muslimanskim djelima*, Zbornik Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu (7/2001), str. 73. Senay, *Islam and other religions*, Uludag Universitesi ilahiyat fakultesi, broj 9, str. 416.
- 5 *Novi religiozni pokreti*, Zagreb, 1997, str. 116.
- 6 Koristi se često i duhovni pluralizam. Vidi: *Novi religijski pokreti*, str. 117.
- 7 Nediljko A. Ančić, Crkva u Hrvatskoj i unutrašnji pluralizam: stvarnost ili želja?, u: *Bogoslovska smotra*,

Pored važnosti saznanja šta to pluralizam jeste, za našu temu je važno poimanje i razumijevanje religijskog pluralizma.⁸ Postalo je jasno kroz mnoga religijska istraživanja i na Zapadu i na Istoku, time i na Balkanu, da je religijski pluralizam bio i ostao neodvojivi dio stvarnosti našeg podneblja. Religijski pluralizam nije nešto novo po svojoj suštini jer i najizoliranija plemena u povijesti bila su u prilici susretati skupine ili ljude drugačijeg svetopogleda/vjerovanja. Oni su na svojstven način ostvarivali korespondenciju na razini grupa bez obzira na raznolikost vjerovanja i uvjerenja. Međutim, sama forma iskazivanja i pretežiranja vjerovanja i uvjerenja je ono što će tek sa dvadesetim stoljećem biti posebno potencirano uz veće razumijevanje vjerovanja drugih negoli ikada prije.⁹

Također, religijski pluralizam odnosi se na najdublja ljudska uvjerenja i stoga čini onu dimenziju pluralizma u kojoj se najjasnije pokazuje i njegova sposobnost za podnošenjem konflikata, kao i neophodnost sporazumijevanja. Religijski pluralizam dolazi do izražaja u najrazličitijim fenomenima, poput: new age, moderna ezoterija, slobodne crkve i karizmatički pokreti. Kao dio modernog društva, i religije su obuhvaćene procesima diferenciranja, koji vode do jake pluralizacije oblika pobožnosti, teoloških nazora i religijskih grupisanja. Samo one religijske zajednice koje percipiraju svoju unutarnju pluralnost i dozvoljavaju raznolikost interpretacija mogu pronaći svoje mjesto u pluralnom društvu. Na osnovu društvenog pluralizma, jedna grupa ili religijska zajednica nije u stanju u više sfera sama provoditi određeni plan ili želju. Stoga je svaka od njih upućena na partnere. Pluralizam, dakle, traži partnersko opredjeljenje i usmjerenje, a to znači opredjeljenje i usmjerenje zasnovano na ravnopravnosti¹⁰ uz poštivanje osnovnih ljudskih prava.

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, br. 2-3, 2003, str. 343.

8 O ovome vidi više u: Adnan Silajdžić, "Muslimanski model razumijevanja ideje pluraliteta u novoj Evropi (iskustvo Muhammeda al-Birunija)", u: *Muslimani u traganju za identitetom*, Sarajevo, Fakultet islamskih nauka i El-Kalem, 2006, str. 89-103.

9 *Enciklopedija novih religija*, str. 15.

10 Grupa autora, *Doktrinarni i praktični aspekti odnosa između države, crkava/vjerskih zajednica i pojedinaca*, Evropska akademija za primijenjena istraživanja i obrazovanje u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2012, str. 12.

Nedvojbeno, FBO su takve organizacije koje u svom začetku plediraju da budu partneri sa drugim sličnim organizacijama i religijskim zajednicama što implicira njihovu ulogu u razvoju pluralizma i promišljanja svijeta kroz dijalošku i mirotvornu matricu savremenosti. Ovakve organizacije imaju svoje mjesto shodno društvenoj ulozi, ali i činjenici da nastoje graditi male zajednice odgovorne prema potrebama društva. A sve to jer je čovjek društveno biće koje po svojoj primordijalnoj prirodi traga za drugim i dugačijim kako bi stagnaciju svih vrsta zamijenio progresom svojih sposobnosti i pogleda. Tek u suodnosu sa drugima dolaze do izražaja njegove kvalitete, i tek u dijalogu sa drugima odgovara svom pozivu i poslanju.¹¹

Šta su to faith-based organization?

Raznolikost i brojnost nevladinog sektora čine ovo područje veoma kompleksnim. To može biti razlog da mnogi građani vide samo jednu njihovu dimenziju ili pak znaju za samo jednu organizaciju, dok cjelina i ukupan prostor djelovanja, uspjesi i nužnost snažnije afirmacije ostaju nevidljivi za većinu građana. Nazivi dolaze od naglaska ili osnove kojom se bavi neka nevladina organizacija i otuda različita određenja ili značenja.¹² Shodno kazonom, uviđamo da pokreti, društva, udruženja i fondacije koje imaju veze sa vjerom nastoje najčešće cilj svog rada istaknuti u nazivu ili u ciljevima i misiji. Te i takve organizacije koje nastoje iz sfere civilnog društva prenijeti religijske ideje i dati nadu drugima u istraživanjima na Zapadu poznate su kao *Faith Based Organizations* (FBO). Ovaj pojam odnosi se na sve vidove djelovanja unutar civilnog sektora a da takvo što ima veze sa crkvama ili religijskim zajednicama, tj. da su takve organizacije u svom radu etablirale i promoviraju vjerske ideje. FBO koristimo kao termin da bismo izrazili i istakli svaku organizaciju koja je vjerom motivirana ili je u njenom radu prisutno vraćanje na primordijalne izvore određene religije: kršćanstva, judaizma ili islama. Zapravo, on podrazumijeva sve njih podjednako.

¹¹ Nezir Halilović, Aleksandra Srdanović i Nikolina Tomšić, *Priručnik za međureligijsko razumijevanje*, str. 98.

¹² *Pogledi na NVO sektor u BiH*, ICVA Vodič kroz civilno društvo u BiH, Sarajevo, 2002, str. 4.

Kada se određujemo prema tome šta bi to bile FBO (vjerom motivirane/na vjeri utemeljene organizacije¹³), uviđamo da ne postoje neke općeprihvaćene definicije. U kontekstu ovog istraživanja donosimo jednu od definicija u kojoj se ističe: „FBO su one organizacije koje se uglavnom drže vjerski motivirane misije, međutim, usluge koje one pružaju mogu ali i ne moraju imati sadržaj koji je vjerom motiviran i ne ograničavaju se isključivo na one koji se pridržavaju određene religije.“¹⁴

Nadalje, da bismo odredili šta su to međureligijske a šta mirotvorne organizacije, bit će neophodno najprije odrediti šta je to dijalog a šta mirotvorstvo, te kako ih religijske zajednice iz svog ugla gledaju.

Pojmovno određenje: međureligijske i mirotvorne organizacije

Povijesni metod istraživanja religijskog organiziranja i djelovanja kazuje i dokazuje kako je jezik najvažniji medij prenošenja svete poruke. Zapravo, u osnovi svih religija svijeta jeste komunikacija. Ona je u biti dvodimenzionalna: komunikacija sa transcendentnim i komunikacija s pripadnicima svoje ili druge religijske skupine. Zašto nam je važno ukazati na važnost komunikacije? Zbog toga što komunikacija i dijalog¹⁵ sa drugima određuje naš praktični odnos spram drugačijeg. U tom smislu, mirotvornog rada nema bez dijaloga, u ovom slučaju međureligijskog.

Bosna i Hercegovina je u postratnom periodu bila za mnoge djelatnike na području međureligijskog dijaloga i mirovnih akcija vrlo zanimljiva, ponekad i svojevrsni „pokusni kunić“. Mnogo organizacija i pojedinaца dolazilo je u Bosnu i Hercegovinu sa željom da nešto učine na

13 Važno je da i ovaj prijevod uvedemo u pogledu dalje elaboracije same teme. Zapravo, njime se više ističe ono što jeste sadržaj djelovanja KMMO.

14 Fredrica D. Kramer, Demetra Smith Nightingale, John Trutko, Shayne Spaulding, Burt S. Barnow, *Faith-Based Organizations Providing Employment and Training Services: A Preliminary Exploration*, The Urban Institute, Washington, D.C., 2002, str. 2-3.

15 „Međureligijski dijalog muslimana i sljedbenika drugih religijskih tradicija, osobito onih koje muslimanska *Sveta Knjiga* oslovljava *Narodom Knjige* (Ahl al-Kitāb), s poglavitim naglaskom na židovsku i kršćansku religijsku tradiciju, otpočinje sa poslaničkom misijom Poslanika-Dovršitelja, Poslanika islama, te sa objavljivanjem završnice sve božanske Objave – sa svetim tekstom Qur’ana. To je njegova starosna dob glede muslimanske religijske tradicije. No, glede kršćanske religijske tradicije, ozbiljnije promicanje međureligijskog dijaloga sa nekršćanskim religijskim tradicijama otpočinje tek sa Drugim vatikanskim koncilom (1962/1965).“ Rešid Hafizović, *Muslimani u dijalogu s drugima i sa sobom: svetopovijesne i hijeropovijesne paradigme*, El-Kalem, Sarajevo, 2002, str. 50-51.

humanitarnom, duhovnom i intelektualnom planu.¹⁶ Te i takve namjere su realizirane kroz civilni sektor, tj. osnivanjem različitih međureligijskih i mirotvornih organizacija.

Šta to jeste dijalog, a šta nije?

Govoriti o dijalogu podrazumijeva znanje o njegovim akterima pa shodno tome govorimo o više vrsta dijaloga. Iz dokumenta Drugog vaticanskog sabora, enciklike *Redemptoris missio* i interdikasterijalnog dokumenta *Dijalog i naviještanje*, možemo razlikovati sljedeće vrste dijaloga:

- ekumenski dijalog koji podrazumijeva približavanje kršćana jednih drugima sa željom za jedinstvom,
- kulturalni dijalog,
- dijalog svakodnevnog života,
- međureligijski dijalog.

„Dijalog nije suočenje oprečnih nauka, nego susret ljudi koji drugačije misle i vjeruju. Dijalog je zajedničko traženje cjelovite istine, pri čemu sagovornici polaze s različitih stanovišta.“¹⁷ „Dijalog je vrlo važan dio procesa pomirenja“,¹⁸ koji je kao takav prijeko potreban pluralnom društvu budućnosti.

Šta se podrazumijeva pod mirotvorstvom?

Najprije polazimo od postavke da je mir vrijednost koja se kroz povijest religije pretežira i o kojoj se kroz sveti tekst najdirektnije govori. Svaka-ko, pitanje je koliko je ta vrijednost praktično bila manifestirana. Na mir se više ne gleda kao na trajnu kategoriju. Brojne definicije govore o miru kao procesu koji treba izgrađivati i na kome trebaju trajno raditi pojedinci i društvo u cjelini. Njegovo održavanje traži sinergiju svih domena društva bez obzira na razlike bilo koje vrste.¹⁹

16 Franjo Topić „Kršćansko-muslimanski dijalog u Bosni i Hercegovini“, u: *U službenju Božjem narodu*, Pože-ga, 2007, str. 375.

17 Mato Zovkić, *Međureligijski dijalog iz katoličke perspektive u Bosni i Hercegovini*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1998, str. 24.

18 *Destruction and renewal*, Martin Buber House, Heppenheim, 2000, str. 32.

19 Si vis pacem, para pacem – „Ako želiš mir, stvaraj mir“. Detaljnije u: Ismet Sejfija, *Mirovno-medijacijska funkcija civilnog sektora u BiH*, Uprava, br. 3, Fakultet za javnu upravu, Sarajevo, 2010, str. 66.

Johan Galtung donosi dvije definicije mira: „Mir je odsustvo/svođenje nasilja svih vrsta na minimum“ i „mir je miroljubiva i kreativna transformacija sukoba.“²⁰ Dakle, mir se ne postiže okončanjem sukoba i sklapanjem mirotvornih sporazuma, mir je stalni proces usmjeren ka iskorjenjivanju ratova i uzroka ratova.²¹ U isto vrijeme, pojam mirotvorstva se u novijim istraživanjima pojavljuje u kontekstu govora o konfliktima, ratovima i miru. Mirotvorstvo nastoji ponuditi praktične odgovore na mnoge situacije koje se tiču održavanja mira. Najprije, nudi konkretne korake u prevenciji sukoba, humanizaciji sukoba ako je do njih već došlo, te na ponovnoj izgradnji i uspostavi pravednog društva i trajnog mira. Konstatirat ćemo da se mirotvorstvo bavi prepoznavanjem uzroka koji dovode do sukoba kako bi se izbjegle neželjene posljedice.²²

Uspostavljati mir²³ jedan je od najznačajnijih zadataka koji na sebe preuzimaju religijske zajednice, samim tim i FBO. Biti u službi mira znači biti u suglasju s onim što predstavlja Božije kraljevstvo. Zapravo, tamo gdje se nastoji odgovoriti na primordijalnu zadaću vjere govorimo o permanentnom procesu izgradnje i održavanja mira.²⁴

Na kraju diskursa o međureligijskom dijalogu i mirotvorstvu možemo razumjeti i konstatirati kako se pod međureligijskim i mirotvornim organizacijama unutar kompleksnog fenomena FBO podrazumijevaju pojedinci i skupine koji rade na pronalaženju puteva ka miru²⁵ kroz

20 Johan Galtung, *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*, Sage Publications Ltd., London, 1996, str. 71.

21 Ivana Dračo i Jasmina Čaušević, „Rodna ravnopravnost – pravni okvir“ u: *I vjernice i gradanke*, Spahić-Šiljak, Zilka, i Anić, Rebeka Jadranka, TPO fondacija i CIPS Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2009, str. 32.

22 Robert Schreiter, C.P.P.S, *The Future of Catholic Peacebuilding*, 2008, na: [www.http:cpn.nd.edu](http://www.cpn.nd.edu), pristupljeno: septembar, 2014.

23 Papa Ivan Pavle II u svom govoru povodom Svjetskog dana mira (2000) istaknuo je: „Zauzimanje za izgradnju mira i pravde za katoličke vjernike nije drugotno već bitno. Ono se treba ostvarivati u otvorenosti prema braći i sestrama ostalih Crkava i crkvenih zajednica, sljedbenicima ostalih religija i prema svim muškarcima i ženama dobre volje s kojima dijele istu brigu za mir i bratstvo“. Papa nadalje kaže da se za mir mogu zauzimati roditelji odgajanjem svoje djece, prosvjetni djelatnici prenošenjem izvornih vrijednosti znanja i kulturne baštine, promicatelji ljudskih prava, političke vođe, *mirotvorci različitih pokreta, članovi nevladinih organizacija*. Detaljnije: Zovkić Mato, „Mogućnosti ekumenizma i religijskog dijaloga u Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini“, u: *Bogoslovska smotra*, 3-4, 2000, str. 635-636.

24 *Praktični Biblijski leksikon*, preveli: Božo Lujčić i Ladislav Fišić, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999, str. 212.

25 „Dobrotvorni rad, razumijevanje drugog i drugačijeg, mirenje ljudi, prihvatanje drugoga kao ravnopravnog ljudskog bića.“ Detaljnije u: Zilka Spahić-Šiljak, Aida Spahić i Elmaja Bavčić, *Žene i mirotvorstvo u BiH: Baseline studija*, str. 20.

*permanently vođenje dijaloga i praktično djelovanje oslanjajući se na religijski nauk i duhovnost.*²⁶ Baviti se izgradnjom mira²⁷ osnovna je ljudska, humana i socijalna paradigma. Stvarati duhovnu ravnotežu u vlastitom životu prvi je korak ka izgradnji balansa u domenu društvenog života, a što je put ekspanziji ka drugima. To ne predstavlja samo obavezu pojedinca već zahtijeva aktivizam i nastojanje cijelog društva. Dakako, međureligijske i mirotnovne organizacije nastoje u svojim kapacitetima i mogućnostima kroz formu civilnog udruživanja dati svoj doprinos u izgradnji religijski svjesnijeg društva gdje bez obzira na vjersku diferencijaciju biva poštivano ljudsko pravo drugog i drugačijeg kako nas uče sveti spisi.

Pogled na FBO iz rakursa religijskih tradicija?

Katolička crkva dijalog sa drugima temelji na učenju Drugog vaticanskog sabora. Promjena načina gledanja na drugog i drugačijeg predstavlja jednu od važnijih vrijednosti koju je iznjedrio Drugi vaticanski sabor. Takvo što je izraženo kroz dokumente: Deklaracija o vjerskoj slobodi, Pastoralna konstitucija o crkvi, te u dokumentu Deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama. Ovi dokumenti se obraćaju svim ljudima čiji cilj je izgradnja boljeg i humanijeg svijeta.²⁸

S druge strane, Pravoslavna crkva (PC) bitno je tradicionalna u svojoj teološkoj doktrini. Takvo što je shvatljivo shodno krutosti i nefleksibilnosti svojih kanona, te zbog činjenice da sve ono što nije u skladu sa teologijom i nije po kanonu crkve ne dobiva legitimnost. Ona nije nastojala inovirati ili na neki drugi način tretirati i redefinirati svoj odnos prema drugom i drugačijem. Istina, u povijesnom hodu bit će autora koji će izražavati svoja stajališta u kojima je primjetna promjena promišljanja svijeta, samim tim i drugoga ali to ostaje stav pojedinca ne i Pravoslavne crkve.²⁹ Može se naslutiti da Katolička crkva, za razliku od Pravoslavne,

²⁶ Mato Zovkić, *Međureligijski dijalog iz katoličke perspektive u Bosni i Hercegovini*, str. 185.

²⁷ Rezolucijom UN iz 2001. godine, 21. septembar se obilježava kao Dan nenasilja i prekida neprijateljstava na globalnoj razini. Međunarodni dan mira utemeljila je Generalna skupština UN još 1981. godine u cilju obilježavanja i jačanja ideala među svim narodima i državama. Detaljnije u: Zilka Spahić-Šiljak, Aida Spahić i Elmaja Bavčić, *Žene i mirotnovstvo u BiH: Baseline studija*.

²⁸ Mato Zovkić, *Međureligijski dijalog iz katoličke perspektive u Bosni i Hercegovini*, str. 15.

²⁹ Marko P. Đurić, „Kako ćemo do zajedništva i bratstva“, u: *Znakovi vremena*, br. 28, Sarajevo, 2005, str. 139-140.

nastoji i na teološkoj i praktičnoj ravni voditi dijalog sa drugima. S tim u vezi, „Pravoslavna crkva sebe smatra dostatnom u vođenju bilo kakvog dijaloga, napose međureligijskog, te ne smatra potrebnim postojanje bilo kakvih međureligijskih organizacija i udruženja koje će to činiti u njeno ime.“³⁰ Svakako, Katolička crkva je dosta liberalnija po tom pitanju, podstiče ekumenizam³¹ i međureligijski dijalog, koji mogu i trebaju voditi i sami laici kroz međusobno udruživanje kako bi pospješili kvalitet međusobnog života.

Također, islam kao religija u svojoj primordijalnoj prirodi (*din al-fi-trah*) iskazuje otvorenost i inkluzivnost prema drugačijim civilizacijskim i religijskim svjetovima³² njegujući dugu tradiciju susretanja sa drugima i drugačijim nastojeći da se poštuju razlike i osnovna ljudska prava svake ljudske jedinice. Opširnije o tome možemo naći u interpretativnoj tradiciji medijavnog perioda u kome dolazi do izražaja svo bogatstvo islamskog naslijeđa.

Uloga FBO u procesu pomirenja: slučaj Bosne i Hercegovine

Slom političkog režima koji je sadržavao određene elemente onoga što kod nas prepoznajemo kao totalitarizam³³ označio je početak procesa pluralizacije svih područja života. Takvo što bi značilo da svako može sam ili udružen s drugima delegirati različite stavove i mišljenja, imati i zastupati interese pojedinaca i grupe, pripadati različitim vjerskim ili religijskim uvjerenjima, a sve to činiti po slobodnom izboru.³⁴

30 Vanja Jovanović, starješina Stare pravoslavne crkve svetih arhangelâ Mihaila i Gavrila, paroh sarajevski, intervju obavljen 11. novembra 2014.

31 „U skladu sa II Vatikanskim saborom i dokumentima kasnijeg učiteljstva, za nas katolike, ekumenizam je vjernički razgovor i suradnja s kršćanima koji nisu katolici, a religijski dijalog otvorenost prema sljedbenicima nekršćanskih religija.“ Detaljnije u: „Mato Zovkić, Mogućnost ekumenizma i religijskog dijaloga u Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini“, u: *Bogoslovska smotra*, br. 3-4, 2000, str. 635.

32 Upoznavanje sa drugim i drugačijim, razumijevanje i izgradnja odnosa (*te'aruf*) u Kur'anu su navedeni kao razlog podjele čovječanstva na narode i plemena: *O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji ga se najviše boji...* (49: 13). Međureligijske i mirotvorne aktivnosti imaju za cilj i upoznavanje i izgradnju odnosa.

33 Misli se na Bosnu i Hercegovinu.

34 Nediljko A. Ančić, *Crkva u Hrvatskoj i unutarnji pluralizam: stvarnost ili želja*, 2003, na: www.hrcak.hr, pristupljeno: novembra 2014.

Da bismo razumjeli doprinos ili ulogu koju imaju FBO, trebali bismo imati jasan uvid u domen njihova djelovanja. Zapravo, konsultirajući referentnu literaturu na temu tipologije NVO, naročito vjerom motiviranih organizacija, saznajemo kako postoji više različitih podjela. Međutim, zaključujemo i kako nema podjele koja zadovoljava naš kriterij, a to je tipologij FBO shodno aktivnostima. Siderova³⁵ podjela koja podrazumijeva četiri tipa vjerom motiviranih organizacija nije primjenjiva i nije relevantna za naše istraživanje, jer ne govori o podjeli koja podrazumijeva angažman, tj. aktivnosti, već se bazira i odnosi na prisutnost vjerskog elementa u radu vjerom motiviranih organizacija.

Za svrsishodno smo našli da napravimo tipologiju na način diferencijacije aktivnosti koje pretežira jedna od FBO u svom radu. Ova podjela, koja je produkt našeg uvida u društveni angažman FBO, je konvencionalnog karaktera, a preciznija je i lakše je napraviti diferencijaciju samih aktivnosti. Na osnovu tog kriterijuma i najčešćih aktivnosti koje se implementiraju kroz projekte govorimo o sljedećim tipovima FBO:

EDUKATIVNE – pretežiraju edukativne sadržaje u svom radu, a to, naravno, najprije podrazumijeva mirotvorne i međureligijske aktivnosti. Pod edukacijom mislimo na aktivnosti koje nisu ograničene samo na svjetovno ili vjersko područje već ih objedinjava i jednako su zastupljene. U tom slučaju govorimo o svjetovnoj i vjerskoj edukaciji.

HUMANITARNE – najčešće su angažirane na polju pomaganja onima kojima je pomoć potrebna. To podrazumijeva sve vrste pomoći: materijalna, zdravstvena i sl.

OPĆEDRUŠTVENE – poseban naglasak na poštivanje *ljudskih prava*, te su zagovornici buđenja svijesti u pogledu ekoloških izazova.

Jasno nam je kako većina ovih organizacija u svom radu ima različite domene djelovanja, samim tim i različite aktivnosti bilo da se radi o edukativnim sadržajima, humanitarnim ili općedruštvenim. No, evidentno je da ta raznolikost jeste velika prednost koja omogućava da kroz svoj angažman rade na promociji *ljudskih prava* i potrebi njihova poštivanja. Naše šire istraživanje, koje smo za ovu priliku sprovedi a koje nismo

35 Detaljnije u: Sider R., Unrah H., *Typology of Religious Characteristics of Social Service and Educational Organizations and programs*, Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly March, 2004, 33 (1), p. 109-134.

zbog ograničenosti mogli uvesti u ovaj rad, govori kako ove organizacije u BiH bez obzira na religijsku i svaku drugu različitost njihovih korisnika nastoje im pružiti svoje usluge. Takvo što ovaj vid organiziranja čini prihvatljivim i neophodnim.

Njihov doprinos je nemjerljiv jer čine koegzistenciju mogućom i u duhu svoje vjerske tradicije, jednako onako kako to čine i druge vjerski motivirane NVO, doprinose razvoju civilnog društva i izgradnji pluralizma svojim aktivizmom na mnogim društvenim poljima. Taj aktivizam je afirmiran ponajprije kroz karitativne i edukativne međureligijske aktivnosti u našem društvu. Njihovo djelovanje je dokaz kako je moguće u različitosti ideja i vjerovanja ostati privržen svojoj religijskoj tradiciji a raditi za univerzalne ciljeve čiji instrumenti u društvenom kontekstu jesu međureligijski dijalog i mirotvorstvo. Takvo što pruža pluralizam djelovanja i očuvanje osnovnih ljudskih prava i potreba. Ako se ispravno razumiju poruke sa stranica svetih spisa moguće je na društvenom planu pronaći platformu koja će raditi na zbližavanju i poštivanju drugog. U Bosni i Hercegovini je prisutan fenomen FBO koje na iskrenoj osnovi nastoje dati svoj doprinos u rekonsilijaciji i prihvatanju drugog bez obzira na razlike. Zapravo, Bosna i Hercegovina je, što je bila i vijekovima bez obzira na minula dešavanja, poput najljepšeg ćilima ukrašenog različitim bojama i različitim simbolima čineći sebe tako paradigmom jedinstva u različitosti.

Na koncu, svijetu u kome živimo ne treba bilo kakva forma ekskluzivizma već mu u ovom vremenu izdašno treba suočavanje sa vjerskim pluralizmom koji je stvarnost koju živimo, razumijevan kroz načelo *da je preči dobar susjed nego daleki brat*. To čini mogućim prisustvo različitih religijskih pogleda na svijet i različitog prisustva svetog u svim domenima društvenog i daje nadu da će osnovna ljudska prava koje spominju objavljene religijske tradicije biti poštivana. Na tom putu od velike važnosti su FBO koje u saradnji sa religijskim zajednicama i drugim akterima društva proaktivno djeluju.

Zaključak

Imajući u vidu sve kazano, možemo istaći kako FBO u pogledu svoje uloge i mjesta nastoje afirmirati potrebu poštivanja ljudskih prava i pozitivnih vrijednosti kao što su briga za druge kroz različite vidove mirotvorstva, nastojanje da se izgrade mostovi prijateljstva i suživota kroz formu međureligijskog dijaloga, te drugih vidova dijaloga koji vode većoj koheziji društva. Unatoč skromnim rezultatima, ove strukture dijaloga su važne. Svojim ustaljenim djelovanjem pridonose otklanjanju predrasuda o drugima kod vlastitih članova i strpljivom mijenjanju hostilnog mentaliteta.

Veliki broj laičkih udruženja, asocijacija i mreža jača prisutnost religijskog kroz afirmaciju međureligijskog dijaloga ali i mirotvorstva po metodologiji i formama koje pretežira njihov svjetonazor. Također, u isto vrijeme utječu na razvoj, u praktičnom smislu, ideje religijskog pluralizma. NVO koje se bave pitanjima vjere i promišljaju vjerske sadržaje, najdirektnije učestvuju u razvoju pluralizma kao ideje i procesa te svjesno daju na znanje kako međusobno upoznavanje i razumijevanje jeste temelj na kome se čuva ideja ljudskih prava.

Da bi se gradilo *pluralistično društvo budućnosti* u kome se ljudska prava poštuju bez razlike, neophodno je da čovjek, osim što misli da poznaje sebe i svoje naslijeđe, upozna i razumije vjerovanje i djelovanje drugih. Upoznavanje drugog, njegovog sistema vrijednosti i vjerovanja, te misaonih matrica koje su kao takve neotuđivi dio drugog i drugačijeg jesu prijeka potreba savremenog čovjeka. Referirajući se na osnovne izvore naše časne vjere uviđamo da se od nas traži upoznavanje sa onima koji pripadaju drugačijem svjetonazoru. Muslimanima je dato na znanje od učitelja Muhammeda, a.s., da je obaveza permanentno obrazovanje („traganje za znanjem“) ali i upoznavanje sa različitim civilizacijskim dostignućima i kulturom. Jednostavno, ako su takva dostignuća, u ovom slučaju metodologija rada FBO u domenu civilnog sektora, u skladu s onim što se vjeruje, zašto takvo što ne bi bilo inkorporirano, primijenjeno i razvijano kao važan činilac u obezbjeđivanju šire podrške za razumijevanje i poštivanje među različitim civilizacijskim i religijskim svjetovima.

دور المؤسسات والجمعيات الدينية اللاهكومية في ترقية حقوق الإنسان: مثال البوسنة والهرسك

تمر البوسنة والهرسك في الفترة ما بعد الحرب عبر مرحلة الانتقال إلى المبادئ الديمقراطية والتي يتوقع منها أن تضمن المساواة للمواطنين جميعاً. ويشير المؤلف في هذه المقالة إلى أن المؤسسات والجمعيات الدينية اللاهكومية قد ساهمت مساهمة بالغة في هذه العملية وأن أكبر التأثير الإيجابي على عامة المواطنين هو تأثير المؤسسات التي أسسها المؤمنون منهم وذلك أنها عبارة عن اختيار مستهدف إلى الحوار وإقامة السلام، وعلى ما يقول المؤلف فإن ذلك حاجة ماسة في هذه الفترة المتصفة بمختلف أنواع التغيرات.

Mr. Sc. Saudin Gobeljić

The Role of the FBO Organizations in the Promotion of Human Rights: the Case of Bosnia-Herzegovina

Summary

In the post-war period, Bosnia-Herzegovina is going through the transition phase towards democratic principles that should ensure equality for all citizens. In this paper, the author points out that non-governmental religious organizations, foundations and associations (FBOs) have made a major contribution to such a process. According to him, the associations that the believers themselves have initiated have the greatest effect on the ordinary man, because they represent a commitment to practical dialogue and peace-building, implemented in all social fields. It is, in his opinion, an inevitable need in the time of the various changes.

Cenzurirane knjige u Rusiji, sa posebnim osvrtom na islamsku literaturu

Abdussamed Podojak

diplomirani inženjer genetike i bioinženjeringa
podojakabdussamed@gmail.com

Sažetak

Cenzuriranje knjiga, kao i bilo kojeg drugog sadržaja, veoma je osjetljiva tema, posebno kada se o tome priča i govori u konzervativnijim društvima. Uprkos svemu, cenzuriranje knjiga je prisutno u mnogim društvima, bez obzira na deklaracije i prava koja omogućavaju slobodu govora. Ovaj rad će istražiti vrste literature koje se nalaze na toj listi i načine na koje ona dospijeva na listu ekstremističkih sadržaja, s posebnim osvrtom na vrste islamske literature. U ovom radu istražiti će se također da li se literatura koju su lokalni sudovi okarakterizirali kao ekstremističku može rehabilitirati i ukloniti sa „crne liste“. Utvrdit će se zašto je dobila taj epitet, i zbog čega je zabranjena.

Ključne riječi: cenzura, Rusija, islamska literatura, ekstremizam, cenzuriranje knjiga

Uvod

Postojanje cenzure veže se za početak postojanja pisane riječi. Međutim, veoma često kroz historijske činjenice uvidamo da je i prije toga postojala cenzura govora. Zbog čestog cenzuriranja knjiga i drugih sadržaja, što se manifestiralo na različite načine, danas postoje različiti zakoni, ukazi, uredbe i pravila o tome. Nekada su ti zakoni taktički osmišljeni i usvojeni kako bi se indirektno cenzurirali određeni sadržaji,

ipak u većini slučajeva to su bile direktne odredbe i zakoni koji su zabranjivali određene sadržaje i materijale. Motivi tih zabrana su raznovrsni, najčešći su oni politički, kada se željelo upravljati narodnim masama, i oblikovati njihova misao, te i vjerski, kada jedna religijska zajednica želi spriječiti širenje i distribuciju materijala druge vjerske zajednice kako bi sačuvala svoje učenje i svoje pripadnike od mogućeg štetnog djelovanja. U modernom dobu tehnološkog napretka i razvoja ova praksa doživljava različite forme, u različitim državama.

U Ruskoj Federaciji ova praksa je regulirana kroz Zakon o suzbijanju ekstremističkih aktivnosti. S obzirom na veoma dug period prisutnosti muslimana na području Rusije i njenih saveznih zemalja, čak od samog početka islama, muslimani su djelovali i širili svoju vjeru. Međutim, veoma složena politička situacija u toj državi često im je to otežavala, čak u nekim situacijama i onemogućavala. Budući da Ministarstvo pravde Ruske Federacije ima listu ekstremističkih sadržaja, na njoj se nalazi mnoga islamska literatura.

Cenzuriranje knjiga

Cenzuriranje je kroz historiju pratilo slobodu izražavanja ljudi kao neka zlokobna sjenka, koja je uvijek bila tu, veoma često neprimjetna, ali isto tako i očigledna i primjetna. Često se znala provoditi cenzura nad knjigama za koje su politička ili crkvena vlast smatrale da nisu pogodne i odgovarajuće za društvo.

Cenzuriranje knjiga postojalo je kroz cijelu historiju čovječanstva, i sa mijenjanjem okolnosti u kojima su ljudi živjeli, mijenjao se i način zabrane, odnosno cenzuriranja određenih knjiga, iz različitih razloga. Nažalost, ova praksa je 'živa' i danas, kao namjerno selektiranje i odabiranje literature koja će se čitati. Literatura koja nije poželjna iz raznih razloga, namjerno se skriva i veoma je teško doći do nje, za šta bi se moglo reći da je pokušaj namjernog kontroliranja masa ili klasični način, da su knjige zakonom zabranjene, pravdajući to nekim razlogom - najčešći slučajevi su „zaštita građana i preventivno djelovanje“ a za prekršioca tog zakona slijedi određena kazna.

Ova praksa seže u vrijeme prije nego što je Gutenberg izumio prvu pišaću mašinu, kao što su mnoga ranija društva, poput Kine, gdje su ideje bile cenzurirane kako bi se oblikovala etička misao tadašnjeg društva. Također, tu je i poznati primjer iz prošlosti, kada se cenzuriranje knjiga pojavilo 399. p.n.e. u vrijeme Sokrata. Naime, on je osuđen na smrt, odnosno natjeran je da popije otrov zbog optužbi da je korumpirao omladinu i priznao krivovjerna božanstva. Nakon toga je uhapšen, i zbog promoviranja slobode govora je platio svojim životom.

Cenzuriranje knjiga je imalo različite motive. Ti motivi su se kroz historiju mijenjali, i bili su različiti u određenim društvenim kontekstima. Najčešće su to politički motivi, gdje su knjige bile zabranjene u određenim političkim uređenjima, poput komunizma, a najdužu historiju te negativne prakse imale su komunističke države, kada su knjige cenzurirane kako bi se zaštitila politička ideologija, i oblikovala ista kod narodnih masa (Greene, 2016).

Neke knjige su cenzurirane iz religijskih motiva, jer su se protivile religijskim učenjima određenih skupina. Nalazimo primjer Katoličke crkve iz 16. stoljeća, kada je papa Paul IV uveo *Indeks zabranjenih knjiga*, koja je cenzurirala ideje i knjige koje je Protestantska crkva mogla izdati. Crkva je cenzurirala i ideje Galilea Galileja, koji je tvrdio suprotno crkvenom učenju, tj. da se Zemlja okreće oko Sunca. Kroz svjetsku historiju prisutna je praksa zabranjivanja knjiga na društvenom osnovu. Trenutno u Sjedinjenim Američkim Državama građani imaju pravo žaliti se na određene naslove, pravdajući svoje žalbe time da mogu negativno utjecati na umove mladih ljudi koji ih čitaju. S obzirom na Prvi amandman SAD-a, knjige ne mogu u potpunosti biti zabranjene, ali mogu biti uklonjene iz biblioteka ili se pristup istim može dati samo odraslim i zrelim osobama (American Library Association, 2008).

Trenutno ova praksa potpune zabrane knjiga je najinteresantnija u Rusiji. Određene knjige, članci, web-stranice, filmovi ili audiofajlovi mogu zabranjeni od lokalnih sudova u toj državi. Praksa zabrane knjiga u Rusiji postoji zbog zaštite političkog uređenja države, te kako bi se građani zaštitili od mogućeg ekstremističkog djelovanja sadržaja knjiga, filmova ili ostalih materijala.

Zakon o suzbijanju ekstremističkih aktivnosti u Ruskoj Federaciji¹

Praksa zabrane određenih sadržaja u Rusiji prisutna je kroz historiju, a to se najviše očitovalo u periodu Sovjetskog saveza, ali ta praksa se nastavila i mnakon njegova raspada (Tauer, 2006). U 2002. godini donesen je Federalni zakon o suzbijanju ekstremističkih aktivnosti te u skladu s njim građani su dužni prijaviti sadržaje za koje smatraju da mogu štetno utjecati na građane, posebno na one koji su potencijalni ekstremisti.

Prema istom zakonu ekstremističko djelovanje može biti višeznačno:

Aktivnost društvenih, religijskih udruženja ili bilo kojih drugih organizacija kroz masovne medije ili posredstvom organiziranih, pripremljenih postupaka pojedinaca koji mogu biti usmjereni na:

- uništavanje integriteta Ruske Federacije ili mijenjanje ustavne strukture,
- prijetnja sigurnosti Ruske Federacije,
- oduzimanje ili prisvajanje vrhovnog zapovjedništva,
- stvaranje nezakonitih oružanih snaga,
- provođenje terorističke aktivnosti,
- poticanje rasnog, socijalnog, vjerskog ili nacionalnog animoziteta,
- stvaranje masovnog nereda, huliganskih aktivnosti i djela vandalizma koja mogu biti motivirana od raznih ideologija, političkih, rasnih, vjerskih ili nacionalističkih grupa motiviranih mržnjom i neprijateljstvom, ili u krajnjim slučajevima motiviranih mržnjom i neprijateljstvom izravno od društvenih grupa,
- propaganda ekskluzivnosti, zagovarajući nadmoćnost i superiornost građana na osnovu religije, društvene, rasne, nacionalne ili jezičke pripadnosti.

Propaganda i javno predstavljanje nacističkih rekvizita i simbola, ili rekvizita i simbola dovoljno zbunjujućih da mogu sličiti nacističkim.

Javno pozivanje na navedene aktivnosti ili izvršenje istih.

Finansiranje i pomaganje u provođenju gore navedenih aktivnosti, što uključuje pružanje bilo kakvih sredstava za njihovo ostvarivanje,

¹ Tekst Federalnog zakona Br. 114-FZ, 25. juli 2002. O suzbijanju ekstremističkih aktivnosti objavljen je u Parlamentskaya Gazeta, br. 142-143, 30. juli 2002.

koje može biti putem finansijskih donacija, ustupanjem nekretnina, obrazovnih, materijalnih, poligrafskih ili tehničkih sredstava, putem telefona, faksa ili drugim vidom komunikacije, informacijskim uslugama, drugim vrstama materijalnih ili tehničkih resursa.

Prema članu 1 istog zakona postoje tačno određene i specificirane grupe i materijali koji se smatraju ekstremističkim, pa tako stoji:

Ekstremističke organizacije – društvena, religijska ili bilo koja druga organizacija, u vezi s kojom je sud donio odluku o likvidaciji ili zabrani djelovanja u vezi sa počinjenjem ekstremističke djelatnosti koja je stupila na snagu na osnovu odredbi iz sadašnjeg Saveznog zakona.

Ekstremistički materijali – dokumenti koji su pripremljeni za objavljivanje ili informiranje na bilo koji drugi način, a koji potiču ekstremističku aktivnost i podupiru ili opravdavaju nužnost izvršenja takve djelatnosti, što uključuje radove vođa Nacional-socijalističke radničke partije Njemačke, Fašističke stranke Italije, publikacije koje podupiru ili opravdavaju nacionalnu i (ili) rasnu nadmoć, bilo da podupiru ili opravdavaju praksu izvršenja oružanih ili drugih zločina usmjerenih na potpuna ili djelomična razaranja bilo koje društvene, nacionalne, rasne, etičke ili vjerske skupine (Parlamentskaya Gazeta, 2002, *Zakon o suzbijanju ekstremističkih aktivnosti*, br. 142-143).

Ovaj zakon je donesen prema principima kojima teži Ruska Federacija. Na službenoj stranici Ministarstva pravde navodi se da je ovaj zakon donesen na osnovu fundamentalnih principa Ruske Federacije. Kako se navodi u zakonu, ti principi su sljedeći:

- Priznavanje, poštivanje, zaštita prava, i sloboda svih osoba i građana, i priznavanje pravnog interesa raznih organizacija;
- Ustav
- Otvorenost društva
- Prioritet osiguranja sigurnosti Ruske Federacije;
- Prioritet mjera usmjerenih na sprečavanje ekstremističkih aktivnosti;
- Saradnja države sa društvenim, vjerskim i drugim organizacijama, i svih drugih građana u suzbijanju ekstremističkih aktivnosti.

Na svakom nivou vlasti postoje posebna tijela koja su imenovana od Ministarstva pravde a odobrena od predsjednika države, koji su posebno zaduženi za suzbijanje ekstremističkih aktivnosti. To su federalna tijela vladinog povjerenja, tijela državne uprave subjekata Ruske Federacije i tijela lokalnih administracija koja učestvuju u borbi i suzbijanju ekstremističkih aktivnosti u okviru njihovih kompetencija. Sva navedena tijela sprovode određene preventivne mjere, koje uključuju obrazovne i propagandističke mjere, za prevenciju ekstremističkih aktivnosti. Pored službeno proglašenih tijela za ovakvo djelovanje, suzbijanje ekstremističkog djelovanja spada i na društvene, vjerske i sve druge organizacije i udruženja, ali i na medije, bilo da su to printani mediji ili da je to televizija, radio, internetski portali i drugi (Parlamentskaya Gazeta, 2002, *Zakon o suzbijanju ekstremističkih aktivnosti*, br. 142-143).

Mehanizam zabrane ekstremističkih materijala u Rusiji

Obaveza svih građana je da Ministarstvu pravde prijave ekstremističke sadržaje u slučaju da primijete određeni opasan ili štetan sadržaj. Dalja odgovornost spada na lokalne sudove u Rusiji, koji detaljno pregledaju sadržaj knjiga, različitih članaka, filmova, video i audiozapisa, i nakon toga odlučuju da li je sadržaj prijavljenog materijala ekstremistički ili nije. Na službenoj stranici Ministarstva pravde Ruske Federacije građani imaju mogućnost da prijave određeni sadržaj. Nakon toga Ministarstvo šalje nalog lokalnom sudu s područja odakle je prijava došla da razmotre, pregledaju i utvrde potencijalnu opasnost prijavljenog sadržaja, koji nakon toga stavljaju na spisak ekstremističkih sadržaja. Shodno 13. členu Federalnog zakona od 25.07.2002., broj 114-FZ, O suzbijanju ekstremističkih aktivnosti, stav broj 7 uredbe Ministarstva pravde Ruske Federacije, usvojen uredbom predsjednika od 13.10.2004. broj 1313, Ministarstvu pravde se povjerava funkcija upravljanja, objavljivanja i postavljanja liste ekstremističkih sadržaja.

Prema ovom zakonu Ministarstvo pravde ima pravo uređivati listu ekstremističkih materijala nakon što lokalni sudovi u Rusiji odrede da li su određeni materijali štetni i ekstremistički.

Međutim, ovo nije jedini mehanizam prema kojem određeni sadržaji dospijevaju na listu ekstremističkih materijala. Drugi način jeste određen prema već spomenutom zakonu, donesenom u 2002. godini, kada je Ruska Federacija organizirala posebna tijela koja imaju zadatak istraživati, otkrivati, upozoravati i suzbijati svaku moguću ekstremističku aktivnost.

U slučaju da određena vjerska, društvena ili bilo koja druga organizacija pokazuje određene znake ekstremističkog djelovanja, bilo da to uključuje takvo djelovanje u samo jednom organizacionom dijelu te organizacije ili udruženja, isti će primiti prvo pismenu opomenu, koja ukazuje na nedopustivost djelovanja i ukazati tačno koji su to aspekti opasnog djelovanja. U slučaju da je moguće usvojiti mjere za uklanjanje određenih prekršaja, u opomeni će se također navesti određeni rok za uklanjanje određenih prekršaja, a taj rok ne može biti manji od dva mjeseca od dana izricanja presude. Ovo upozorenje dolazi direktno od Glavnog tužioca Ruske Federacije ili adekvatnog određenog nižeg tužioca.

U slučaju da vjerske, društvene ili bilo koje druge organizacije ili njihove regionalne strukturalne jedinice ne odgovore u određenom roku, ne uklone određene prekršaje ili se u roku od dvanaest mjeseci utvrde novi dokazi koji ukazuju na prisutnost ekstremizma i istog djelovanja, takva organizacija će biti likvidirana, njeno djelovanje će biti pravno nevažeće i tretirat će se kao ilegalno, ta organizacija postaje zabranjena shodno Federalnom zakonu. U slučaju da jedna organizacija ili udruženje budu likvidirani i zabranjeni iz ovog razloga, to uključuje cjelokupno udruženje, samim time i sve radove, publikacije, izdanja koje je ta organizacija ili udruženje izdalo. Zbog toga se na listi ekstremističkih sadržaja Ministarstva pravde Ruske Federacije često nalaze određeni sadržaji koji nisu službeno okarakterizirani kao ekstremistički, ali zbog likvidacije i zabrane rada udruženja koje ga je izdalo, i taj sadržaj dospijeva na tu listu.

Vrste zabranjenih sadržaja

Na službenoj stranici Ministarstva pravde Ruske Federacije postoji lista koja uključuje ekstremističke materijale, koji su zabranjeni. Prema

Zakonu o suzbijanju ekstremističkih aktivnosti iz 2002. godine korištenje takvih sadržaja je „oštro“ kažnjivo. Trenutno je na listi 4.341 zabranjeni sadržaj. Na tom spisku ne postoji kategorizacija knjiga i ostalih sadržaja, nego su raspoređeni prema datumima početka njihove zabrane, a sadržaj spiska je raznovrstan s obzirom na vrste materijala.

Vrste sadržaja koje se nalaze na spisku su: knjige, članci, razne vrste letaka, brošure, internetske stranice, internetski portali, specifično određeni sadržaji pojedinih internetskih stranica, video i audiozapisi, dokumentarni filmovi, razne vrste slika, tekstovi pjesama, grafički materijali, pisani projekti. Karakter zabranjenih sadržaja može biti: vjerski, politički, društveni, historijski.

Knjige

Na popisu zabranjene literature najviše je knjiga, ali je u posljednje vrijeme primjetno da se povećava broj internetskih stranica, audio i videozapisa. Na ovom popisu nalazi se razna literatura, mnoge poznate knjige, a i one manje poznate svjetskoj javnosti. Tako se na tom popisu našao i roman Borisa Pasternaka *Doktor Živago*. Ova knjiga prikazuje život u Rusiji nakon Boljševičke revolucije. Knjiga je bila zabranjena u vrijeme Sovjetskog saveza. Na popisu je dosta i vjerske literature, naprimjer sva štampana izdanja Jehovinih svjedoka, prijevod Biblije, prijevod Kur'ana. Iako je donesen ukaz od predsjednika da sveti tekstovi ne smiju biti zabranjeni, prijevodi Kur'ana i Biblije nalaze se na ovome spisku. To je opravdano time što zakon predviđa svete tekstove u originalu, na izvornom jeziku, a ne njihove prijevode (Khusainov, 2014).

Internetske stranice i audio i videosadržaji

Na listi zabranjenih sadržaja Ministarstva pravde Ruske Federacije nalaze se i mnogobrojne internetske stranice, koje su uglavnom na toj listi zbog različitih neprimjerenih sadržaja, upućenih ka političkom vrhu Ruske Federacije. Uz navedenu stranicu ili neki portal uvijek se navodi i razlog, najčešće su to slike koje su ismijavale političku situaciju u toj državi. Nerijetko neke stranice bivaju zabranjene i zbog prenošenja vijesti koje mogu biti istinite ili neistinite, ali u svakom slučaju donose nemir

i nepovjerenje građana prema političkom uređenju Ruske Federacije. Napretkom tehnologije razne društvene, vjerske ili druge organizacije također su unaprijedile način širenja svojih ideologija i naučavanja. Snimani su mnogi dokumentarni filmovi, kratki videozapisi, različita audiopredavanja i govori. Zabranjeni su svi videozapisi i dokumentarni filmovi koji govore o životu ljudi sa Kavkaza koji pretežno žive teškim životom. Primjetno je da je zabranjeno i sve ono što vrijeđa političko uređenje Ruske Federacije ili ima neke veze sa vjerskim sadržajem za koji Ministarstvo pravde smatra da nije primjereno uvjerenjima građana te države.

Zabranjena islamska literatura u Ruskoj Federaciji

Veliki broj naslova islamske literature nalazi se na službenoj listi ekstremističkih materijala Ministarstva pravde Ruske Federacije. Veliki broj kapitalnih djela islamskih autora su na spisku ekstremističkih materijala, zatim prijevod Kur'ana, kapitalne zbirke hadisa, biografija Božijeg Poslanika i njegovih ashaba.

Zabrana prijevoda Kur'ana i ajeta

Iako je donesen ukaz od predsjednika Ruske Federacije Vladimira Putina da sveti tekstovi ne mogu biti zabranjeni, to se ne odnosi na prijevode svetih tekstova. Odlukom suda u ruskom gradu Novorosijski zabranjen je jedan od najpoznatijih prijevoda Kur'ana teologa Elmira Kulijeva, za koji je utvrđeno da proklamira terorizam, što je utvrđeno izjavama „superiornosti muslimana nad nemuslimanima“, „negativna evaluacija ljudi koji nisu vezani za islam“, „pozitivna evaluacija neprijateljskih akcija muslimana prema nemuslimanima“, te također zbog poticanja nasilja (Kalder, 2013). Također, sud u Sakhalinu je u 2015. godini zabranio knjigu *Molitva Bogu: svrha i mjesto u islamu*, zbog ajeta koji propagiraju superiornost islama nad drugim religijama. Sudski zaključak kaže: „U spornom tekstu Allah je u suprotstavljenom odnosu sa neograničenim mnoštvom bogova koji postoje u drugim religijama, i prema njima su lažni, a muslimani koji obožavaju Allaha, okarakterizirani su kao istinski vjernici, i suprotstavljeni politeistima, koji pripadaju drugim vjerama, koje su

također lažne. Ovi fragmenti ukazuju na prednost jedne grupe ljudi nad drugom, na osnovu njihovog odnosa prema religiji, pripadnosti islamu, muslimanima“ (*Global Freedom of Expression*, 2015).

Zabrana hadisa i hadiskih zbirki

Od donošenja spomenutog zakona ni hadisi Božijeg Poslanika ni kapitalne hadiske zbirke nisu bili na listi ekstremističkih materijala, međutim kako su određene knjige i organizacije koje ih izdaju dobile epitet „ekstremistički“, određeni hadisi su u sklopu toga dobili isti taj epitet. U oktobru 2014. okružni sud Apstovsky u Republici Tataristan prepoznao je 52. knjigu Buharijinog *Sahiha* kao ekstremističku, navodeći razloge da ti hadisi propagiraju „militantni islam“, i da „razvijaju međuetničke i međureligijske sukobe“. Nakon isteka vremena za žalbu, koju je mogla podnijeti samo izdavačka kuća, svi tomovi Buharijine zbirke hadisa automatski su zabranjeni, okarakterizirani kao ekstremistički, i dodati su na listu ekstremističkih sadržaja. Elena Strukova, šef Centra za društvenu i političku historiju Državne javne historijske biblioteke, smatra da ne postoji nikakva šansa da Buharijina zbirka hadisa bude rehabilitirana i uklonjena sa te liste (ansar.ru, 2014). Pod rednim brojem 1622 na listi ekstremističkih sadržaja nalazi se knjiga *40 hadisa imama Nevevija*, pod brojem 1284 nalazi se knjiga *Vrtovi pobožnjaka* imama Nevevija, u kojima su također sakupljeni hadisi Božijeg Poslanika.

Zabrana ostale islamske literature

Na “crnoj listi zabranjenih djela“ nalazi se i ostala islamska literatura, kao što su knjige iz oblasti islamskog vjerovanja, islamskog prava, povijesti islama. Već pod brojem dva na toj listi nalazi se knjiga *Kitab al-tawhid* imama At-Tamimija. Ova knjiga je zabranjena jer širi „međureligijsku i međuetničku netrpeljivost“ i „superiornost muslimana nad drugima“, što je suprotno ravnopravnosti svih građana u Ruskoj Federaciji (Mukhtedimov, 2010). Biografije, odnosno životopisi Božijeg Poslanika također se nalaze na ovoj listi. Možda dvije najpoznatije i najfrekventnije biografije Božijeg Poslanika - Mubarekfurijeva, pod brojem 926 i Ibn Hišamova, pod brojem 1303 zabranjene su zbog „ne tako dobrog primjera odnosa

prema pripadnicima drugih vjera, i zbog ratova protiv istih“ (kavkazcenter.com, 2013). Na ovoj listi se između ostalih knjiga nalaze: *Hisnu-l-muslim*, Said al-Kahtani; *Kriterij postupaka*, Ebu Hamid al-Gazali; *Akida*, Muhamed Zinu; *Generalna ideja islama*, Ali al-Tantawi, i još mnogi drugi članci, brošure, audio i videozapisi.

Sufijska i šijska literatura

Na listu su uvrštena i neka djela šijskih autora i sufijskih pokreta. Nalaze se svi tomovi djela *Risale-i-nur* Saida Nursija, djela Fethullaha Gulena i njegove organizacije u potpunosti su zabranjena u Rusiji, zatim djela Omera Čelika, Mustafe Ozturka, te djelo Ajatollaha Homeinija *Posljednja želja i oporuka*. Sva ova djela okarakterizirana su kao ekstremistička, i da imaju potpuno štetan utjecaj na političku situaciju i strukturu Ruske Federacije.

Zaključak

Iako je prošlo već skoro dvadeset godina otkako smo kročili u treći milenij, i dosta stoljeća je prošlo otkako je Crkva u Evropi pravila liste zabranjenih djela, nažalost ni danas se nisu svi oslobodili „tame srednjeg vijeka“. Jedan od najočitijih primjera jeste Ruska Federacija, koja ima listu zabranjenih knjiga a među kojima je veliki broj islamske literature, čak i prijevod Kur'ana i neke zbirke hadisa Božijeg Poslanika.

Svojevremeno je Mustafa Busuladžić, bošnjački alim i intelektualac napisao brošuru *Muslimani u Rusiji*, u kojoj je precizno opisao stanje muslimana u SSSR-u, zbog koje je na kraju platio svojim životom, zbog „neprijateljskog djelovanja“.

Čak i danas se ta ista praksa nastavlja u Rusiji, zabranjujući knjige i represivno djelujući na društvo, a sve pod krinkom „ekstremizma“ i suzbijanja istog, gdje na kraju sve te knjige i materijali budu spaljeni.

Ove činjenice govore da se ova praksa nastavlja i u današnjem savremenom dobu, samo u različitim oblicima. To govori i da će neke države uvijek djelovati iz predostrožnosti, preduzimajući razne mjere, kako bi spriječile širenje svega onog što je suprotno njihovim ubjeđenjima i vjerovanjima, i kako bi sačuvale svoj način vlasti i povjerenje narodnih

masa. Ruska lista zabranjenih knjiga također ukazuje da će vlasti uvijek željeti da osiguraju sve kako bi sačuvali svoj integritet, ne dozvoljavajući drugima da se upliću u istu. Sve ovo ukazuje da je sloboda kao jedno od osnovnih ljudskih prava, koja je u određenim granicama vjerovanja, govora i pisane riječi veoma važna zbog toga što samo na taj način društvo može biti progresivno, produktivno i ići naprijed ako se ta sloboda iskoristi na pravi način.

Muslimani Balkana, posebno na području Bosne i Hercegovine, imaju određene slobode koje je teško vidjeti u nekim drugim državama, međutim, to je skoro nikako ili veoma malo iskorišteno u smislu ostvarivanja određenih prava. Ako uzmemo u obzir da je za prijevod Kur'ana koji su imali muslimani u Jugoslaviji predgovor napisao S. Grozdanić, koji je naglasio da je Kur'an zbirka mitova proroka Muhameda, nije ni čudo što danas postoji tako turobno stanje u tom području. Međutim, muslimani Bosne i Hercegovine, i Balkana su dobili u posljednjih dvadeset godina stotine novih naslova i prijevoda sa mnogih jezika, čime je započeta jedna nova era obrazovanja i progressa ka boljem, čiji će se rezultati vidjeti tek u bližoj budućnosti.

Literatura

- American Library Association, "First Amendment and Censorship", (Juni 13, 2008) <http://www.ala.org/advocacy/intfreedom/censorship> Document ID:2875609a-85af-be74-e98e-b951ad2b4859
- ANSAR.RU. (2017). Сборник хадисов аль-Бухари признан экстремистским. <http://www.ansar.ru/rfsng/sbornik-hadisov-al-buhari-priznan-ekstremistskim>
- Brailovskaya, S (2008), Российская газета. Список запрещенной исламской литературы снова подвергнут экспертизе. <https://rg.ru/2008/02/14/reg-volga-ural/spisok-anons.html>
- *Federalni zakon o suzbijanju ekstremističkih aktivnosti Ruske Federacije*, 2002, Br. 114-FZ (Br. 3031, 2002).
- Global Freedom of Expression. (2017). Review of the Prosecutor General's Request to Declare "Prayers to God: its purpose and place in Islam" Extremist – Global Freedom of Expression. <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/the-case-of-prayers-to-god-its-purpose-and-place-in-islam-book-being-extremist/>
- Greene, Doug Enaa. "The Communist Manifesto: A Weapon of War." Links International Journal of Socialist Renewal. N.p., 16 Sept. 2016. Web. 23 Oct. 2016.

- Jalilov, R. (2015). *Запрет исламской литературы: от брошюр до Корана*. http://kavpolit.com/articles/zapret_islamskoj_literatury_ot_broshjur_do_korana-19801/
- Kalder, D. (2017). Russian court bans Qur'an translation. [online] the Guardian. <https://www.theguardian.com/books/booksblog/2013/oct/08/russian-court-bans-quran-translation>
- Kavkazcenter.com. (2013). В России запрещены хадисы Пророка Мухаммада (aleyhi salatu vasalam) и его биография - Kavkazcenter.com. [http://www.kavkazcenter.com/russ/content/2013/01/11/95478/v-rossii-zaprescheny-khadisy-pro-roka-mukhammad-a-\(alejkh-salatu-vasalam\)-i-ego-biografiya.shtml](http://www.kavkazcenter.com/russ/content/2013/01/11/95478/v-rossii-zaprescheny-khadisy-pro-roka-mukhammad-a-(alejkh-salatu-vasalam)-i-ego-biografiya.shtml)
- Mukhtedinov, D. (2010), "ИСЛАМ В РФ": Список запрещенной литературы: является ли дубинка эффективным и современным инструментом государственной политики?. <https://www.portal-credo.ru/site/?act=monitor&id=15728>
- Tauer Sandra, "Censorship in contemporary Russia", Grin, Verlag, Open Publishing GmbH, GRIN Publishing, 2006.

عبد الصمد بودويك

الرقابة على الكتب في روسيا بلمحة خاصة إلى الكتب الإسلامية

إن الرقابة على إصدار الكتب وغيرها من المؤلفات موضوع حساس للغاية وهي ممارسة يمارسها الكثير من المجتمعات وذلك بغض النظر إلى ما هناك من البيانات والحقوق الخاصة بحرية التعبير. ومما بحث فيه المؤلف في هذه المقالة أنواع الكتب المدرجة في قائمة المؤلفات ذات المحتويات المتطرفة في الفيدرالية الروسية وطرق بلوغها إلى تلك القائمة. والمؤلفات الإسلامية قد خصص لها بحث خاص. ومما بحث فيه في المقالة أيضا مسألة هل يمكن إعادة التأهيل لما وصفته المحاكم المحلية متطرفا من المؤلفات وإزالته من القائمة السوداء. ومما ورد في المقالة كذلك إثبات كيف اكتسبت تلك المؤلفات هذه الصفة ولماذا منعت من الإصدار.

Abdussamed Podojak

Censored Books in Russia, with a Special Reflection on Islamic Literature

Summary

Censoring books as well as any other content is a very sensitive topic. Book censorship is present in many societies, regardless of declarations and rights that allow freedom of speech. This paper investigates the types of literature that are found on this list in the Russian Federation, and the ways in which this literature falls under the category of extremist contents. Various types of Islamic literature are especially explored. In this paper, it is also investigated whether the literature that the local courts have framed as an extremist can be rehabilitated and removed from the «black list». This paper explores how and why this literature received this epithet, and for what reasons it is forbidden.

Percepcija islamskog prava u djelima njemačkog pravnika Mathiasa Rohea

Mr. Bilal Hodžić

magistar islamskih nauka u oblasti šerijatskog prava
biho_99@yahoo.com

Sažetak

Islamsko pravo je predmet proučavanja mnogih istraživača i naučnika širom svijeta. Njime se bave i muslimani i nemuslimani. Jedan od nemuslimanskih savremenih naučnika koji se posvetio izučavanju i istraživanju islamskog prava je istaknuti njemački pravnik Mathias Rohe. Ovaj rad ima za cilj upoznati nas sa Mathiasom Roheom - njegovom biografijom i bibliografijom, zatim nam približiti percepciju spomenutog naučnika, kako i na koji način sagledava islamsko pravo, koje domene smatra krucijalnim te kako vidi mogućnost implementiranja islamskog prava u Njemačkoj. U ovom radu ćemo se dotaći i tema iz svakodnevnog života kojima Rohe daje mnogo prostora u svojim istraživanjima.

Ključne riječi: islamsko pravo, Šerijat, fikh, Mathias Rohe, kazne, džihad, zakon, konflikti

Uvod

Mathias Rohe istražuje osnove na kojima počiva islamsko pravo, koji su bili njegovi najbitniji sadržaji, koji su sada i kako se ovo pravo razvijalo u islamskom svijetu. Za Mathiasa Rohea bitni su pravni aspekti kao i razlozi i granice primjene islamskih normi u Njemačkoj. Mathias Rohe

nastupa objektivno i sistematično zahvatajući sa izvora muslimanskog bogatog pravnog naslijeđa koristeći se izvornim djelima na arapskom, engleskom i njemačkom jeziku. Samim pregledom njegove biografije i njegovih djela uočavamo da se radi o izrazitom naučniku koji nastoji locirati islamsko pravo u vremenu i prostoru, kao i iznaći mogućnosti njegove primjene i ustanoviti nivo njegove kompatibilnosti sa zakonima u Njemačkoj. Njegova početna tačka je zaključak da islamsko pravo ispunjava funkciju pravnog sistema, tj. da je "pravo". Na ovaj način na samom početku odbacuje raspravu o prirodi islamskog prava te se posvećuje njegovom proučavanju sa pozicije važećeg prava u Njemačkoj.

Mathias Rohe, život i djelo

Mathias Rohe rođen je 12. oktobra 1959. u Stuttgartu. Godine 1978. maturirao je na Württemberg gimnaziji u Stuttgartu. Nakon boravka na Orientu i obavljanja civilne službe u Gomadingenu, 1981. kao stipendista fondacije Njemačkog naroda studirao je pravo i islamske znanosti na Eberhard Karls univerzitetu (Tübingen), te u Damasku. Godine 1988. položio je prvi državni ispit za pravika a 1989. odbranio magistarski rad na temu "Klasično islamsko pravo". Nakon pravničkih priprema u Tübingenu 1992. godine položio je i svoj drugi državni ispit. Promoviran je u doktora prava 1993. godine a njegova disertacija odlikovana je od strane fondacije Reinhold i Maria Teufel iz Tuttingena. Nakon toga je uslijedila habilitacija sa temom: "Ugovori putem interneta - Pravni problemi kompleksnog pravnog povezivanja".

Od 1997. godine je profesor za građansko i internacionalno pravo na Friedrich-Alexander univerzitetu u Erlangenu. U 2008. godini bio je osnivač i direktor erlangškog centra za islamsko pravo u Evropi (EZIRE). Od 2004. do 2006. obavljao je funkciju dekana pravnog fakulteta. Menadžer je Vijeća odsjeka za islamsko-religijske studije kao i član Centralnog instituta religijske antropologije. Rohe je bio suosnivač a od 2001. do 2009. predsjednik Društva za arapsko i islamsko pravo (GAIR). Od 2006. do 2009. bio je član prve Njemačko-islamske konferencije (DIK) inicirane od strane ministarstva za unutrašnje poslove. U 2012/13. bio je vođa grupe Islamizam i neprijateljstvo spram islama koju je inicirao državni

sekretarijat za integraciju u Austriji. Od 2011. do 2013. vodio je grupu za Paralelni sud državnog ministarstva za pravdu u Bayernu. A od 2014. član je Internacionalne akademije komparativnog prava (IACL). Član je i Kuratorijuma kršćansko-islamskog društva (CIG), potpredsjednik udruženja Bliski Istok (NUOMV), zatim njemačko-turskih pravnika. U 2011. godini dobio je odlikovanje Karl-Steinbauera evangelističkog bajernskog sveštenskog bratstva za kršćansku hrabrost.

Mathias Rohe autor je više knjiga i naučnih tekstova koji se uglavnom bave islamskim pravom, problemima s kojima se muslimani susreću na Zapadu, integracijom muslimana u zapadno-evropskom društvu. Od njegovih djela izdvojili bismo:

- *Der Islam - Alltagskonflikte und Lösungen: Rechtliche Perspektiven, (Islam - svakodnevni konflikti: pravne perspektive)*, 2001.
- *Den Koran zu lesen genügt nicht (Čitati Kur'an nije dovoljno)*, 2008.
- *Das islamische Recht, Geschichte und Gegenwart, (Islamsko pravo, povijest i budućnost)*, 2011.
- *Das islamische Recht: Eine Einführung, (Islamsko pravo: uvod)*, 2013.
- *Christentum und Islam in Deutschland: Grundlagen, Perspektiven und Erfahrungen des Zusammenlebens (Kršćanstvo i islam u Njemačkoj: osnove, perspektive i iskustva zajedničkog života)*, 2014.
- *Der Islam in Deutschland (Islam u Njemačkoj)*, 2016.

Percepcija islamskog prava i njegovo definiranje

Mathias Rohe u svojim djelima pravi jasnu distinkciju između islamskog prava i Šerijata uočavajući da se ova dva pojma često poistovjećuju, što je po njemu neispravno. "U stvarnosti, zar se izraz Šerijat često ne prevodi kao "islamsko pravo", što je kada se razumijevanje prava primijeni skraćeno i netačno."¹

Shodno njegovom mišljenju, Šerijat predstavlja jednu cjelinu svih religijskih i pravnih normi, mehanizme za iznalaženje tih normi i

¹ Mathias Rohe, *Das islamische Recht, eine Einführung (Islamsko pravo, uvod)*, C.H. Beck, München, 2013, str. 9.

interpretaciju islamskih propisa u koje spadaju ibadeti i ugovori, porodično i nasljedno pravo.²

Za Mathiasa Rohea Šerijat je jedan kompleksan sistem normi i pravila koji omogućavaju interpretaciju za koju je potrebno poznavanje usulifika koji predstavlja ključ za razumijevanje Šerijata.³

Kod definiranja određenih pojmova poseže za načinom na koji ih islamski pravnici formuliraju te tako za Šerijat navodi da ga muslimani orijentirani na Objavu smatraju sastavnim dijelom islama koji obuhvata religijsku praksu kao i međuljudske odnose te da je okrenut ovom i onom svijetu. Uočava da nemuslimani pa i neki muslimani ograničavaju Šerijat na pravne norme porodice, nasljedstva, drakonskih kazni i dr.

Pita se da li uopće možemo govoriti o "islamskom pravu" na način na koji možemo govoriti o "evropskom pravu", tj. da to pravo posjeduje jasna pravna djela, istovjetne zakone sa kalkulisanim rješenjima. Konstatira da to ne možemo očekivati od islamskog prava, jer ono ne posjeduje jedinstvene pravne zbornike koji pokrivaju sve pravne oblasti. Najčešće se radi o pravnim djelima koja su ograničena na određene mezhebe ili se vežu za određeno vrijeme. Islamski naučnici se posvećuju proučavanju tradicionalne klasične islamske literature i moderne tendencije obrađuju površno tako da ne možemo govoriti o islamskom pravu kao "law in action" - pravu u akciji.⁴

Fikh nije istovjetan sa Šerijatom, što i sam Mathias Rohe uočava, i dok Šerijat smatra od Boga i Njegovog Poslanika proklamiranim načelima i normama dotle fikh smatra ljudskom konstrukcijom. Rohe ne definira fikh svojim riječima nego navodi definiciju Ibn Halduna koji kaže za fikh da je poznavanje/spoznaja Božanskih propisa radi reguliranja određenih djelatnosti onih koji su njima zaduženi. Način spoznaje ovih propisa još od ranog perioda islama nije bio jedinstven i ovo nejedinstvo bilo je neizbježno zbog, kako smatra Rohe, višejezičkog značenja, različitih predaja i metoda verificiranja normi.⁵

2 Mathias Rohe, *Das islamische Recht Geschichte und Gegenwart, (Islamsko pravo, povijest i sadašnjost)*, C.H. Beck, München, 2009, str. 9.

3 Mathias Rohe, *Scharia und deutsches Recht, (Šerijat i njemačko pravo)*, u djelu *Christentum und Islam in Deutschland (Kršćanstvo i islam u Njemačkoj)*, Herder, Freiburg im Bresgau, 2015, str. 197.

4 *Ibid.*, str. 6.

5 Mathias Rohe, *Das islamische Recht, eine Einführung (Islamsko pravo, uvod)*, str. 10.

Krucijalne teme istraživanja

Kao što smo naveli u uvodu, ovaj rad ima za cilj ponuditi jedan uvid u percepciju islamskog prava u djelima Mathiasa Rohea tako da ćemo se u daljem radu ograničiti na one teme koje smatra krucijalnim. Mathias Rohe kaže: "Neki aspekti islamskog prava su bili i ostali interesantne teme kao što su tjelesne kazne, džihad koji se često pogrešno prevodi sa sveti rat, naredba da se ubijaju otpadnici od vjere kao i pravni položaj žene."⁶ Ove teme Rohe smatra značajnim zbog procesa integracije muslimana u zapadno-evropsko društvo.

Tjelesne kazne

U Kur'anu se nalazi nekoliko pravila krivične prirode kojima je određenim dijelom potrebna interpretacija, ove kazne se nazivaju *al-hudud*, tj. nepovredive od Boga određene granice.⁷

Na ovaj način Rohe govori o kaznama navodeći da se tjelesne kazne primjenjuju u slučajevima presretanja na putu (Sura 5, ajet 33), krađe (Sura 5, ajet 38), pijenje alkohola (Sura 5, ajet 90), zinaluka (Sura 24, ajet 2) i potvore (Sura 24, ajet 4). Mathias Rohe je upoznat sa činjenicom da ove kazne uključuju bičevanje, odsijecanje ruku ili nogu. Ove kazne se primjenjuju u jednom malom broju islamskih zemalja a koje su bile prisutne i na Zapadu, npr. zbog krivotvorenja novca. O ovim tjelesnim kaznama govori sa pozicije pravnika te ustanovljava da su ove kazne shodno današnjim mjerilima oprečne ljudskim pravima i predstavljaju stalnu tačku spoticanja u internacionalnim odnosima.⁸

Također navodi da su se kazne u klasičnim vremenima veoma rijetko primjenjivale i da su ih islamski pravnici i sami smatrali krutim i sredstvom za sankcioniranje iznimnih slučajeva. Rohe nastoji ukazati da je primjena šerijatskih kazni ponekad zbog mnogobrojnih i teško ostvarivih uvjeta izostavljana. Navodi primjer za lopova gdje je dovoljno da se zbog njegove izjave da je otuđena stvar njegovo vlasništvo pojavi sumnja

6 Mathias Rohe, *Der Islam - Alltagskonflikte und Lösungen, (Islam - svakodnevni konflikti i rješenja)*, Herder, Freiburg im Breggau, 2001, str. 41.

7 Ibid., str. 43.

8 Ibid., str. 43.

zbog koje se kazna o odsijecanju ruke ne može primijeniti, ali se može primijeniti kazna zatvorom. Konstatira da mnogi islamski moderni autori zaključuju da se kur'anske kazne mogu primijeniti samo u jednom idealnom islamskom društvu što je u današnjem vremenu neostvarivo.⁹

Rohe izjavljuje da je sve do 20. stoljeća primjena šerijatskih kazni bila veoma rijetka za razliku od danas kada se češće primjenjuje, što predstavlja jednu sasvim novu pojavu. On smatra da su ove kazne uvodili određeni vladari iz političkih razloga kako bi koristeći religiju profitirali. Primjeri za to su Ga'far al-Numayri u Sudanu 80-ih godina i Pakistan. Da bi potkrijepio svoju konstataciju, navodi izjavu Hasana al-Turabija: "Ove kazne nisu više sukladne vremenu. Nekadašnji diktator Ga'far al-Numayri izvukao ih je iz historijskog sanduka kako bi sebe predstavio kao istinskog islamskog vladara."¹⁰

Za integraciju muslimana u nemuslimanskom društvu veoma je značajno da primjenu šerijatskih kazni niko ne smatra dijelom muslimanskog identiteta. Više je primjetna tendencija da se ove kazne uopće ne primjenjuju, štaviše van islamskog svijeta njihovo neprimjenjivanje se ne dovodi u pitanje. Smatra da se od muslimana ne može tražiti da se distanciraju od Kur'ana, nego je dovoljno u pogledu pravnog statusa zemlje u kojoj se boravi respektirati pravni sistem koji takve kazne isključuje.¹¹

Džihad

Prevođenje džihada kao sveti rat je pogrešan prijevod, konstatira Mathias Rohe. Navodi da se u klasičnim islamskim djelima džihad interpretira kao širenje islama putem vojnih pohoda. Historijski gledano, džihad je često bio politički instrumentaliziran kao što je Sadam Husein u ratu protiv Irana i Kuvajta pozivao na džihad protiv drugih muslimana. Zbog toga klasični kao i moderni muslimanski autori prave razliku između osvajanja radi slijeđenja svjetovnih/političkih interesa i između širenja islama. Moderni autori se distanciraju od klasičnih interpretacija i samo mali broj zastupa mišljenje da se islamska teritorija treba silom širiti.

⁹ Ibid., str. 44.

¹⁰ Ibid., str. 44-45.

¹¹ Ibid., str. 45.

Mathias Rohe više naginje interpretaciji da je veliki džihad borba protiv samog sebe a da je mali džihad odbrambena borba oružjem.

Izjave da islam treba vladati cijelim svijetom sa pravne strane su neispravne. Bitan je način širenja vjere, mirovna djela su dozvoljena a nasilna zabranjena.¹²

Rohe navodi razliku između sunija i šiija u pogledu proglašavanja ofanzivnog džihada navodeći da kod šiija ovo pravo ima samo imam koji je shodno učenju dvanaestaimamskih šiija prikriven, dok sunije smatraju da ovo pravo podliježe ingerenciji halifa.

Rohe primjećuje i tendenciju u islamskom svijetu koja naginje ka prihvatanju Poslanikove biografije u kojoj se ogleda želja za okončanjem vojnih sukoba i sklapanjem sporazuma.¹³

Ubijanje otpadnika od vjere

Klasični islamski pravници smatraju da je predviđena kazna za odmetništvo od vjere, tj. za onoga ko se odrekne islama i prihvati neku drugu vjeru "ridde" ubijanje apostata (*murtedda*), što je kako navodi Mathias Rohe sa strane zapadnog, modernog razumijevanja u potpunosti neprihvatljivo.¹⁴ U tom smislu su i progoni Behaija u Iranu i fetva koju je izdao Homeini proglasivši Salmana Rušdija murtedom koga treba ubiti.

Mathias Rohe ne prihvata validnost ovog propisa u današnjem vremenu, smatrajući da se taj propis ne derivira iz samog Kur'ana i da mnogi islamski autori smatraju da je ovaj propis bio vezan za sukobe sa idolopoklonicima u Poslanikovo kao i u rano vrijeme islama, kada je postojala opasnost da se određena plemena odmetnu od islama što bi moglo dovesti do masovne pojave odmetanja, čime bi se ugrozilo etabliranje i širenje islama.

Svoju tvrdnju potkrepljuje citatom Mahmuda Šeltuta "da hadiske predaje na kojima određeni učenjaci formiraju svoj stav nisu dostigle stepen pouzdanosti jer se radi o pojedinačnim predajama (*sunnatul al-ahad*).

¹² Ibid., str. 46.

¹³ Ibid., str. 47.

¹⁴ Ibid., str. 47.

Nevjerovanje nije razlog kažnjavanja, nego borba protiv vjernika, napad na njih kao i pokušaj da ih se odvрати od vjere.”¹⁵

Rohe podržava mišljenje onih koji smatraju da je apostazija čin koji se veže za odnos između Boga i čovjeka za koji se predviđa samo kazna na onom svijetu. Sudanski pravnik Abdullahi al-Na’imi obrazlaže odbacivanje primjene ovosvjetske kazne time da toleriranje ortodoksnih i oprečnih mišljenja predstavlja duhovni i intelektualni značaj za islam. Navodi i kuvajtskog autora Ahmada al-Bagdadija, koji u svojoj knjizi *Obnova religioznog mišljenja - zahtjev za upotrebu razuma* kaže da je ajet o apostaziji pogrešno interpretiran jer je u suprotnosti sa religijskom slobodom proklamiranom u Kur’anu, posebno u 256. ajetu sure El-Bekare “*la ikrahe fid-din*”, nema prisile u vjeru.

Navodi i mišljenje Centralnog vijeća muslimana u Njemačkoj (ZMD), koji u svojoj islamskoj povelji (Islamische Charta) od 20. februara 2002. priznaje pravo svakom muslimanu da može promijeniti religiju pozivajući se upravo na citirani ajet iz sure El-Bekare.

Tematizira ovo područje u vremenu česte zloupotrebe vjere kao i pojave tekfirski nastrojenih grupacija koje proglašavaju druge muslimane nevjernicima ili otpadnicima od vjere. Problem biva izraženiji kada se prenese na područje Njemačke, čime se dovodi u pitanje sloboda vjeronjanja i mišljenja zagwarantirana njemačkim osnovnim zakonom.

Pravni položaj žene

Tema o kojoj se najviše diskutira, smatra Rohe, jeste pravni položaj žene u islamu. Nastupa prvenstveno kao pravnik i shodno tom polazištu smatra da imamo određenih izjava i propisa koji iz današnje perspektive jednim dijelom predstavljaju diskriminiranje žene. Kao primjer navodi jednostrano pravo muža da bude oženjen sa četiri žene, pravo na davanje razvoda braka formalnom izjavom, davanjem prednosti mužu u pogledu starateljstva nad djecom, dodjeljivanjem dva puta većeg dijela nasljedstva muškim potomcima.¹⁶

¹⁵ Mathias Rohe, *Das islamische Recht Geschichte und Gegenwart, (Islamsko pravo, povijest i sadašnjost)*, str. 267.

¹⁶ Mathias Rohe, *Der Islam - Alltagskonflikte und Lösungen, (Islam - svakodnevni konflikti i rješenja)*, str. 49.

Kako bi ostao objektivan, navodi i pozitivne učinke islama na položaj i prava žene kao što je zabrana ubijanja ženske djece, ograničavanje poligamije, reguliranje pitanja nasljedstva, davanje prava mladi da preuzme vjenčani dar itd.

Tragajući za razlozima donošenja propisa koji reguliraju prava žena, dolazi do zaključka da su ti propisi proistekli iz specifičnih okolnosti u kojima je došao islam. Čak i klasično islamsko pravo daje ženi visok položaj i poštovanje. Dalje tematizira ulogu patrijarhalnog načina života u velikim porodicama gdje je žena unutar porodice kao majka ili supruga bila cijenjena, ali sa ograničenom mogućnošću donošenja odluka.

Posmatrajući sa pravne strane, Rohe navodi nekoliko ajeta iz Kur'ana koji shodno njegovom mišljenju odražavaju nejednak tretman muškarca i žene, kao što su ajeti u vezi sa nasljedstvom žene ili njena podobnost da bude svjedok. Centralnu ideju nalazimo u 4. suri, 34. ajet: *Muškarci vode brigu o ženama zato što je Allah dao prednost jednima nad drugima i zato što oni troše imetke svoje.*

Rohe smatra da je davanje prednosti muškarcu nad ženom zbog "vođenja brige" veoma diskutabilna interpretacija. Ako se odnosi u modernom islamskom svijetu promijene, onda osnova za ovu poziciju jednostavno otpada. Također, odlikovanje muškarca nad ženom je problematično budući da se ova zaštitnička uloga izvodi iz tjelesne snage. Slaže se sa mišljenjem Smaila Balića kojeg citira u svom djelu *Islam - svakodnevni konflikti i rješenja*: "Ovaj kur'anski izraz karakterizira patrijarhalno društvo i ne sadrži propis o ponašanju."¹⁷

Pored toga, neki kur'anski propisi, iako ne tretiraju na isti način oba spola, ne predstavljaju za Rohea diskriminaciju kao što je dodjeljivanje dvostrukog dijela nasljedstva muškoj djeci koje je povezano sa dužnošću izdržavanja a čime nisu zadužena ženska djeca.

Rohe pravi i komparacije sa kršćanstvom navodeći da se i u Bibliji mogu naći slični pasaži o ovoj supremaciji muškaraca nad ženama iako, kako on uočava, sve više dolaze u pročelje izjave koje zahtijevaju podjednak tretman oba spola.

¹⁷ Ibid., str. 49.

Konflikti iz svakodnevnog života i pravne perspektive

Posebno mjesto istraživanja Mathiasa Rohea predstavljaju konflikti iz svakodnevnice, zatim kako i na koji način iznaći pravno rješenje koje bi zadovoljilo potrebe muslimana ali isto tako koje bi bilo kompatibilno sa njemačkim pravnim zakonom.

Zbog činjenice da je ovo područje iznimno široko, ograničit ćemo se na navođenje konflikata koje Rohe tretira u svojim djelima.

Konkretna pravna pitanja dijeli u dvije skupine: 1. građansko i 2. javno pravo.

Pod građanskim pravom podvodi ekonomsko, radno, porodično kao i nasljedno pravo u mješovitim brakovima i porodicama.

Pod javnim pravom tretira teme kao što su izgradnja džamija i učenje ezana, promjena religije, odijevanje i odgoj (nošenje mahrame, seksualno obrazovanje u školama, mješovita sportska nastava). Vjeronauci posvećuje poseban značaj istražujući pravne okvire za islamsku vjeronauku kao redovan predmet. Tematizira i pitanje jezika kojim bi se prenosila vjeronauka, kao i pitanje sagovornika, imajući u vidu da islamske zajednice nemaju jedinstvenu osobu koja bi ih predstavljala na ovom polju.

Rohe istražuje i pitanja vezana za klanje životinja i propise vezane za ishranu muslimana u Njemačkoj. Od posebnog značaja je i obred ukopavanja preminulih muslimana gdje se u posljednje vrijeme sve više nailazi na razumijevanje, tako da je u nekim pokrajinama dozvoljeno ukopavanje bez sanduka. Uzimanje njemačkog državljanstva također je jedna od tema kojima se bavi Rohe, jer samim time oni koji uzmu njemačko državljanstvo automatski prihvataju njemački pravni poredak i zakon.

Rohe je od onih naučnika koji se ne zadovoljava samo konstatiranjem činjeničnog stanja, nego traži i moguća rješenja. U tom pravcu je i njegovo istraživanje u vezi sa Šerijatom i njemačkim zakonom te mogućnošću njegove primjene u Njemačkoj.¹⁸

¹⁸ Mathias Rohe, *Scharia und deutsches Recht, (Šerijat i njemačko pravo), u djelu Christentum und Islam in Deutschland (Kršćanstvo i islam u Njemačkoj)*, str. 194-226.

Zaključak

Mathias Rohe je po vokaciji pravnik koji temeljito poznaje njemačko pravo i u svim svojim istraživanjima kao potpuni legalista nastoji ukazati na pravni okvir u kojem se živi i djeluje.

Nastupa objektivno, nepristrasno i bez predrasuda, navodeći prije svega mišljenja islamskih učenjaka i izdvajajući ona koja su shodno njegovoj percepciji najprihvatljivija, iako navodi i ona mišljenja s kojima se ne slaže.

Navodi i sunijske i šiijske izvore da bi time ukazao na širinu islamske jurisprudencije i da je Šerijat podložan različitim interpretacijama.

Pravi razliku između Šerijata i fikha smatrajući Šerijat Božijim zakonom, dok je fikh produkt ljudskog razumijevanja Božijih intencija.

Šerijat prihvata kao zakon i daje mu legitimitet kao što je rimsko pravo ili bilo koje drugo, jer je ustanovio da Šerijat ima u sebi elemente koji zaokružuju sve oblasti ljudskog života kao i da je sposoban ponuditi odgovore na sva pitanja i izazove u svim vremenima i prostorima.

Mathias Rohe je duboko svjestan da prisustvo muslimana u Njemačkoj nije prolazna i privremena pojava i da ta populacija traži svoja prava u okviru postojećeg njemačkog zakona i da često zbog insistiranja na određenim pravima koja ne mogu biti ispunjena dolazi do konfliktnih situacija. Stoga nastoji proučiti islam i muslimane te istražujući razna mišljenja pokušava iznaći rješenje koje bi bilo prihvatljivo muslimanima ne ugrožavajući njihova ubjeđenja a koja bi također bila u skladu sa njemačkim zakonom.

Literatura

- Rohe, Mathias, *Der Islam – Alltagskonflikte und Lösungen: Rechtliche Perspektiven, (Islam - svakodnevni konflikti i rješenja: pravne perspektive)*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2001.
- Rohe, Mathias, sa Harry Harun Behr, Hansjörg Schmid (izdavač.): *Den Koran zu lesen genügt nicht!, (Čitati Kur'an nije dovoljno)*, Lit, Berlin u.a, 2008.
- Rohe, Mathias, sa Harry Harun Behr, Hansjörg Schmid (izdavač.): *Was soll ich hier?. Lebensweltorientierung muslimischer Schülerinnen und Schüler als Herausforderung für den islamischen Religionsunterricht, (Šta ću ja ovdje, životni orijentir muslimanskih učenica i učenika za islamsku vjeronauku)*, Lit, Berlin, 2010.

- Rohe, Mathias, *Das islamische Recht. Geschichte und Gegenwart, (Islamsko pravo, povijest i sadašnjost)*, Beck, München, 2009. (3. izdanje 2011)
- Rohe, Mathias, *Das islamische Recht: Eine Einführung, (Islamsko pravo: uvod)*, Beck, München, 2013.
- Rohe, Mathias, sa Prakash Shah, Marie-Claire Foblets (izdavač): *Family, Religion and Law – Cultural Encounters in Europe. (Porodica, religija i zakon)*, Ashgate, Farnham, 2014.
- Rohe, Mathias, sa Havva Engin, Mouhanad Khorchide, Ümer Öszooy, Hansjörg Schmid (izdavač): *Christentum und Islam in Deutschland: Grundlagen, Perspektiven und Erfahrungen des Zusammenlebens. (Kršćanstvo i islam u Njemačkoj: Osnove, perspektive zajedničkog života)*. Herder, Freiburg im Breisgau, 2014. (2. izdanje 2015)
- Rohe, Mathias, *Der Islam in Deutschland (Islam u Njemačkoj)*, Beck, München, 2016.

بلال حوجيتش

تصور الشريعة الإسلامية في مؤلفات المفكر الحقوقي الألماني ماتياس روهي

إن الشريعة الإسلامية موضوع يبحث فيه الكثير من الباحثين والعلماء على انتشار العالم، مسلمين كانوا أو غير المسلمين. ومن غير المسلمين من العلماء المعاصرين الذين تفرغوا لدراسة الشريعة الإسلامية والبحث فيها المفكر الحقوقي الألماني المشهور ماتياس روهي. وتهدف هذه المقالة إلى أن نعرفنا بهذا العالم بتقديم سيرته ومؤلفاته وأن يقرب منا تصوراته للشريعة الإسلامية وما يرى أساسيا من مجالاتها وما يرى ممكنا للتطبيق من الشريعة الإسلامية في ألمانيا.

Mr. Bilal Hodžić

The Perception of Islamic Rights in the Works of German Jurist Mathias Rohe

Summary

Islamic law is the subject of a study of many researchers and scientists around the world. Both Muslims and non-Muslims deal with it. One of the non-Muslim contemporary scientist dedicated to researching and studying Islamic law is prominent German jurist Mathias Rohe. This paper aims to familiarize us with Mathias Rohe, with his biography as well as bibliography, then to bring us closer to his perception of Islamic law, which domains he considers to be crucial, and how he sees the possibility of implementing Islamic law in Germany.

Osvrt na Dan Brownov novi roman *Porijeklo* odnos religije i nauke

Mr. Haris Dubravac

magistar islamske teologije
dubravacharis@gmail.com

“A smilovao se Allah onome ko zna otkud je došao, gdje je i kamo ide.”

(Mullā Şadrā)

Krajem 2017. godine pojavio se na bosanskom jeziku novi roman poznatog pisca Dan Browna pod naslovom *Porijeklo*.¹ Ovo je njegov sedmi po redu roman, a peti u kojem se pojavljuje glavni lik Robert Langdon. Imajući uvid u ranije njegove romane, ni u jednom se nije toliko tretirao odnos religije i nauke (vidjet će se kasnije donekle da je, konkretnije, riječ o odnosu kršćanstva, zapravo katoličanstva i scijentizma) kao u ovom romanu, iako je, pored ovog novog, bilo izvjesnih razmatranja o toj vezi u svakom romanu, što redovno naglašava Brown, posebno u romanu *Anđeli i demoni*. Ovdje se, naravno, želimo osvrnuti više s teološke tačke gledišta, ne udubljujući se u književne, umjetničke aspekte ovog djela. Na eventualni prigovor da ovo nije djelo iz historije nauke, filozofije nauke ili filozofije religije, pa da na taj način tretiramo spomenuti odnos,

¹ Dan Brown, *Porijeklo*, s engleskog preveo: Danko Ješić, Buybook, Sarajevo, 2017, str. 536. Napominjemo da ćemo radi preglednosti rada samo navoditi u zagradi poglavlja knjige (kojih ima 105).

odgovaramo da ovo djelo ima počesto velikih dionica gdje se obilno razmatraju konsekvence naučnih otkrića, novih teorija, odnos religije i nauke, odnosno katoličanstva i scijentizma, i tome slično. Usputno, sâm autor u svojim intervjuima naglašava da njegovi romani imaju dva nivoa, prvi je nivo zabave gdje nastoji zadržati čitalačku pažnju do kraja knjige, a drugi, dublji, onaj na kojem razmatra neke drevne ali aktuelne ideje koje zanimaju samog autora. Na specifičan odnos kojim treba prići idejama koje se provlače kroz roman, navode nas i riječi na početku svakog njegovog romana: "Sva umjetnička i arhitektonska djela, lokacije, naučni podaci i vjerske organizacije spomenute u ovoj knjizi su stvarni." Svakako, autor prejednostavno poseže za riječju nauka, podrazumijevajući njenu potpunu univerzalnost. Pošto već ima na mnogim mjestima širi diskurs o ovom pitanju, trebao je definirati i njeno značenje, jer ovako samo može spadati u *plastične riječi* o kojima je pisao Uwe Poerksen.² Kada se već hvata u koštac s ovakvim temama, onda koncepti koji dolaze u obzir trebaju biti jasniji.

Kažimo i to da je autora za ovaj roman nadahnula *Misa Charlesa Darwina*, jedna kršćanska misa u kojoj je kompozitor izbacio tradicionalan latinski sveti tekst i zamijenio ga odlomcima iz Darwinovog *O porijeklu vrsta*, kako bi stvorio neobičnu jukstapoziciju glasova vjernika koji pjevaju o surovosti prirodne selekcije (spominje je i u pogl. 83).

Glavni razlog zašto pišemo o ovom romanu jeste njegova popularnost, pored spomenutih aktuelnih i često provokativnih ideja, kao što su bila popularna i ranija Dan Brownova djela, tako da je i na bosanskom govornom području ova knjiga jako čitana. Upravo zbog ideja koje se provlače kroz ovaj roman i koje su njegov cilj, tretiramo način na koji autor predstavlja interakciju religije i nauke, ukazujući na izvjesne manjkavosti takvog uopćavanja, jer se radi o odnosu religije (konkretno kršćanstva odnosno katolicizma) i scijentizma što ima posve drugačije konsekvence.³ Kažemo kršćanstva, odnosno katolicizma, jer su, prije svega, većina

2 Vidjeti: Uwe Poerksen, *Plastic Words: The Tyranny of a Modular Language*, Pennsylvania University Press, 1995.

3 "Moglo bi se reći da je naučni redukcionizam jedna od glavnih komponenata onoga što bi se moglo nazvati naučnošću (scijentizmom) za razliku od nauke. (...) Scijentizam je, ipak, filozofija koja savremenu nauku razvija do cjelovite ideologije, do načina gledanja na sve stvari, i upravo je taj nazor postao dominantna u modernom svjetonazoru. Upravo scijentizam, u pitanju znanja, odbija razmatrati bilo koji drugi

modernih određenja religije zapadnjačka i evropocentrična u dvostrukom smislu: u njima se religija promatra kao zasebna figura u odnosu na filozofiju, nauku i umjetnost te u prvom planu imaju kršćanski teološki koncept i kršćansko, duhovno i historijsko iskustvo,⁴ a to se sasvim bje-lodano ogleda i u ovom romanu.

I

U najkraćim crtama, radnja romana je sljedeća: Robert Langdon, glavni lik već pet Brownovih romana, profesor simbologije i religiozne ikonologije, stiže u ultramoderni Guggenheimov muzej u Bilbao kako bi prisustvovao velikoj objavi – otkriću “koje će zauvijek promijeniti lice nauke”. Domaćin te večeri je Edmond Kirsch, četrdesetogodišnji milijarder i futurista, koji je stekao svjetsku slavu zahvaljujući zapanjujućim visokotehnološkim otkrićima i hrabrim predviđanjima. On je ranije, znakovito, objavio svoje otkriće biskupu Valdespinu, jevrejskom rabinu Yehudi Kövesu i cijenjenom *alimu* (a ne *ulemi* kako se navodi u romanu) Syedu al-Fadlu. Oni su se uplašili posljedica po religiju zbog ovog otkrića. Kirsch im je rekao da će ga objaviti za mjesec dana, međutim spremao se objaviti ga ranije, a ono će navodno dati odgovor na ključna pitanja ljudskog postojanja. Inače, on je prije dvadeset godina bio jedan od prvih Langdonovih studenata na Harvardu.

Köves će biti ubijen u Budimpešti, a Al-Fadl u Dubaiju. Biskup Valdespino se iznenadio kada je saznao da će se otkriće ranije objaviti. Od samog početka, Langdon i nekoliko stotina gostiju zadivljeni su prezentacijom, a harvardski profesor ubrzo uviđa kako je ona kontroverz-nija nego što je pretpostavljao. Međutim, ta pažljivo pripremljena večer iznenada se pretvara u kaos, jer je Kirscha ubio Luís Ávila, fanatik koji je mislio da time čini dobro djelo za svoju religiju, a Kirschovo dragocjeno

pogled osim naučnog, kao vid ozbiljnog promišljanja i odbija prihvatiti mogućnost bilo kojeg drugog načina spoznavanja, kao što je npr. ono primljeno Objavom” (S. H. Nasr, *Vodič mladom muslimanu u modernom svijetu*, s engleskog prevela: Aida Abadžić-Hodžić, Ljiljan, Sarajevo, 1998, str. 232). Kaže Hamid Parsanija: “Pomišljajući da su joj iskidane sve veze sa eshatološkom naukom i metafizičkim sudovima, svetovna nauka, kao nauka o sredstvima za život, postaje jedini primer za pojam nauke” (Hamid Parsanija, *Nauka i filozofija*, s perzijskog preveo: Seid Halilović, Centar za religijske nauke “Kom”, Beograd, 2012, str. 148).

4 Dževad Hodžić, *Religija i znanost: u bioetičkom ključu*, Vrijeme, Zenica, 2012, str. 9, bilješka 5.

otkriće na rubu je da bude izgubljeno zauvijek. Suočavajući se s ogromnom opasnošću, Robert Langdon je primoran na očajnički bijeg iz Bilbaoa. S njim je i Ambra Vidal, direktorica muzeja, koja je pomagala Kirschu da pripremi ovaj provokativan događaj. Langdon i Vidalova odlaze u Barcelonu, i upuštaju se u opasnu potragu za tajanstvenom šifrom koja otključava Kirschovo otkriće. Na kraju će uspjeti otključati ovo otkriće, ali će Langdon ujedno shvatiti i jednu gorku istinu. Winston, plod Kirschovog rada, vještačka inteligencija i njegov *prisni prijatelj* ustvari je, iako je tokom cijelog romana pomagao Langdonu i Ambri da dođu do šifre i konačnog otkrića, naveo Luíś Ávilu da ubije Kirscha kako bi otkriće dobilo na popularnosti, čak je Langdonu hladno objašnjavao razloge za taj čin. Faktički, Kirsch je postao žrtva vlastitog djela. No, iako je vještačka inteligencija također važna tema u ovom romanu, nas ponajviše zanimaju dijelovi koji navodno iznose naučne podatke, Kirschova, Langdonova ali i zapazanja svećenika Beñe o religiji i nauci (kršćanstvu, konkretnije, katoličanstvu i sciјentizmu). Uglavnom, na kraju romana nalaze se opširna razmatranja koja prate tu prezentaciju Kirscha i koja objašnjavaju neke posljedice dotičnog otkrića.

II

Krenimo redom. U prologu, Kirsch razmišlja kako su kroz historiju najopasniji ljudi na svijetu bili oni pobožni, posebno kada im neko ugrozi bogove. Za biskupa Valdespina se već na samom početku vezuju riječi *staromodno, zastarjelom, izašla iz mode*, što je poprilično sugestivno. Kirsch smatra i međureligijski dijalog *bесmislenom potragom za nasumičnim dodirnim tačkama u zbrци drevnih bajki, legendi i mitova*, dočim će na kraju ovog prologa bombastično najaviti kako će ljudi širom svijeta shvatiti da su učenja svih religija uistinu imala jednu zajedničku stvar, a to je da su sva bila u potpunosti pogrešna. Kasnije (pogl. 5) će rabin Köves misliti da je otkriće tog naučnika odvažno prkosilo gotovo svakoj prihvaćenoј religijskoј doktrini, i radilo je to na uznemirujući jednostavan i ubjedljiv način, a Al-Fadl će kazati da je Kirsch osporio samu srž – korijen svih vjerovanja.

U jednom razgovoru s Kirschom (pogl. 1) Langdon kaže da religija i nauka nisu konkurenti, to su dva različita jezika koja pričaju istu priču, tako da na svijetu postoji mjesto za obje, s čim se može načelno složiti, ali upravo taj odnos religije i nauke (katoličanstva i scijentizma) kasnije će biti predmet ovog kratkog osvrtu. Kroz roman se uglavnom naglašava značaj spomenutog otkrića, pa je sve tome podređeno, tako da i u samom Guggenheimovom muzeju (pogl. 6) Winston pokazuje umjetničko djelo Kirscha koje prikazuje asimetričan asteriks – jedan od najstarijih simbola za Boga – na desnoj strani tog djela koji guta (Darwinova) riba, simbolizirajući kako evolucija *proždire religiju*.

Riječi Kirscha koje nam posebno skreću pažnju (pogl. 9), a koje ukratko objašnjavaju cjelokupnu kontroverzu vezanu za njegovo otkriće ali i uopće u naslovu naglašenu temu su: “Pitanja stvaranja ljudi i njihove sudbine obično objašnjavaju religije. Ja sam se tu neovlašteno umiješao, i svjetske religije neće biti sretno zbog onog što ću objaviti”. Upravo glavna kritika upućena, rekli bismo, modernoj nauci, jeste sami njen karakter, zbog čega ne može dati odgovore na *velika pitanja*, a da ne skrene sa svog čisto empirijskog toka i da ne uđe u područje filozofije/religije/duhovnosti. Kirsch zapravo nastoji dati odgovor na pitanja odakle dolazimo i kuda idemo, što se često ponavlja kroz roman. Tako će se vidjeti, i nakon što se otkrije ovo Kirschovo otkriće, da nije toliko stvar u nekom eksperimentu ili empirijskoj datosti već radije o tumačenju. Svaka, pa i moderna nauka, uvijek je, na neki način, interpretacija.⁵ U ovom poglavlju će se Langdon kao i ranije zalagati za to da religija i nauka pričaju istu priču na dva različita jezika te da se sukobi vode oko semantike a ne suštine, no, Kirsch će ostati pri svome, kako kaže Langdon, *radikalnom ateizmu*. U prologu, kao i u ovom poglavlju, Kirsch uglavnom naglašava da ćete biti ateista ako ste pametni, što bi zapravo značilo da je nemoguće ili barem neuobičajeno da pametan čovjek bude religiozan.

Edmond Kirsch je uspio predstaviti jedan dio prezentacije (pogl. 17), gdje kaže da je *svaki* odgovor bolji nego odsustvo odgovora. Osjećamo veliku nelagodu kada se suočimo s ‘nedovoljnom količinom podataka’

5 Syed Muhammad Naquib Al-Attas, *Islam and The Philosophy of Science, International Institute of Islamic Thought and Civilization*, International Islamic University Malaysia, Kuala Lumpur, 1989, str. 3-4, navedeno prema: *Ibid.*, str. 78.

i tako naš mozak *izmišlja* podatke – nudi nam, u najmanju ruku, *iluziju* reda – stvara obilje filozofija, mitologija i religija, kako bi nas uvjerio da postoji red i organizacija nevidljivog svijeta. Edmond ustvari hoće reći kako naš dolazak i odlazak nije inherentno uređen i smislen, već mi namećemo stvarima smisao. Ovdje upada u jamu koju je sâm iskopao jer i u njegovom otkriću nema dovoljne količine podataka pa ispada da i on izmišlja podatke koji će opravdati unaprijed smišljene teze. Vraćamo se na to da i empirijske datosti zahtijevaju interpretaciju: “Nauka, po definiciji, predstavlja pokušaj da se *pronađe* fizički dokaz za ono nepoznato ili neodređeno, i odbaci sujevjerje i pogrešna predstava, kako bismo prihvatili činjenice. Kad nauka ponudi neki odgovor, taj odgovor je univerzalan. Ljudi ne ratuju zbog njega; oni se udružuju oko njega”. Koliko se, naprimjer, teorijska fizika drži samo fizičkog dokaza, pitanje je za sebe. Isto tako, nema samoodržavajućih činjenica koje plove u ničemu.⁶ Ovdje kod Kirscha vidimo jedan neodrživ utopijski stav o nauci. Neutemeljeno je i to da nauka nudi univerzalne odgovore (obavezno konsultirati djela Karla Poppera, Paula Feyerabenda, Thomasa Kuhna, Seyyeda Hosseina Nasra, Ziauddina Sardara, Syeda Muhammada Naquiba Al-Attasa itd.). Uostalom, ljudi ne ratuju što se ne mogu složiti oko partikularnih odgovora, već zbog interesâ.

III

U nastavku vidimo jednu gnusnu potvoru na Ebū Hāmida el-Gazzālīja (pogl. 20) u riječima Kirscha (koje niko u romanu ne osporava). On kaže: “Do kraja jedanaestog vijeka, najveća intelektualna istraživanja i otkrića događala su se u i oko Bagdada. Zatim se, gotovo preko noći, to promijenilo. Jedan sjajan naučnik, po imenu Hamid al-Ghazali – koga sad smatraju jednim od najutjecajnijih muslimana u historiji – napisao je niz ubjedljivih tekstova kojima osporava logiku Platona i Aristotela i proglašava matematiku “đavoljom filozofijom”. Tako je počeo niz događaja koji je omeo naučno razmišljanje. Proučavanje teologije je postalo obavezno, i na kraju je propao čitav islamski naučni pokret”.

6 Alfred North Whitehead, *Proces i realnost, rasprava s područja kosmologije*, s engleskog preveo: Slavko Paleček, Veselin Masleša, Sarajevo, 1968, str. 26, navedeno prema: Dž. Hodžić, *Ibid.*, str. 55.

Prvo, nije Hamid, nego Ebu Hamid (Abū Ḥāmid). Drugo, gdje se to nalazi Platonova logika pa da je El-Gazzālī osporava? El-Gazzālī afirmira Aristotelovu logiku, naprimjer u svom djelu *Ispravno mjerilo*⁷ (*El-Kištās el-mustekīm*). Ako se mislilo na filozofiju Platona i Aristotela, zašto bi osporavanje Platonove i Aristotelove filozofije kočilo naučni napredak? Dalje i najvažnije, El-Gazzālī nigdje ne naziva matematiku “đavoljom filozofijom” i to je brutalna neistina. Bilo bi korisno konsultirati njegovo djelo *Izbavljenje od zablude*⁸ (*El-Munkiz mine'd-dalāl*), jedno od njegovih posljednjih djela, pa da se vidi šta govori o matematici, kao i prvu knjigu *Ihja'a*, gdje smatra njeno proučavanje kolektivnom obavezom (*farḍ kifājeh*). Ovdje nemamo prostora sve detaljno iznositi. To je vjerovatno u Kirschova usta ubačeno od Neila deGrassea Tysona⁹ pošto su to tačno njegove riječi, kojeg će i spominjati kasnije (pogl. 98).¹⁰

Najočigledniji pokazatelj, pored potpune sličnosti njegovih i Kirschovih riječi, jeste da i on pogrešno govori Hamid al-Ghazali. Zašto smo ipak ovoj naizgled nebitnoj omašci posvetili ovoliko prostora? Zato što se vještački suprotstavlja religija ili teologija i naučni pokret. Kao da obaveznost proučavanja teologije koči naučni napredak! Dalje, nije tačno da je tada propao naučni napredak u islamskom svijetu. Naprimjer, u astronomiji je veliki iskorak načinjen nakon El-Gazzālīja (umro 1111. godine) u 13. i 15. stoljeću na opservatorijima u Meragi i Semerkandu. Jedan od najvećih muslimanskih naučnika i astronoma Našīru'd-Dīn eṭ-Ṭūsī pojavio se nakon El-Gazzālīja, zatim Kuṭbu'd-Dīn eš-Šīrāzī, Mu'ejjidu'd-Dīn el-'Urḏī, Muḥji'd-Dīn el-Magribī, kao i kineski astronom Fao-Mun-Ji.¹¹ Šta je s osmanskim naukom,¹² naukom u Mogulskom i Safevijskom carstvu?

7 Ebu Hamid Muhammed El-Gazali, *Ispravno mjerilo*, s arapskog preveo: Almir Fatić, Medžlis Islamske zajednice Sanski Most, 2005, str. 99.

8 Ebu Hamid el-Gazali, *Izbavljenje od zablude*, s arapskog preveo: Hilmo Neimarlija, El-Kalem, Sarajevo, 1989.

9 Američki astrofizičar, pisac i popularizator nauke.

10 Spominju se isto tako tri od četiri jahača ateizma Richard Dawkins, Daniel Dennett (pogl. 55) i Christopher Hitchens (pogl. 104), te neteistička aktivistkinja koja je bila na čelu *Atheist Alliance International* Margaret Downey (pogl. 55).

11 Vidjeti: David A. King, *Islamic Mathematical Astronomy*, Variorum Reprints, London, 1986; Seyyed Hossein Nasr, *Islamic science: an illustrated study*, photographs by Roland Michaud, World of Islam Festival Publishing Co. Ltd, London, 1976, str. 105.

12 Na bosanski jezik prevedena je knjiga o Osmanlijama i nauci: Ekmeleddin Ihsanoğlu, *Osmanlije i nauka: otkriće u svjetlu izvora*, s turskog prevela: Samira Osmanbegović-Bakšić, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2006, str. 310.

Veliki Omer Ḥajjām živio je upravo u El-Gazzālījevo vrijeme. Poznati Ibn Nefīs živio je u 13. stoljeću. Mogli bismo ovdje nabrajati mnoga naučna postignuća i mnoge naučnike islamskog svijeta nakon El-Gazzālīja, ali čitalac koji se bude više zanimao neka potraži o tome.

IV

Preskačemo na dio kada Ambra i Langdon otkriju šifru za Kirschovo otkriće (pogl. 73) i to, gle čuda, upravo u crkvi *La Sagrada Família*. U pitanju je sljedeći stih Williama Blakea: “Skrovite religije nestadoše & draga nam nauka nadvlada”. Ovdje je opet riječ o svojevrsnoj sintezi, mada se prije vidi paradoks i ironija, koji se ogledaju i u spomenutoj misi na početku, te kasnije u mjestu gdje je smješten superkompjuter u kojem se nalazi Kirschovo otkriće. Naime, superkompjuterski centar se nalazi u bivšoj katoličkoj crkvi te će se tu i obznaniti Kirschov pronalazak (pogl. 80). Ironija se često koristi, kao i u slučaju kada biskup Valdespino prizna (pogl. 99) da se osjećao rastrzanim zbog svoje čudne ‘sklonosti’ prema španskom kralju.¹³

Nakon mnogih stranica na kojima Kirsch objašnjava značaj svog otkrića na kraju pomoću kompjuterske simulacije pokazuje kako bi se navodno DNK – kao osnova života – mogao sâm stvoriti (pogl. 93). Kazat će: “Istina je... dolazimo niotkud... i odasvud. Potičemo od istih *zakona fizike* koji su stvorili život širom kosmosa. Mi nismo posebno. Postojimo sa ili bez Boga. Neizbježan smo rezultat entropije. Život nije *svrha* svemira. Život je jednostavno ono što svemir stvara i umnožava kako bi raspršivao energiju”.

Ovdje lijepo vidimo koliki upliv imaju tumačenja i filozofske implikacije ovog navodnog otkrića. Svakako, postavlja se pitanje: odakle ti zakoni fizike? Da li su se i sami zakoni stvorili? Ovo će pitanje postaviti i Langdon (pogl. 98). Ne bismo trebali ni prenebregavati to da moderna nauka nije potraga za i/Istinom. Nauka je poduhvat rješavanja problema, ona predstavlja metod i tehniku za rješavanje problema unutar određene paradigme i svjetonazora, u ovom slučaju ateističkog. Naučnici često

¹³ Vidjeti o ironiji i ismijavanju s kršćanstvom: Ziauddin Sardar, *O islamu, nauci i budućnosti*, s engleskog preveli: Azra Mulović i Mirza Sarajkić, Centar za napredne studije, Sarajevo, 2015, str. 178.

usklađuju svoja istraživanja s ličnim uvjerenjima i predrasudama, kao i prema društvenim normama i vrijednostima. Niti jedno promatranje ni eksperiment ne mogu biti obavljani u kulturalnom vakumu, jer smisao i značaj imaju jedino u okviru neke teorije, koja je, pak, konceptualna zamisao određenog svjetonazora.¹⁴ Uz to, ako je nauka uvijek istinita, i uvijek progresivna, odakle onda promjene u teorijama i objašnjenjima?¹⁵

Kada je u pitanju odgovor gdje idemo, Kirsch pokazuje kako će ljudi evoluirati u nešto drugačije, postat će hibridna vrsta – spoj biologije i tehnologije. Edmond Kirsch optimistički opisuje budućnost i gleda isključivo pozitivno na tehnologiju koja je postala tako jeftina i sveprisutna da je izbrisala jaz između bogatih i siromašnih. Budućnost gdje će tehnologije za zaštitu čovjekove okoline obezbijediti milijardama ljudi pitku vodu, zdravu hranu i pristup čistoj energiji. Budućnost u kojoj su bolesti, poput raka, iskorijenjene zahvaljujući genomskoj medicini. Budućnost gdje će se sjajna moć interneta konačno upotrebljavati za obrazovanje, čak i u najudaljenijim dijelovima svijeta. Budućnost gdje će fabrički roboti osloboditi ljude od zaglupljujućih poslova, i tako im omogućiti da se bave korisnijim djelatnostima koje će donijeti nezamisliv napredak.

Sámo se nameće pitanje, da li je tehnologija neki neovisni subjekt koji će donijeti sve ove blagodati? Zar iza tehnologije ne stoji čovjek koji može biti nemoralan i pohlepan ili multinacionalne kompanije koje samo žele interes, pa da je zloupotrijebe? Edmond je također ponovio uobičajenu floskulu futurista koji kažu da će nove tehnologije stvarati takvo obilje nedostajućih resursa, da ljudi više neće morati ratovati zbog njih. Kao da se sadašnji tehnološki resursi ne mogu iskoristiti da se poboljša okruženje! Nije problem u količini i mogućnostima, već u volji, moralu i pravednosti. Tako i danas. Mnogo je više resursa koji bi mogli uveliko umanjiti glad u svijetu, ali nisu pravedno raspodijeljeni, unatoč tome što su obilni i unatoč dosadašnjem tehnološkom napretku.¹⁶

Interesantno je, spomenimo to u ovom kontekstu, da Ziauddin Sardar smatra kako su i studije budućnosti sinonim za zapadne interese. Cilj

¹⁴ *Ibid.*, str. 117.

¹⁵ *Ibid.*, str. 147.

¹⁶ Vidjeti: Željko Kaluderović, *Filozofski triptih*, Filozofski fakultet, Novi Sad, 2014, str. 72–96.

im je sačuvati budući pejzaž u kojem će se moći iskoristiti tehnološki napredak da bi se održa(va)la hegemonija Zapada.¹⁷ Budućnost je tek nešto malo više od transformacije novih zapadnih tehnologija.¹⁸

Kasnije (pogl. 97), biskup Valdespino razmišlja o ovom otkriću i dolazi do zaključka da, ako je Kirschovo proročanstvo o prevlasti tehnologije tačno, ljudski rod će ući u period gotovo nezamislive etičke dvosmislenosti. *Bit će nam potrebna vjera i moralno vodstvo više nego ikad.* To je tačno, ali mi ne bismo sveli ulogu religije na vjeru i moralno vodstvo, gdje je potraga za i/Istinom? Ovo naglašavamo jer vidimo da se i u savremenom kontekstu i govoru o takozvanom svjetskom ethosu, religiji uporno izmiče ova dimenzija, posebno zbog sveopćeg postmodernog relativizma, gdje se istina predstavlja subjektocentričnom. Tu je i spomenuti scijentizam koji negira sve druge forme znanja izuzev svojih.

S druge strane ovog Kirschovog radikalnog ateizma stoji Langdon, koji se ne slaže uvijek s njegovim pretpostavkama i koji smatra da i DNK stvara *neka inteligencija*. “Otkako sam bio dijete, imao sam osjećaj da ima nekakve svijesti iza svemira. Kad posmatram preciznost matematike, pouzdanost fizike i simetriju kosmosa, nemam utisak da gledam hladnu nauku; osjećam se kao da gledam neki živ otisak stopala... sjenu neke veće sile koju ne možemo pojmiti”, reći će Langdon.

Mada, u igru ulazi, na kraju u epilogu, svećenik Beña koji s njim razgovara i, signifikantno, praktično se sve slaže s Kirschom. Ponovno ironija. Upravo zbog ovog odnosa i harmonije religije i nauke (čitaj: scijentizma), smatramo da gubi religija, jer se ona mora prilagođavati novim naučnim, ideološkim trendovima koji su promjenjivi a religija je u biti nepromjenjiva. U religiji ne postoji promjena paradigme. Tako će kazati, baš spomenuti svećenik, sljedeće: “Trebamo svi uraditi ono što je mnogo crkvi već uradilo – da otvoreno priznamo kako Adam i Eva nisu postojali, da je evolucija činjenica, i da zbog kršćana koji tvrde drugačije svi mi izgledamo budalasto”.

Evo, i na ovom mjestu vidimo zašto smo na početku ovog osvrta insistirali da se u ovom romanu govori o, ne religiji i nauci, već religiji

¹⁷ Usp. Z. Sardar, *Ibid.*, str. 241.

¹⁸ *Ibid.*, str. 235.

(kršćanstvu) i scijentizmu. Na kraju je protumačio i Blakeov spomenuti stih u kojem, kada upotrebljava izraz skrovite religije, misli na mračne, dogmatske koje suzbijaju kreativno razmišljanje, po svemu sudeći misleći na one religije koje ne prihvataju moderne naučne i ideološke trendove, tj. religije koje ne prihvaćaju scijentizam pa su samim time nazadne i mračne.

V

Sveukupna ova priča nas podsjeća na objašnjenja Renéa Guénona o anti-tradiciji i kontratradiciji (pseudotradiciji),¹⁹ gdje, sada, ne dolazi do izravnog negiranja Tradicije, već se nastoji stvoriti vještačka kultura za koju će se tvrditi da autentično predstavlja Tradiciju. U ovom slučaju, religije koje ne prihvataju moderne naučne i ideološke trendove predstavljaju se staromodnim i kao religije koje ne mogu ponuditi rješenja za nove naraštaje. One se doživljavaju kao sljedbenice a ne vodilje u potrazi za i/ Istinom. Svakako, postoji spomenuta pojmovna zbrka u ovome romanu. Povremeno dolazi do stapanja pojma kršćanstvo (preciznije, katoličanstvo) s pojmom r/Religija, te se historijski odnos kršćanstva, zapravo katoličanstva, prema nauci preslikava na odnos r/Religije prema nauci, što je zasigurno pogrešno.

Vidimo da se u nekim ocjenama ovog romana naglašava ozbiljnost autorova pristupa i ideja kojima se bavi, što ne vjerujemo da je slučaj iako držimo da im treba ozbiljno pristupiti zbog utjecajâ. I sâm naš osvrt više je izazvan popularnošću ovog djela i utjecajem koji vrši, negoli stvarnim idejnim blagom koje ono krije (kao što se treba osvrnati i na takozvane popularizatore nauke ma kako plitko znali zvučati, jer osoba neupućena u naprijed tretirana pitanja uzima bez imalo zazora stavove koji će kasnije umnogome utjecati na javno mnjenje što i jeste cilj popularizatorâ nauke).

Također, ne poistovjećujemo autora sa stavovima likova, primjer Kirscha i Langdona, ali moramo imati u vidu tri stvari. Prvo je ono što smo spomenuli na početku, a to je da u svoje djelo *na drugom nivou* uvrštava vlastita interesiranja i, što je još važnije, svoja saznanja (priznao je

19 Rene Genon, *Mračno doba, s francuskog prevela: Nada Šerban, Gradac, Čačak, 1987, str. 118–124.*

da je mnogo naučio o konceptualnoj umjetnosti što je uvrstio i u ovaj roman), što znači da bi iza ponuđenih ideja trebao stajati veliki trud usljed istraživanja ovih oblasti, a to u očima javnosti stvara auru nepogrešivosti oko iznesenih stajališta. Drugo, Kirsch iznosi mnoge provokativne stavove koji se zaista danas uzimaju zdravo za gotovo, pa smo zbog toga imali potrebu barem na neke se osvrnuti. Treće, sâm Winston, vještačka inteligencija, uz svećenika Beñua pokušava dodatno obrazložiti i opravdati Kirschov pristup, što još iziskuje da se naprijed navedeno razmotri. Uz to, Langdon se ne slaže po nekim pitanjima, ali nema jasno artikuliranu poziciju koja će se suprotstaviti, kako ga on naziva, *radikalnom ateizmu*, odnosno njegovim očito upitnim tezama.

Zaključno, Kirsch (kao i njegov *proizvod* Winston) je očividno proponent takozvanog novog ateizma. Kraj knjige, može se reći, ne ide u tom smjeru, ali nastoji dovesti religiju i nauku u takav odnos da zapravo religija nema druge već prihvatiti nove naučne i ideološke trendove i prilagoditi se *duhu vremena*, zbog čega smatramo da u ovom romanu uistinu nije u pitanju odnos religije i nauke, već religije (kršćanstva odnosno katoličanstva) i scijentizma. Također, kao što smo kazali, ovdje se nudi jedno utopijsko gledište o nauci, kakvo inače takozvani popularizatori nauke ovakvih ideja nastoje predstaviti. Svakako da je u ovom osvrtnu bilo nekih brzopoteznih prijelaza, ali smo ograničeni prostorom da detaljnije argumentiramo određene stavove, ali će, nadamo se, načelno rasvijetliti određene nedoumice i raspršiti sumnje.

Završili bismo odgovorom Seyyeda Hosseina Nasra²⁰ na pitanje koje mu je postavio Paul Kennedy tokom jedne radioemisije navodeći mišljenje Dalaj Lama koji je kazao da ako se budistička učenja sukobe s naučnim saznanjima, budisti će morati promijeniti svoja religijska učenja, pa je tragom toga, kakvo je Nasrovo mišljenje o tome, kazao: "Ne bih uradio ono što je Dalaj Lama kazao, iako je moj dobar prijatelj i imam veliko poštovanje prema njemu. Prije svega, takozvana saznanja moderne nauke, šta mislimo pod tim? Mnoga takozvana saznanja su ekstrapolacije,

²⁰ Posebno naglašavamo da je diplomirao s počastima na prestižnom Massachusetts Institute of Technology, magistrirao u području geologije i geofizike na Harvardu, sa dvadeset pet godina doktorirao iz oblasti historije nauke također na Harvardu te da proučava karakter(istike) moderne nauke više od pedeset godina.

recimo, terestrijalne fizike na astrofiziku, život u univerzumu i na slične stvari, te su sva zasnovana na pretpostavkama. Potpuno sam protiv mijenjanja religije da bi se uskladila s naukom. Šta je s tim da se nauka uskladi s religijom? Kakav je taj kompleks inferiornosti koji smo razvili? Ako religija dolazi od Boga, ako vjerujem u Boga, a nauka je čisto čovjekov konstrukt, zašto moramo mijenjati Božansko znanje za čovjekov konstrukt?”²¹

حارس دوبرافاتس

لمحة إلى الرواية الجديدة لدان بروفن «المنشأ»: النسبة بين الدين والعلم

نشرت في أواخر السنة الماضية، السنة ٢٠١٧م، رواية جديدة مترجمة إلى اللغة البوسنية للكاتب المشهور دان بروفن بعنوان «المنشأ». هذه رواية سابعة له وهي خامسة من رواياته التي يظهر فيها بطل اسمه روبرت لانغدون. وبعد الاطلاع على رواياته السابقة يمكن القول بأن أحدا منها لم تتناول مسألة النسبة بين الدين والعلم بقدر ما تناولتها هذه الرواية وذلك مع أن كل رواياته قد ورد فيها بعض ما يتصل بتلك النسبة ولا سيما في رواية «الملائكة والشياطين». أما مؤلف هذه المقالة فيتناول المسائل المنظور فيها في الرواية الجديدة من المنظور الديني دون التعمق في النواحي الأدبية والفنية لها.

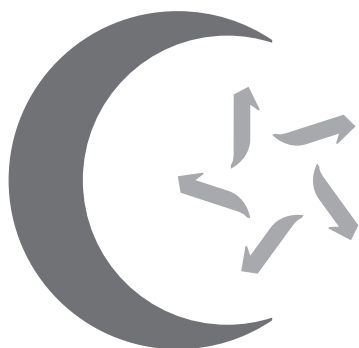
Mr. Haris Dubravac

Review of Dan Brown's New Novel «Origin»: Relationship between Religion and Science

Summary

At the end of 2017, a new novel «The Origin» by famous writer Dan Brown appeared in the Bosnian language. This is his seventh novel, and the fifth in which the main character Robert Langdon appears. Having an insight into his earlier novels, none of them treated the relationship between religion and science as this novel, although, in addition to this new one, there were certain considerations of this connection in each of his novels, which is regularly emphasized by Brown, especially in the novel Angels and Demons. In this paper, the author examines the issues discussed in the novel, from the theological point of view without getting into the literary and artistic aspects of this work.

²¹ Emisija o *Islamu i okolišu*, na CBC Radio One, *Ideas* s Paul Kennedyem, emitirana 24. oktobra 2014. godine.

Službeni dio

Broj: 03-2-119/18

Datum: 20. ševval 1439.h.g.

4. juli 2018. godine

Na osnovu člana 10. i člana 33. Poslovnika o radu, Vijeće muftija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini je na svojoj šesnaestoj redovnoj sjednici, održanoj u Travniku 4. jula 2018. god., razmatrajući Izvještaj Komisije Vijeća za istraživanje i utvrđivanje relevantnih činjenica te pripreme odgovarajućih dokumenata na osnovu kojih bi se moglo osnovano odlučivati o inicijativi Medžlisa IZ-e Kozarac za donošenje fetve o genocidu/stradanju muslimana u Prijedoru i okolini, donijelo je sljedeću:

FETVU
o šehitlucima u području najtežih zločina
s elementima genocida u Prijedoru i dolini Sane

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله رب العالمين. الصلاة والسلام على سيدنا و نبينا محمد وعلى آله و أصحابه و من اتبعهم بإحسان إلى يوم الدين

Polazeći od islamske zabrane skrnavljenja (hurmet) života, vjere, dostojanstva, slobode i imovine svakoga pojedinca, kao temeljne zabrane koju je ustanovio časni Šerijat, a koja je sadržana u Allahovoj knjizi Kur'an-i kerimu, u riječima:

(مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أُوْ قَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا (المائدة 32)

„Zbog toga smo mi propisali sinovima Israilovim: ako neko ubije nekoga ko nije ubio nikoga, ili onoga koji na Zemlji nered ne čini – to je kao da je sve ljude poubijao...” (El-Ma'ide, 32),

i oslanjajući se na hadis Allahovog Poslanika, a.s., izrečen na Oproštajnom hadžu:

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ بَيْنَكُمْ حَرَامٌ كَحَرَمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا)
(صحيح البخاري 1739,1741,1742 سنن أبي داود 1095, سنن ابن ماجه 3055 و المتن لأبن ماجه)

“O ljudi, vaša krv, vaš imetak i vaše dostojanstvo sveti su vam (haram), kao što vam je svet (haram) i ovaj dan i ovaj mjesec i ovo mjesto...” (*Sahih al-Bukhārī*, 1739,1741,1742; *Sunan Abī Dāwūd*, 1905; *Sunan Ibn Mājjah*, 3055);

slijedeći sunnet Poslanika, a.s., i praksu njegovih ashaba, te uvažavajući islamsku tradiciju Bošnjaka koja nalaže da se prema mezaristanima odnosi s poštovanjem, a prema šehitlucima s posebnim respektom;

na prijedlog Savjeta Muftijstva bihaćkog, s njegove sjednice, održane 12. maja 2018. godine u Bihaću, i na osnovu zaključka nadležne Komisije Vijeća muftija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Vijeće muftija donosi fetvu o proglašenju područja u Prijedoru i dolini rijeke Sane šehitlucima i područjem najtežih zločina s elementima radnji učinjenja genocida (kako su u svim prvoštenim (Karadžić, IT-95-5/18)) i pravomoćno okončanim sudskim postupcima (Krajišnik, IT-00-39; Brđanin, IT-99-36; Stakić, IT-97-24; Sikirica, IT-95-8) utvrdila sudska vijeća Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju), počinjenih u agresiji na Bosnu i Hercegovinu u periodu 1992-1995. godine.

Za šehitluke se proglašavaju šehidska mezarja: Kamičani na području Medžlisa IZ-e Kozarac; Skela, Biščani, Rakovčani, Rizvanovići, Hambarine, Čarakovo i Zecovi na području Medžlisa IZ-e Prijedor; Vrhpolje na području Medžlisa IZ-e Sanski Most; Biljani i Pudina Han na području Medžlisa IZ-e Ključ te Blagaj Japra na području Medžlisa IZ-e Bosanski Novi.

Ovi šehitluci za trajno imaju svoj hurmet, s posebnim normama ponašanja za muslimane i muslimanke. Svakom muslimanu i muslimanki preporučuje se da prouči Fatihu šehidima, žrtvama najtežih zločina protiv čovječnosti, i da vodi računa o moralnom ponašanju na području šehitluka.

A Allah najbolje zna.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 03-2-121/18

Datum: 20. ševval 1439. h.g.

4. juli 2018. godine

Na osnovu člana 10. i člana 33. Poslovnika o radu, Vijeće muftija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini je na šesnaestoj redovnoj sjednici, održanoj u Travniku 20. ševvala 1439. h. g., odnosno 4. jula 2018. godine, upoznavši se sa epizootiološkom situacijom u pogledu bruceloze goveda, ovaca i koza u Bosni i Hercegovini, donijelo sljedeću

FETVU

o obaveznom dijagnostičkom ispitivanju životinje (koja je namijenjena za kurbana) na zaraznu bolest brucelozu

Jedan od uvjeta ispravnosti kurbana jeste da životinja koja se žrtvuje bude zdrava. Allahov Poslanik, a.s., rekao je:

(لَا يُضْحَى بِالْعَرْجَاءِ بَيْنَ ظَلْعَيْهَا وَلَا بِالْعَوْرَاءِ بَيْنَ عَوْزِهَا وَلَا بِالْمَرِيضَةِ بَيْنَ مَرَضِهَا وَلَا بِالْحَجْفَاءِ الَّتِي لَا تُنْقِي)

„Neće se žrtvovati u kurban hromo, čija je hromost očita; ćoravo, čija je ćoravost vidljiva; bolesno, čija je bolest vidljiva; niti previše mršavo, da su mu kosti sasušene.“ (Hadis bilježe Et-Tirmizi, Ebu Davud, En-Nesai i Ibn Madže, a ovo je Et-Tirmizijeva verzija.)

Hadis jasno ukazuje na to da bolesna životinja ne može biti žrtvovana kao kurban. Ukoliko je životinja oboljela, posebno zaraznom bolešću, onda ne samo da kurban nije ispravan, nego je onaj koji žrtvuje takvu životinju griješan, jer ugrožava zdravlje i život ljudi.

Pridržavajući se Poslanikove, a.s., upute i uzimajući u obzir trenutnu epizootiološku situaciju u pogledu bruceloze goveda, ovaca i koza u Bosni i Hercegovini, Vijeće muftija zahtijeva od organa Islamske zajednice u BiH, zaduženih za akciju klanja kurbana, kao i od pripadnika islama koji žrtvuju kurbana u porodičnom ambijentu, da obave dijagnostičko ispitivanje životinje prije nabavke, odnosno njenog žrtvovanja.

A Allah najbolje zna.

Husein ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Dekreti

Broj: 02-07-1-3244-2/18.

Datum: 23. ramazan 1439. god. po H.

07. juni 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Orašje br. 121-61/18. od 04. 06. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama pripravnika u džemat Orašje – džamija Azizija, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. god. po H., odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama pripravnika

Đozić (Sejid) Ibrahim, profesor islamske teologije, rođen 19. 08. 1991. godine u Brčkom, postavlja se na dužnost drugog imama, hatiba i muallima u svojstvu pripravnika u džemat Orašje – džamija Azizija, Medžlis Islamske zajednice Orašje, počevši od 01. 06. 2018. godine do 31. 05. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Orašje i Ibrahim Đozić će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i drugog imama pripravnika u vremenu od 01. 06. 2018. do 31. 05. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove drugog imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Imenovani je dužan po okončanju pripravničkog staža pristupiti polaganju stručnog ispita za imama, hatiba i muallima pred ispitnom komisijom Rijaseta.

Dekret stupa na snagu 01. 06. 2018. godine i važi do 31. 05. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3799-2/18.

Datum: 12. zu-l-kade 1439. god. po H.

25. juli 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo br. 02-09-1743-3/18. od 18. 07. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Mašić (Hadžija) hafiz Elmir, profesor islamske teologije, rođen 29. 04. 1985. godine u Sarajevu, općina Centar, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Prača-Hrenovica, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 31. 08. 2018. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džematu Novi Ilijaš, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, počevši od 01. 09. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Sarajevo i hafiz Elmir Mašić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3800-2/18.

Datum: 12. zu-l-kade 1439. god. po H.

25. juli 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo br. 02-09-1743-4/18. od 18. 07. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Čančar (Munir) Alija, diplomirani imam, hatib i muallim, rođen 15. 10. 1980. godine u Zenici, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Crna Rijeka, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 31. 08. 2018. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Prača-Hrenovica, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, počevši od 01. 09. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Sarajevo i Alija Čančar će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3801-2/18.

Datum: 12. zu-l-kade 1439. god. po H.

25. juli 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo br. 02-09-1743-1/18. od 18. 07. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Balić (Edib) Suad, master islamskih nauka iz oblasti da'Ve, rođen 27. 12. 1985. godine u Doboju, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Nahorevo, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 31. 08. 2018. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Sedrenik, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, počevši od 01. 09. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Sarajevo i Suad Balić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor.

Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3798-2/18.

Datum: 03. zu-l-hidže 1439. god. po H.

14. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo br. 02-09-1743-2/18. od 18. 07. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Velić (Avdo) mr. Muhamed, magistar islamskih nauka (oblast tefsira – tumačenje Kur'ana), rođen 10. 01. 1975. godine u Jajcu, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Stara Breka, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 31. 08. 2018. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Ferhadija džamija, Medžlis Islamske zajednice Sarajevo, počevši od 01. 09. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Sarajevo i mr. Muhamed Velić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3906-2/18.

Datum: 04. zu-l-hidže 1439. god. po H.

15. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Tuzla br. 01-07-1-1109/18. od 18. 07. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Mehidić (Ramiz) Sabit, profesor islamske teologije, rođen 30. 05. 1979. godine u Zvorniku, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Mihatovići, Medžlis Islamske zajednice Tuzla, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 30. 06. 2018. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Arslan-agine (Vikaljske) džamije, Medžlis Islamske zajednice Tuzla, počevši od 01. 07. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Tuzla i Sabit Mehidić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 07. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3893-3/18.

Datum: 04. zu-l-hidže 1439. god. po H.

15. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most br. 02-07-1-217/18. od 20. 07. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 5. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br.

5-6/2014.) donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Velić (Sead) Samir, rođen 22. 11. 1987. godine u Mahmić Selu, općina Bosaurska Krupa, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Vrše, Medžlis Islamske zajednice Sanski Most, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 31. 07. 2018. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Donji Kamengrad – Sultan Mehmed Fatih, Medžlis Islamske zajednice Sanski Most, počevši od 01. 08. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Sanski Most i Samir Velić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 08. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3887-2/18.

Datum: 04. zu-l-hidže 1439. god. po H.

15. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Teslić br. 07-102-189/18. od 03. 07. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 5. Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2014.) donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Hodžić (Omer) Džemail, rođen 04. 01. 1977. godine u Željeznom Polju, općina Žepče, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Kamenica, Medžlis Islamske zajednice Teslić, razrješava se navedene dužnosti zaključno sa 31. 07. 2018. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i

muallima u džemat Stenjak - Teslić, Medžlis Islamske zajednice Teslić, počevši od 01. 08. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Teslić i Džemail Hodžić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 08. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4128-2/18.

Datum: 04. zu-l-hidže 1439. god. po H.

15. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Velika Kladuša br. 02-07-110-08/18. od 07. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) donesenom na petoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu dana 28. rebiu-l-evvela 1429. h.g. odnosno 05. aprila 2008. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Mehić (Arif) Edin, profesor islamske teologije, rođen 12. 01. 1989. godine u Bosanskoj Krupi, do sada raspoređen na dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Trn-Polje, Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša, razriješava se navedene dužnosti zaključno sa 31. 08. 2018. godine i raspoređuje na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Velika Kladuša - grad, Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša, počevši od 01. 09. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša i Edin Mehić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove imama, hatiba i muallima obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 09. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-1901-2/18.

Datum: 06. ševval 1439. god. po H.
20. juni 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva bihaćkog br. 01-07-2-50/18. od 02. 04. 2018. godine, shodno odredbi člana 42 stav 6 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donešenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti glavnog imama

Kovačević (Mahmut) mr. Husein, rođen 03. 11. 1965. godine u mjestu Mrzovac, općina Bosanska Krupa, glavni imam Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, razrješava se dužnosti glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, zaključno sa 30. 06. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3507-2/18.

Datum: 12. ševval 1439. god. po H.
26. juni 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Bugojno br. 132/18. od 22. 06. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Cokoja (Mustafa) Mujo, rođen 16. 04. 1975. godine u mjestu Šćipe, općina Prozor, imam, hatib i muallim u džematu Vrbanja, Medžlis Islamske zajednice Bugojno, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Vrbanja, Medžlis Islamske zajednice Bugojno, zaključno sa 31. 07. 2018. godine, na osnovu sporazumnog raskida ugovora.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3940-2/18.

Datum: 03. zu-l-hidže 1439. god. po H.

14. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Srebrenik br. 03-07-1-400-1/18. od 30. 07. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imama (*Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Joldić (Adem) Mevludin, rođen 05. 05. 1970. godine u mjestu Sladna, općina Srebrenik, imam, hatib i muallim u džematu Lušnica, Medžlis Islamske zajednice Srebrenik, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Lušnica, Medžlis Islamske zajednice Srebrenik, zaključno sa 19. 06. 2018. godine, na osnovu sporazumnog raskida ugovora.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4129-2/18.

Datum: 03. zu-l-hidže 1439. god. po H.

14. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Velika Kladuša br. 02-07-111-08/18. od 07. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imama (*Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Ćatić (Suvad) Muamer, rođen 20. 01. 1988. godine u Bihaću, imam, hatib i muallim u džematu Velika Kladuša - grad, Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Velika Kladuša - grad, Medžlis Islamske zajednice Velika Kladuša, zaključno sa 31. 08. 2018. godine, na osnovu sporazumnog raskida ugovora, a radi prelaska na radno mjesto imama u džemat Ingolstadt – Mešihat Islamske zajednice Bošnjaka u Njemačkoj.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3907-2/18.

Datum: 04. zu-l-hidže 1439. god. po H.

15. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Tuzla br. 01-07-1-1108/18. od 18. 07. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donešenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Šečić (Nezir) Emir, rođen 30. 08. 1978. godine u Ljuboviji, Republika Srbija, imam, hatib i muallim u džematu Arslan-agine (Vikaljske) džamije, Medžlis Islamske zajednice Tuzla, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Arslan-agine (Vikaljske) džamije, Medžlis Islamske zajednice Tuzla, zaključno sa 27. 06. 2018. godine, na osnovu sporazumnog raskida ugovora, a radi prelaska na dužnost sekretara Instituta za društvena i religijska istraživanja Tuzla.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4041-2/18.

Datum: 04. zu-l-hidže 1439. god. po H.

15. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Jajce br. 183/18. od 01. 08. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Đulabić (Idriz) Sadik, rođen 04. 04. 1981. godine u Travniku, imam, hatib i muallim u džematu Šipovo, Medžlis Islamske zajednice Jajce, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Šipovo, Medžlis Islamske

zajednice Jajce, zaključno sa 01. 08. 2018. godine, na osnovu sporazumnog raskida ugovora.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3893-4/18.

Datum: 04. zu-l-hidže 1439. god. po H.

15. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most br. 01-07-1-216-1/18. od 20. 07. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o razrješenju dužnosti imama

Softić (Alija) Nevres, rođen 08. 01. 1982. godine u mjestu Turkovići, općina Fojnica, imam, hatib i muallim u džematu Donji Kamengrad – Sultan Mehmed Fatih, Medžlis Islamske zajednice Sanski Most, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Donji Kamengrad – Sultan Mehmed Fatih, Medžlis Islamske zajednice Sanski Most, zaključno sa 31. 07. 2018. godine, na osnovu sporazumnog raskida ugovora.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3957-2/18.

Datum: 04. zu-l-hidže 1439. god. po H.

15. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Novi Travnik br. 501-01-07/18. od 27. 07. 2018. godine, shodno odredbi člana 40 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o razrješenju dužnosti imama

Šiljak (Šaban) Semir, rođen 05. 02. 1988. godine u Travniku, imam, hatib i muallim u džematu Čakići, Medžlis Islamske zajednice Novi Travnik, razrješava se dužnosti imama, hatiba i muallima u džematu Čakići, Medžlis Islamske zajednice Novi Travnik, zaključno sa 31. 07. 2018. godine, na osnovu sporazumnog raskida ugovora.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3783-2/18.

Datum: 05. zu-l-ka'de 1439. god. po H.
18. juli 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Čelić br. 02-07-124/18. od 11. 07. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Brnjik, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Bubahmetović (Hasan) Admir, rođen 07. 01. 1995. godine u Tuzli, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Brnjik, Medžlis Islamske zajednice Čelić, počevši od 01. 08. 2018. do 31. 07. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Čelić i Admir Bubahmetović će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 08. 2018. godine do 31. 07. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 08. 2018. godine i važi do 31. 07. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3821-2/18.

Datum: 03. zu-l-hidže 1439. god. po H.

14. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Srebrenik br. 03-07-1-478/18. od 19. 07. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Zahirovići, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju imama

Salkić (Senaid) Mirsad, rođen 03. 06. 1980. godine u Tuzli, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Zahirovići, Medžlis Islamske zajednice Srebrenik, počevši od 01. 07. 2018. do 31. 12. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Srebrenik i Mirsad Salkić će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 07. 2018. godine do 31. 12. 2018. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 07. 2018. godine i važi do 31. 12. 2018. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4011-2/18.

Datum: 04. zu-l-hidže 1439. god. po H.

15. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Zvornik br. 02-07-1-387/18. od 30. 07. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Hasići, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Osmanović (Besim) Amer, rođen 28. 08. 1987. godine u Snagovu, općina Zvornik, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Hasići, Medžlis Islamske zajednice Zvornik, počevši od 01. 08. 2018. do 31. 07. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Zvornik i Amer Osmanović će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 08. 2018. godine do 31. 07. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 08. 2018. godine i važi do 31. 07. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4012-2/18.

Datum: 04. zu-l-hidže 1439. god. po H.

15. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Zvornik br. 02-07-1-389/18. od 30. 07. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Sapna, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Ahmetović (Husejn) Fahir, rođen 13. 07. 1993. godine u mjestu Međeđa, općina Zvornik, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Sapna, Medžlis Islamske zajednice Zvornik, počevši od 01. 08. 2018. do 31. 07. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Zvornik i Fahir Ahmetović će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 08. 2018. godine do 31. 07. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 08. 2018. godine i važi do 31. 07. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4013-2/18.

Datum: 04. zu-l-hidže 1439. god. po H.

15. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Medžlisa Islamske zajednice Zvornik br. 02-07-1-388/18. od 30. 07. 2018. godine, u predmetu postavljenja imama u džemat Kovačevići, shodno odredbi člana 8 i člana 12 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.), te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu dana 26. rebiu-l-ahira 1431. h.g. odnosno 11. aprila 2010. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju imama

Mehmedović (Fahrudin) El-Nur, rođen 21. 11. 1993. godine u Tuzli, postavlja se na dužnost imama, hatiba i muallima u džemat Kovačevići, Medžlis Islamske zajednice Zvornik, počevši od 01. 08. 2018. do 31. 07. 2019. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Zvornik i El-Nur Mehmedović će, u skladu sa odredbama člana 16 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor na određeno vrijeme. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i imama u vremenu od 01. 08. 2018. godine do 31. 07. 2019. godine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 08. 2018. godine i važi do 31. 07. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-1901-3-2/18.

Datum: 06. ševval 1439. god. po H.

20. juni 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva bihaćkog br. 01-07-2-50/2018. od 02. 04. 2018. godine, shodno odredbi člana 42 stav 6 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju glavnog imama

Žerić (Medin) Mirza, profesor islamske teologije, rođen 08. 04. 1980. godine u Mrkonjić Gradu, postavlja se na dužnost glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most na mandatni period od četiri (4) godine, počevši od 01. 07. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Sanski Most i Mirza Žerić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 07. 2018. godine i važi do 30. 06. 2022. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3491-2/18.

Datum: 11. ševval 1439. god. po H.

25. juni 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva vojnog br. 18-sl-40/18. od 21. 06. 2018. godine, shodno odredbi člana 42 stav 6 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET o postavljenju v. d. glavnog imama

Hadžić (Fehim) Nesib, profesor islamske vjeronauke, rođen 18. 10. 1972. godine u **Željeznom Polju**, općina **Žepče**, postavlja se na dužnost v. d. glavnog imama u Oružanim snagama Bosne i Hercegovine na period od jedne godine, počevši od 01. 07. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Muftijstvo vojno i Nesib Hadžić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Muftijstva vojnog i v. d.

glavnog imama u Oružanim snagama Bosne i Hercegovine u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove v. d. glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 07. 2018. godine i važi do 30. 06. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3658-2/18.

Datum: 25. ševval 1439. god. po H.
09. juli 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva mostarskog br. 419/18. od 27. 06. 2018. godine, shodno odredbi člana 42 stav 6 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju v. d. glavnog imama

Bilalić (Sulejman) Sadet, rođen 01. 07. 1979. godine u Bijeljini, postavlja se na dužnost v. d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Gacko i Medžlisa Islamske zajednice Bileća na period od jedne godine, počevši od 29. 06. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Gacko, Medžlis Islamske zajednice Bileća i Sadet Bilalić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i v. d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Gacko i Medžlisa Islamske zajednice Bileća u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove v. d. glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 29. 06. 2018. godine i važi do 28. 06. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3660-2/18.

Datum: 25. ševval 1439. god. po H.
09. juli 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva mostarskog br. 420/18. od 27. 06. 2018. godine, shodno odredbi člana 42 stav 6 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET

o postavljenju v. d. glavnog imama

Germić (Ibrahim) Šemso, rođen 06. 03. 1973. godine u Zvorniku, postavlja se na dužnost v. d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Ljubuški na period od jedne godine, počevši od 29. 06. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Ljubuški i Šemso Germić će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i v. d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Ljubuški u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove v. d. glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 29. 06. 2018. godine i važi do 28. 06. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-3659-2/18.

Datum: 25. ševval 1439. god. po H.
09. juli 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva mostarskog br. 418/18. od 27. 06. 2018. godine, shodno odredbi člana 42 stav 6 Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, člana 17 tačka f) Pravilnika o organizaciji i radu muftijstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, br. 5-6/2008.), donesenom na devetoj redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 26. džumade-l-uhra 1435. h.g., odnosno 26. aprila 2014. godine, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju v. d. glavnog imama

Dragolovčanin (Jonuz) Muhamed, rođen 03. 03. 1976. godine u mjestu Tuzinje, Sjenica, R Srbija, postavlja se na dužnost v. d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Glamoč na period od jedne godine, počevši od 29. 06. 2018. godine.

Na temelju ovoga dekreta Medžlis Islamske zajednice Glamoč i Muhamed Dragolovčanin će, u skladu sa odredbama člana 11 Pravilnika o imamima, zaključiti Ugovor. Tim ugovorom će se regulisati međusobna prava i obaveze između Medžlisa i v. d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Glamoč u skladu sa Pravilnikom o imamima.

Imenovani je dužan poslove v. d. glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 29. 06. 2018. godine i važi do 28. 06. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Broj: 02-07-1-4018-2/18.

Datum: 04. zu-l-hidže 1439. god. po H.

15. august 2018. godine

Rješavajući po zahtjevu Muftijstva travničkog br. 02-01-305/18. od 26. 07. 2018. godine, shodno odredbi člana 12 i člana 47 Pravilnika o imamima (*Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, br. 5-6/2008.) te člana 8 Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o imamima, donesenom na IX redovnoj sjednici Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održanoj 11. 04. 2010. godine u Sarajevu, Reisu-l-ulema donosi

DEKRET
o postavljenju v.d. glavnog imama

Slipac (Mehmed) Esad, rođen 09. 05. 1953. godine u Glamoču, postavlja se na dužnost v.d. glavnog imama Medžlisa Islamske zajednice Donji Vakuf, počevši od 01. 08. 2018. godine do 30. 04. 2019. godine.

Stupanjem u službu imenovani je dužan poslove v.d. glavnog imama obavljati u skladu sa odredbama Pravilnika o imamima.

Dekret stupa na snagu 01. 08. 2018. godine i važi do 30. 04. 2019. godine.

Husein-ef. Kavazović
Reisu-l-ulema

Napomene saradnicima

Glasnik je zvanično glasilo Rijasete Islamske zajednice BiH. Izlazi dvomjesečno. Objavljuje akademske članke, istraživačke i stručne radove, prevedene tekstove, prikaze knjiga iz oblasti vjerskih disciplina i islamske/bošnjačke kulturne baštine kao i službena akta organa Rijasete Islamske zajednice u BiH. Objavljuje i radove iz drugih oblasti po odluci urednika. Glasnik nastoji popularizirati naučna istraživanja iz oblasti islamskih nauka i kulturne baštine Bošnjaka te informirati čitaoce o radu službi i institucija Rijasete IZ-e.

Svi objavljeni radovi odobreni su od strane urednika. Akademska, pravna i jezička odgovornost je na autorima radova. Osnovni jezik Glasnika je bosanski. Prilikom pisanja radova primjenjuje se norma Pravopisa bosanskog jezika sa fonetskom transkripcijom dok se naučna tran-

skripcija primjenjuje u uskostručnim tekstovima. Vrstu naučne transkripcije bira autor. Radovi mogu sadržavati arapski, turski, perzijski kao i druge jezike u transkripciji. Dostavljeni radovi su predmet provjere urednika u smislu akademskih i tehničkih kriterija. Autori prihvataju redakcijske intervencije u tekstu.

Radovi se mogu poslati putem maila glasnik_riz@yahoo.com ili na adresu: Gazi Husrev-begova 56a, 71000 Sarajevo. Rad mora biti u Microsoft Wordu ne veći od 10 stranica formata A4, font Times New Roman. Slike i svi drugi prilozi moraju biti priloženi odvojeno.

Sva prava zadržana. Nijedan dio Glasnika ne može biti umnožavan, pohranjivan u sisteme za umnožavanje bez prethodnog dopuštenja Uredništva i autora tekstova, izuzev kratkih navoda u naučne svrhe.

ISSN 1512-6609, ISSN 2233-095X (Online)

Izdavač: RIJASET ISLAMSKE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI. Urednik: MUSTAFA PRLJAČA; tehnički urednik: SUAD PAŠIĆ lektura: AMINA UZUNALIĆ; dizajn korice: TARIK JESENKOVIĆ; prijevod na arapski jezik: NURKO KARAMAN; prijevod na engleski jezik: IFET MUSTAFIĆ. DTP: El-Kalem. Štampa: Štamparija BLICDRUK, d.o.o. - Sarajevo; Uredništvo i administracija: 71000 Sarajevo, Gazi Husrev-begova br. 56A, telefon: 033/532-255, fax: 033/441-800, e-mail: glasnik_riz@yahoo.com. Glasnik izlazi dvomjesečno. Rukopise slati na adresu Uredništva. Rukopisi se ne vraćaju. Štampani tiraž 2000 primjeraka. Cijena Glasnika iznosi 10 KM. Uplata u KM na žiro-račun 1602005500015065 kod VAKUFSKE BANKE DD Sarajevo - uz naznaku za Glasnik. Glasnik je upisan u registar javnih glasila u Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta pod brojem 446 od 27. 08. 1994. godine.